

รายงานการศึกษาวิจัย

เรื่อง

แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักนายกรัฐมนตรี

294.37 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ส 691 ม แมื่้กับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย/ปารีชาด
สุวรรณบุบผา กรุงเทพฯ : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรูู้ สกศ.,
2545.
202 หน้า
ISBN : 974-575-842-6
1. การศึกษาของแมื่้ 2. แมื่้กับพุทธศาสนา-การศึกษา
3. ปารีชาด สุวรรณบุบผา 4. ชื่อเรื่อง

รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง แมื่้กับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย

โดย...- ดร.ปารีชาด สุวรรณบุบผา

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที้ 165/2545

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม 2545

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

ISBN : 974-575-842-6

ผู้ออกแบบปก/รูปเล่ม วิเชียร พลบจิตต์, สุชาดา ราชวงศ์

จัดพิมพ์และเผยแพร่ กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรูู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขุขุมย์ เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทร. 0-2668-7123 ต่อ 2515

โทรสาร 0-2243-1129, 0-2668-7329

Web Site : <http://www.onec.go.th>

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทร. 0-2221-8892, 0-2224-8214, 0-2623-6417

โทรสาร 0-2623-6417

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ปีพุทธศักราช 2537

โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

คำนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งได้รับการกำหนดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ในมาตรา 81 ระบุว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม...ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง...” ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษากับศาสนา โดยกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน...สถาบันศาสนา...และสถาบันสังคมอื่น ให้มีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในฐานะเป็นหน่วยงานกำหนดนโยบายและวางแผนการศึกษาของประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของแม่ชีที่มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาของชาติได้มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม และเพื่อหาแนวทางการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย เป็นการศึกษาองค์ความรู้ แนวคิด

รูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับภารกิจทางด้านการศึกษาของแม่ชี และนักบวชหญิงทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ทั้งจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคในการปฏิบัติภารกิจของแม่ชี สำนักงานฯ ขอขอบคุณ ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา นักวิจัยจากคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ ทำให้ได้ข้อค้นพบ สาระต่าง ๆ ที่แม่ชีได้ปฏิบัติภารกิจ รวมทั้งได้เสนอแนะแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาศาสนา สำนักงานฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาศาสนา นักวิชาการ และผู้สนใจทางการศึกษาและศาสนา ได้เห็นมิติที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนา สถาบันสังคมอื่น โดยร่วมเป็นพลังสร้างสรรค์ การปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงต่อไป

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่องแม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทยนี้เป็นเจตนารมณ์และความคิดริเริ่มที่ดีของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ที่ได้คำนึงถึงความสำคัญของแม่ชี ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่ได้ให้เกียรติเชิญมาร่วมวิจัยในครั้งนี้

บุคคลสำคัญที่ทำงานนี้สำเร็จได้ก็คือ แม่ชีไทยทั้งหลาย ที่ท่านเมตตาและให้ความร่วมมือให้ข้อมูล ตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ชีประทีน ขวัญอ่อน ประธานสถาบันแม่ชีไทย แม่ชีวีรชื้อทัศนประสิทธิ์ เลขาธิการสถาบันฯ และแม่ชีอรุณ เพชรอุไร กรรมการสถาบันฯ แม่ชี คุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุด แม่ชียุพิน ดวงจันทร์ และแม่ชีอีกเป็นจำนวนมาก ที่ผู้วิจัยไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ได้ทั้งหมด แต่เรื่องราวและภารกิจการทำงานของท่านได้รับการบันทึกในงานวิจัยนี้ เพื่อชื่นชมและอนุโมทนาในความสามารถ และความเสียสละของท่าน ที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณภิกษุณีโคตมี (ดร.เปรม สุขสวัสดิ์) ภิกษุณี ดร.ลี ภิกษุณี Wakada Bhadra ภิกษุณี K. Siri Sumedha ชาวศรีลังกา และภิกษุ Hyde Dan Sunim ชาวเกาหลี รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยนี้ นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ข้อมูลที่เป็นทั้ง

พระภิกษุและฆราวาส โดยเฉพาะหลวงพ่อยา พระไพศาล วิสาโล
คุณพูลฉวี เรืองวิชาธร คุณอวยพร เขื่อนแก้ว และคณะผู้ทรงวุฒิในที่
ประชุมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทุกท่าน

ในส่วนตัวของผู้วิจัยจะไม่มีความสามารถทำงานทางวิชาการได้เลย ถ้า
ไม่ได้รับการสนับสนุนจากนาวาอากาศประยงค์ และคุณเรณู สุวรรณบุบผา
บิดามารดาของผู้วิจัย และ รศ.ดร.พินิจ รัตนกุล ผู้สนับสนุนด้านการศึกษา
เล่าเรียน และการทำงานมาโดยตลอด

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานและนักศึกษาทั้งพระ แม่ชี ฆราวาส
ซิสเตอร์ และคุณพ่อ หลักสูตรศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล
ที่เป็นกำลังใจและให้โอกาสให้ได้ทำงานวิจัยชิ้นนี้ รวมทั้ง พระมหานิกธ
คำราพิข คุณรังสรรค์ สว่างศรี คุณอัมพร หมาดเดิน และคุณพรณราย
ศรีธรานนท์ ที่ได้ร่วมในการสืบค้นข้อมูลและจัดพิมพ์

ประโยชน์ที่อาจจะมีจากงานวิจัยนี้ ขอถวายเป็น “พุทธบูชา” แต่องค์
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และขออุทิศงานนี้ให้กับแม่ชีไทยและผู้หญิงทุกคน

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา
มหาวิทยาลัยมหิดล

บทสรุป

สำหรับผู้บริหาร

การศึกษาวิจัยเรื่องแม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทยนี้ เป็น การวิจัยเอกสารและศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก แม่ชีผู้ทำงานด้านการศึกษา ภิภุ และภิภุณี บางรูป และผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับแม่ชี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา สภาพข้อเท็จจริงในการปฏิบัติงานของแม่ชีในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การจัดการศึกษา เพื่อทราบแนวคิด รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ และแนวทางดำเนินงานจัดการศึกษา

แนวคิดเบื้องต้นในการจัดการศึกษาเกิดจากเจตนาและความเมตตาที่จะ สั่งสอนธรรมะแก่เยาวชน และบุคคลทั่วไป ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ภารกิจ ด้านการศึกษาเริ่มแรกของแม่ชีนั้นเริ่มจาก การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การให้การอบรมสั่งสอนตามความสนใจ ศักยภาพ และความพร้อม ลักษณะ การถ่ายทอดความรู้เป็นลักษณะแม่ชีผู้พี่หรือมีอายุพรรษากว่าสอนแม่ชีผู้น้อง หรือแม่ชีผู้มีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องธรรมะ ธรรมชาติของชีวิต ให้คำปรึกษา

แนะนำสั่งสอนแก่ลูกบาติกาหรือเด็ก ต่อมา รูปแบบการสอนได้เปลี่ยนแปลง โดยแม่ชีร่วมให้การศึกษานอกหลักสูตร แก่ผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าเรียนตามระบบโรงเรียน โดยสาเหตุทางเศรษฐกิจ สังคม หรือเป็นผู้ด้อยโอกาสอย่างใดอย่างหนึ่ง การจัดการเรียนการสอนเกิดขึ้น เพราะแม่ชีตระหนักถึงปัญหาของชุมชน เช่น เด็กยากจน เด็กกำพร้า และเด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยก แม่ชีสัมผัสกับสภาพปัญหาเหล่านี้ จึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งอาจเป็นศูนย์ที่อยู่ในสำนักชีเอง โดยแม่ชีจัดการเรียนการสอนเอง หรือร่วมจัดโดยการสอนบางวิชาเองและโดยการส่งเยาวชนในปกครองออกไปเรียนตามศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่จัดโดยรัฐ

ในกรณีของการศึกษาในระบบ เป็นภารกิจทางการศึกษาแบบสุดท้ายที่แม่ชีเพิ่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัด เนื่องจากเดิมสภาพการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกมีจำกัด แต่ต่อมาเมื่อคณะสงฆ์ เช่นคณะสงฆ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยของรัฐบางแห่ง และองค์กรเอกชน ได้ร่วมจัดการศึกษาแก่แม่ชี โดยที่คณะสงฆ์อนุญาตให้แม่ชีศึกษาธรรมศึกษา บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษา หรือแม้กระทั่งการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์และของรัฐบาลบางแห่ง ในระดับปริญญาตรี และโท รวมทั้งองค์กรเอกชนได้จัดโครงการอบรมเฉพาะกิจแก่แม่ชี ทำให้แม่ชีมีความพร้อมมากขึ้น จนสามารถจัดการศึกษาในระบบให้แก่แม่ชีและลูกบาติกา และร่วมถวายความรู้แก่พระสงฆ์ และสอนวิชาพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนบางแห่งตามลำดับ นอกจากนั้น แม่ชีได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน “ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” ซึ่งถึงแม้ว่าจะมี ข้อจำกัดในเรื่องสถานภาพของแม่ชีเองที่ไม่สามารถจัดศูนย์เด็กเล็กในสำนักชีของตนเองได้

อย่างเป็นทางการ เนื่องจากตามระเบียบของกรมการศาสนา เจ้าอาวาสของวัดเท่านั้นที่มีสิทธิขอจัดตั้ง และครูพี่เลี้ยงที่จะได้รับเงินอุดหนุนในการทำงานต้องเป็น “คฤหัสถ์” เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติจริง แม่ชีในหลายท้องถิ่นได้เป็นผู้ปฏิบัติงานสอนช่วยเหลือการศึกษาเด็กเล็กอย่างเข้มแข็ง เช่น จัดการสอนภาษาไทยแก่ลูกหลานของชนกลุ่มน้อยตามชายแดน และเด็กยากจนที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงาน เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม่ชีได้เข้าร่วมกระบวนการจัดการศึกษาครบถ้วนทั้งสามระบบคือ ในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ในด้านกระบวนการเรียนรู้และแนวการดำเนินงาน แม่ชีได้จัดการศึกษาและประสบความสำเร็จสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในบางส่วน เช่น การเรียนการสอนของแม่ชี “จะผสมผสานความรู้ด้านคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา” กล่าวคือ ถึงแม้แม่ชีจัดกลุ่มแม่บ้านและให้การอบรมสอนอาชีพหัตถกรรมเบื้องต้น เพื่อหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว แม่ชีก็จะใช้เวลาที่อยู่ร่วมกันในระหว่างการอบรมวิชาชีพ สอดแทรกการให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัว การทำมาหากิน แม่ชีจะสอนธรรมะ ข้อคิด การสวดมนต์ การทำจิตให้สงบ ให้กลุ่มแม่บ้านเหล่านั้นควบคู่กันไปเสมอ

ในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตร แม่ชีได้ตระหนักถึงสภาพปัญหาในชุมชน เช่น เด็กเล็กถูกทอดทิ้ง เด็กหญิงถูกชักชวนให้ไปทำงานกรุงเทพฯ รวมทั้งการไปขายบริการทางเพศ หรือกลุ่มบุคคลที่ถูกเลิกจ้าง เนื่องจากติดเชื้อเอดส์ หรือสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากติดเชื้อเอดส์ ปัญหา

เหล่านี้เกิดขึ้นจริงในชุมชน แม่ชี่ได้มีส่วนร่วมบรรเทาปัญหาโดยรวมสอนใน ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ หรือแม่กระทั่งอุปการะเด็กของชนกลุ่มน้อยมาให้การ ศึกษาให้อ่านเขียนภาษาไทยได้ อันเป็นคุณประโยชน์สำคัญต่อ “ความมั่นคงของชาติ” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งแม่ชี่ได้ฝึกสอนอาชีพเบื้องต้น เพื่อเพิ่มรายได้ เพื่อให้คนกลุ่มนี้สามารถพึ่งตนเองได้ และให้ชุมชนเกิดความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการให้การอบรมการใช้สมุนไพร ยาพื้นบ้าน การนวดแผนโบราณ ให้แก่ชาวบ้านเพื่อบำบัดโรค และเพื่อสร้างอาชีพ สิ่งเหล่านี้สอดคล้องเป็นอย่างดีกับสาระของแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

สิ่งที่แม่ชี่ต้องได้รับการพัฒนาในการจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการในการถ่ายทอดธรรมะให้มีประสิทธิภาพ ให้บุคคลได้นำไปใช้ได้จริง ให้มีท่าทีแบบพุทธในการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ท้าทายการทำงานด้านการศึกษามีใช่เฉพาะแม่ชี่เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ คณะสงฆ์ไทยต้องพัฒนาการสอนธรรมะให้เข้ากับบริบทและสภาพความเป็นไปที่เกิดขึ้นในสังคมจริงๆ ดังนั้น แม่ชี่จึงต้องรู้วิธีในการถ่ายทอดธรรมะ โดยปราศจากกรนำธรรมะเข้าไปสัมพันธ์กับการใช้ในสังคมปัจจุบัน นั่นคือ แม่ชี่ต้องพัฒนาความสามารถในการ “ตีความเชิงวิจารณ์ความรู้ในพระพุทธศาสนา” วิเคราะห์เพื่อจะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาได้จริง หรือคลี่คลายปัญหาให้ลดน้อยลง

การจัดการเรียนการสอนในระดับให้เกิดการ “ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม” ก็เป็นแนวทางการจัดการศึกษาอีกประการหนึ่งที่แม่ชี่ต้องได้รับการพัฒนา กล่าวคือ การจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ควรสอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม แม่ชี่ควรพัฒนาความสามารถ

ในการคิดแบบวิเคราะห์วิจัย เพื่อทำให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาในชุมชน โดยแม่ชีพิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น แล้วสรุปเป็นองค์ความรู้ที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยแนวทางทฤษฎีแบบอริยสัจ 4 ด้วยวิธีนี้แม่ชีจะสามารถสร้างองค์ความรู้จากฐานราก (**Grounded Theory**) แล้วร่วมมือกับชุมชนหาทางแก้ไข กระบวนการเรียนรู้เช่นนี้อาจยังไม่สมบูรณ์ในการเรียนการสอนของแม่ชี แต่แม่ชีสามารถรับการพัฒนาได้ เพื่อจะได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อตอบสนองแนวความคิดที่จะร่วมแก้ปัญหาในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมนี้ได้ การศึกษาของแม่ชีเองก็จะสอดคล้องกับหลักการการศึกษาที่ว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในกระบวนการจัดการเรียนการสอนของแม่ชีคือ “การเน้นการพึ่งตนเอง” แม่ชีได้กระทำอย่างชัดเจนแล้วโดยการจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัย แม่ชีได้อบรมชุมชนให้รู้จักหารายได้เสริม แต่สิ่งที่ดูเหมือนจะขาด และเป็นปัญหาของการศึกษาไทยปัจจุบันคือ “การขาดความใฝ่รู้” สังคมไทยขาดการให้ความสำคัญต่อการหาความรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด การศึกษาที่จัดโดยแม่ชีจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าแม่ชีสามารถทำให้ผู้เรียนทั้งหลายทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เกิดการ “แสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ” (มาตรา 29 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

กล่าวโดยสรุป ถ้าพิจารณาถึงภาพรวมของภารกิจทางการศึกษาแม่ชีไทยในปัจจุบันแล้ว ก็ต้องนับว่า แม่ชีเป็นผู้นำงานหนักโดยสังคมมิได้รับ

ทราบว่า แม่ชี่ได้ทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การศึกษา และประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งๆ ที่การยอมรับนับถือจากสังคม ความสามารถทางการศึกษา มีอยู่ในขีดจำกัด เนื่องมาจากปัญหาสถานภาพที่ไม่แน่นอน แม่ชี่จึงได้ขาด “สิทธิ” ในการที่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการของรัฐ เช่นที่พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่และมีภารกิจเดียวกันได้รับ

อย่างไรก็ตาม แม่ชี่ยังต้องการการสนับสนุนและพัฒนาทั้งจากกลไกของรัฐ ระบบสังคมเป็นส่วนรวม ในการแก้ปัญหาที่ติดขัดและเป็นอุปสรรค รวมทั้งตัวแม่ชี่เองต้องร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพของตนเอง ทั้ง“วิชาและจรณะ” ทั้งการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก การจะช่วยสนับสนุนแม่ชี่นี้ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากสังคม และสถาบันสงฆ์ รวมทั้งแม่ชี่เอง องค์กรเอกชนก็สามารถมีบทบาทสำคัญที่จะร่วมกำหนดนโยบายและมาตรการด้านการยกสถานภาพแม่ชี่ให้เป็นนักบวช เป็นความจำเป็นที่สังคมจะต้องร่วมกันยกสถานภาพของแม่ชี่ให้ปรากฏแน่ชัดว่าเป็นนักบวชหรือเป็นเพียงอุบาสิก ผู้เป็นฆราวาสธรรมดา ด้วยการจัดสัมมนาระดมความคิด โดยการเชิญผู้เกี่ยวข้อง ทั้งพระ แม่ชี่ นักจิตวิทยา นักกฎหมาย นักการศึกษา หาค้นทางว่า ทางใดจะเป็นทางที่เป็นไปได้และเหมาะสม ทั้งไม่ขัดกับบทบัญญัติในพระไตรปิฎก และเป็นที่ยอมรับได้กับความรู้สึกของคนไทยส่วนใหญ่ที่ไม่ยอมรับสถานภาพของแม่ชี่ วิธีการหนึ่งที่เสนอแนะคือ จัดทำประชาพิจารณ์เพื่อฟังความคิดเห็นหรืออาจจะใช้โอกาสที่สังคมมีความตื่นตัวในการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์ พิจารณาบรรจุข้อความรับรองสถานภาพของแม่ชี่ให้เด่นชัด ให้การรับรองสถานภาพนี้รวมอยู่ในขบวนการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์ด้วย กรมการศาสนาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่อาจเสนอพระราชบัญญัติอุปถัมภ์

และคุ้มครองพระพุทธศาสนา เพื่อรับรองสถานภาพที่เป็นทางการของแม่ชี โดยอาจารย์ให้ชัดเจนว่า แม่ชีเป็นอนาคาริกผู้ถือศีล 8 เป็นนักบวชประเภทหนึ่งในพระพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งการพิจารณาให้แม่ชีถือศีล 10 เพื่อจะได้เรียกขานว่า แม่ชีเป็นนักบวชได้อย่างเต็มภาคภูมิ เหมือนกับสามเณรที่ถือศีล 10 และจัดอยู่ในสถานภาพนักบวช การปฏิบัติประการสุดท้ายได้แก่ ประชาชนชาวไทยผู้มีสิทธิเลือกตั้ง อาจจะเข้าชื่อจำนวน 50,000 ชื่อ ต่อประธานรัฐสภา เพื่อให้เสนอและพิจารณากฎหมายแม่ชี เพื่อกำหนดสถานภาพและบทบาทให้ชัดเจน การออกกฎหมายนี้พึงต้องหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดทั้งหลายที่เคยเกิดขึ้นกับการออกกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ และการออกกฎหมายนี้ต้องมีได้มุ่งให้คณะสงฆ์ปกครองการทำงานของแม่ชี แต่เพื่อให้แม่ชีมีสถานภาพที่ ชัดเจนที่จะได้รับสิทธิ การอุดหนุนและความช่วยเหลือจากทางราชการอย่างเหมาะสม เพื่อจะได้ปฏิบัติภารกิจใด ๆ ต่อพระศาสนาและสังคม เช่น การจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น นโยบายทางด้านการศึกษา นโยบายในการปรับปรุงการดำเนินงานของสถาบันแม่ชีไทย และนโยบายในด้านการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อแม่ชีก็มีความจำเป็นที่สามารถเอื้อและสนับสนุนการทำงานของแม่ชีในด้านการศึกษาให้พัฒนายิ่งขึ้นเป็นลำดับ จุดอ่อนในการจัดการศึกษาของแม่ชี คือ การประกันคุณภาพการศึกษา การใช้เทคโนโลยีประกอบการเรียนการสอน และวิธีการสอนที่แม่ชีจะเป็นนักวิจัย และสนับสนุนให้ผู้เรียนวิเคราะห์วิจัย ก็เป็นสิ่งที่แม่ชีต้องได้รับการเตรียมความพร้อมเพื่อประโยชน์ต่องานด้านการศึกษาของเยาวชนไทยต่อไป

Executive Summary

This research on Mae Chees and their educational responsibilities is a documentary research focusing on studying Mae Chees' contribution to Thai education in accordance with the National Education Act 2542. Data was collected through a field work by in-depth interviews of some Mae Chees, Bhikkhus, Bhikkhunis and workers related to Mae Chees' activities. This study aims at investigating the educational works of Mae Chees in Thailand in order to understand their views, styles, learning processes and ways of organizing educational management.

A basic view in educational management derives from Mae Chees' skillful volition and loving-kindness to teach the Dhamma to people. Therefore, it may be said that Mae Chees' educational responsibilities start with "informal education" or "self-paced learning." That is, Mae Chees usually teach Dhamma knowledge according to people's interest, ability and readiness. In other words, the manner in which they share their knowledge is similar to "*Phee Son Nong*" (an older sister teaches younger sisters). In addition, Mae Chees usually add Dhamma knowledge when they have a chance to guide and to teach basic skills to lay women and children.

Later, Mae Chees take part in “non-formal education” for some underprivileged who lack the opportunity to study in the formal educational system due to economic, social and any other problems. After realizing the community problems for example, the poor, the orphans and the abandoned children in broken families, Mae Chees then participate in organizing their places as centers for non-formal education or cooperate by sending these children with their support to study at non-formal education centers organized by the government.

The formal education system is the last educational system which Mae Chees have only begun to participate in due to Mae Chees’ limitation of Dhamma and worldly knowledge. Recently, some groups of Thai monks, such as the monks from Mahamakutrajavidyalai University, cooperated in organizing formal education for Mae Chees by allowing them to learn *Dhammasuksa* (Dhamma education), *Palisuksa* and *Abidhammasuksa*. Some universities both belonging to the government and the private sectors, include Mae Chees to study in their higher education. With this education, Mae Chees would be more ready to organize formal education for children, for fellow Mae Chees and for other lay women. At present, some Mae Chees also teach Buddhism in Buddhist universities and schools. Moreover, Mae Chees have also taken part in organizing “the Center for Pre-school Education in the

Temple.” Since Mae Chees do not have legal status as ordained women, they cannot manage this center formally in their residence. According to the Department of Religious Affairs’ regulation, an abbot is the only person having the right to ask permission to found a center in his temple. Furthermore, only “a lay person” can work and receive financial support as an assistant teacher while Mae Chees, who are a half way between lay women and ordained women, cannot.

In fact, Mae Chees practically work in a center for pre-school education in many areas. For example, Mae Chees in Kanchanaburee teach “Thai” to the children of minority people along the Thai-Burmese border and to the poor, including abandoned children in the rural areas. Therefore, at present, one is able to say that the educational responsibilities of Mae Chees apparently cover all three aspects of the educational system, informal, non-formal and formal.

In terms of the process of learning and management, Mae Chees fulfill their work in accordance with the National Education Acts; that is, Mae Chees “will integrate virtue, expected values and character in every subject.” In other words, while Mae Chees train a group of women to produce handicrafts in order to earn more money for their families, Mae Chees always spend their time adding Dhamma teaching, giving consultations, and teaching them how to pray and meditate.

Mae Chees also realize the problems in the community, for example, the economic and social problems of abandoned children, child sexual workers and HIV infected persons, including members of their own families. These are some critical problems at the present time and Mae Chees are involved in providing people affected by these problems with an opportunity to improve their lives. By considering each problem, Mae Chees set the appropriate content of their learning; such as for the abandoned children and the children of minority people, Mae Chees teach them how to read and write in Thai in order that they may be considered inclusively as Thai citizens. This is very crucial for “national security” and “Thai-ness.” Furthermore, Mae Chees prevent some girls from participating in sexual work in Bangkok by teaching them how to earn a livelihood by making dresses, or producing handicrafts using local materials. HIV patients and their families, who are often unemployed, have been taught how to be self-sufficient and earn more money by producing handicrafts, and by encouraging herbal treatment. These are the proper contents of Mae Chees’ teaching roles which contribute to the community and also make them proud of their local wisdom. This is relevant to the purposes and contents of the Act as well.

What needs to be done is to develop the success of Mae Chees’ educational responsibility in the efficiency of teaching the Dhamma. That is, it will be successful if people can apply the

teaching in their daily life and have a Buddhist attitude in thinking, acting and speaking. This is very challenging not only for Mae Chees, but also for the Thai Sangha. They need to improve a manner in which they teach the Dhamma in accordance with the Thai context and the real situations. Therefore, Mae Chees need to know how to pass the Dhamma to people, not to separate the Dhamma from the present situation. In other words, Mae Chees should develop the ability of “critical interpretation” of the group of Dhamma teaching and analyse them in order to apply them to ease all kinds of people’s problems.

In addition, the ability to do a “research” is another important necessity for Mae Chees to be trained in order to develop the holistic knowledge and social development. That is, Mae Chees are supposed to consider various kinds of problems in the community by looking for the real causes and conditions leading to such problems by way of applying “the Four Noble Truth.” According to this way, Mae Chees may be able to create the new knowledge from “grounded theory.” This ability is a necessary addition to the process of learning. As a result, the teaching provided by Mae Chees and for Mae Chees will be in accordance with the principle of continuous learning for all life.

Furthermore, another important factor in an effective teaching and learning process is the emphasis on “self-dependence,” which has been incorporated in the process of informal education. This educational system encourages people to help themselves. For example, Mae Chees teach them to make use of local wisdom such as Thai traditional herbs and plants. However, the crucial weak point of the Thai educational system is “the lack of habitual learning.” Thai society sometimes does not pay attention to the search for knowledge and to the community of endless learning. Mae Chees educational responsibilities will be more perfect in the case that Mae Chees enable the learners “to search for knowledge, information and know how to select truthful wisdom and various sciences to develop their own community in accordance with its problems and needs.” (sect 29: the National Education Act 2542)

Put in another way, considering the overview picture of Mae Chees’ educational responsibilities at present, one may find that these Mae Chees work hard and play very important roles in Buddhism, education and the Thai community in spite of the fact that they are not yet accepted officially by Thai society as ordained women. Consequently, the lack of formal status which Mae Chees have been encountering limits expected rights as well as social and financial support from the governmental system. The status of Mae Chees is not the same as monks who play similar roles as Mae Chees.

Up to this point, it is clear that Mae Chees need support from governmental and private organizations, including Mae Chees themselves, in terms of “knowledge and moral behavior” (*Viccha* and *carana*) by the channel of both Dhamma and worldly knowledge. Above all, society, the Sangha, Mae Chees and the private sectors must play important roles in creating policies and reaching consensus in raising Mae Chees’ status as ordained women. It is urgent to cooperate in considering a solution for this issue.

One possible solution involves organizing a seminar in order to brain storm and gather various ideas and opinions from monks, Mae Chees, psychologists, lawyers, religious scholars and other related people. A “public hearing” is one possible opportunity to reform the Sangha to add “possible words” to accept Mae Chees’ official status. Department of Religious Affairs and the Committee of National Education may play a crucial role in proposing the Act of Supporting and Protecting Buddhism. In this Act, one may identify Mae Chees as “*Anakarika* taking the 8 precepts, one kind of ordained person in Buddhism.” Or it is even possible to reconsider that Mae Chees take 10 precepts; therefore, one may call them ordained people, or novices (*Samaneri*). The final solution may depend on all Thai citizens who are eligible to vote signing 50000 names to the President of the House of Parliament to consider and issue the Act for Mae Chees. This Act that it is important will clarify

the status, roles and regulations of Mae Chees. However, one needs to keep in mind that it is important to avoid the weak points and problems existing in Thai Sangha Act. Through learning from the former mistakes of the Sangha Act, Thai society may develop a proper way to help officially support Mae Chees' educational work.

In conclusion, the need to raise Mae Chees' status as ordained people should be in accordance with "the Buddhist middle path." That is, on the one hand, one must try to follow whatever guidelines are written in the Tripitaka, while on the other hand, one needs to manage this issue by paying attention to the acceptable feelings and harmony of Thai people in general. By means of seminars and public hearings, Thai people will certainly realize the necessity of improving Mae Chees' status and rights.

In addition, it is also necessary to reconsider the proper educational policy for Mae Chees and to reform and reengineer the Thai Mae Chees Institute, which includes encouraging Mae Chees positive self attitudes and roles in society. It is suggested that the concept of "engaged Buddhism" should be emphasized more.

Finally, the weak point of Mae Chees' educational responsibilities is related to the lack of an efficient evaluative system in education (a quality assurance) and the limitations in ability to make use of

technology in education, including the proper method of teaching and learning process in order to search for knowledge. Learning by practical experience and research instead of learning by heart is another important realization for Mae Chees, who would be able to contribute more efficiently to Thai education.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
กิตติกรรมประกาศ	
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(ก)
Executive Summary	(A)
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	3
1.4 วิธีการและขั้นตอนการทำงาน	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.6 ข้อจำกัดในการวิจัย	7
บทที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแม่ชีและนักบวชหญิงในปัจจุบัน	
2.1 แม่ชีในประเทศไทย	8
2.2 ทศศีลมาตา (Dasa Sil Mata) และภิกษุณี (Bhikkhuni) ในประเทศไทย	22
2.3 ศีลาชิน หรือ กีลาชิน (Silashin or Thilashin) ในพม่า	29

2.4 ภิกษุณีเกาหลี	32
2.5 การวิเคราะห์สถานการณ์ภาพและบทบาทของนักบวชหญิง	35

บทที่ 3 แม่ชีกับการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

3.1 การศึกษาในระบบ	39
3.1.1 โครงการนำร่องมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย (มปถ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สังกัดคณะศาสนาและ ปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	40
3.1.2 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์	45
3.1.3 โครงการร่วมกิจกรรมการสอนศีลธรรมร่วมกับ โรงเรียน และสถาบันการศึกษาบางแห่ง	63
3.1.4 โครงการร่วมกิจกรรมการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางวิทยาเขต	65
3.2 การศึกษานอกระบบ	
3.2.1 สถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยา สาขามูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยปากท่อจ.ราชบุรี	66
3.2.2 ธรรมจารีนิเวศวิทยาภาคเหนือ ลำพูน สาขามูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย สำนักสุพรหมยาน เถรานุสรณ์ บ้านแม่อ่าว ต.นครเจดีย์ จ.ลำพูน	72
3.2.3 ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	81
3.3 การศึกษาตามอัธยาศัย	
3.3.1 โครงการอบรมธรรมะ สอนพระพุทธศาสนา และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน	84

3.3.2	โครงการอบรมแม่ชี่ให้เป็นวิทยากรไปสอนวิชาชีพ	87
3.3.3	โครงการส่งวิทยากรแม่ชี่ไปอบรมวิชาชีพแก่กลุ่มแม่บ้าน	89
3.3.4	โครงการให้การอบรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สุขภาพ สมุนไพร	91
3.4	วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับภารกิจ ทางด้านการศึกษาของแม่ชี่	94
บทที่ 4 การจัดการศึกษาเพื่อแม่ชี่		
4.1	การศึกษาในระบบ	109
4.2	การศึกษานอกระบบ	111
4.3	การศึกษาตามอัธยาศัย	112
4.4	วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาให้แก่แม่ชี่	115
บทที่ 5 บทสรุป ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และมาตรการการปฏิบัติ		
5.1	ปัจจัยที่เป็นจุดเด่น (Strength)	123
5.2	ปัจจัยที่เป็นจุดอ่อน (Weaknesses)	127
5.3	ปัจจัยที่เป็นโอกาส (Opportunities)	132
5.4	อุปสรรค (Threats)	136
5.5	นโยบายและข้อเสนอแนะมาตรการการปฏิบัติ	138
บรรณานุกรม		148

ภาคผนวก

1. สำเนาหนังสือของกรมการปกครอง 154
 สำเนาหนังสือของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 155
 สำเนาหนังสือของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 156
2. ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย อันเป็นฝ่ายธุรการ
 ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
 พุทธศักราช 2514 158
3. โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยม
 ศึกษาตอนต้น 173
4. โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยม
 ศึกษาตอนปลาย 174

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

แม่ชีเป็นบุคลากรทางศาสนากลุ่มหนึ่ง ซึ่งถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากนัก ถ้าเปรียบเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณร จำนวนประมาณ 3 แสนกว่ารูปทั่วประเทศไทย กล่าวคือ จากสถิติของศูนย์สารสนเทศ กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี 2542 มีแม่ชีทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 13,258 คน (รายงานสถิติด้านศาสนาของประเทศไทย ปี 2542, 35) แม่ชีเหล่านี้มีสถานภาพไม่แน่ชัดอย่างเป็นทางการว่าเป็นเพียงอุบาสิกา หนึ่งในสี่ของพุทธบริษัท หรืออาจนับเป็น “นักบวช” ตามรูปแบบการปฏิบัติที่พยายามละทิ้งโลกียสมบัติเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมะ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสถานภาพของแม่ชี ยังไม่ได้รับการรับรองแน่ชัด แต่บทบาทและหน้าที่ของแม่ชีก็มีความสำคัญ ถ้า

แม่ชีได้รับการสนับสนุนและจัดการให้เหมาะสม แม่ชีอาจสามารถมีบทบาทช่วยพระศาสนาและสังคมไทยได้อีกแรงหนึ่ง เนื่องจากพระพุทธรศาสนาพิจารณาคุณค่าของบุคคลที่ “วิชาและจรณะ” ถ้าแม่ชีได้มีความรู้ความสามารถและประพฤติตนได้เหมาะสมกับสถานภาพความเป็นแม่ชีแล้ว ย่อมเรียกศรัทธาและความเคารพได้อย่างไม่ต้องสงสัย และยังจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาและสังคมไทยได้อย่างดียิ่ง

บทบาทและหน้าที่หนึ่งที่เกื้อกูลสังคมของแม่ชีในปัจจุบันได้แก่ บทบาทเรื่องการสั่งสอน การให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม การสงเคราะห์เด็กผู้หญิง การพัฒนาอาชีพและพัฒนาชนบท ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาภารกิจของแม่ชี โดยเฉพาะการช่วยเหลือจัดการศึกษาให้เด็กทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยว่ามีแนวคิด และแนวทางการดำเนินงานอย่างไร ขณะเดียวกันก็ใคร่จะศึกษาการเตรียมความพร้อมในเรื่องสภาพการศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรมของแม่ชีเองว่า รัฐบาลหรือคณะสงฆ์โดยมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง หรือหน่วยงานใดที่มีส่วนในการจัดการศึกษาให้แก่แม่ชี เพื่อให้มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะไปเผยแผ่ธรรมะ ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนโดยเฉพาะการช่วยในเรื่องการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน อันเป็นการช่วยสนับสนุนการศึกษาอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐบาลที่กำลังทำอยู่

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพข้อเท็จจริงในการปฏิบัติภารกิจของแม่ชีในประเทศไทย

- 1.2.2 เพื่อศึกษาเชิงลึกที่เกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ และแนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาโดยแม่ชีในประเทศไทย
- 1.2.3 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ และแนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาโดยนักบวชหญิงในต่างประเทศ
- 1.2.4 เพื่อศึกษาสภาพการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมของแม่ชีที่จัดโดยรัฐ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และหน่วยงานการศึกษาอื่น ๆ ในปัจจุบัน
- 1.2.5 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทาง และกลยุทธ์การจัดการศึกษาโดยแม่ชี และ เพื่อแม่ชีในประเทศไทย

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติภารกิจของแม่ชีสังกัดสถาบันแม่ชีไทย และแม่ชีที่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย เป็นตัวแทนในการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะการศึกษาเชิงลึกด้านภารกิจทางการศึกษาของแม่ชีดังกล่าวที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งความรู้และข้อมูลที่ได้จะครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่เรื่องทั่วไป สิทธิและหน้าที่ ระบบการศึกษา แนวทางการจัดการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา รวมทั้งเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยจะจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รูปแบบ แนวทาง และกลยุทธ์ การจัดการศึกษาโดยแม่ชีและเพื่อแม่ชี รวมทั้งวิเคราะห์ SWOT ของสภาวะที่ทำการศึกษา

1.4 วิธีการและขั้นตอนการทำงาน

1.4.1 การศึกษาภาคเอกสาร ศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้ง 9 หมวด และเอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของแม่ชี รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พม่า ศรีลังกา และเกาหลีใต้ ด้วยการสืบค้นข้อมูลทางเครือข่ายสากล (internet) สิ่งพิมพ์ต่างๆ การศึกษาภาคสนามจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกแม่ชีผู้ทำงานด้านการศึกษา สังกัดสถาบันแม่ชีไทย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง 25 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. พระครูปภัสสรคุณ (หลวงพ่อยา ปภัสสรโร)
2. ภิกษุณีโคตมี (ดร. เปรม สุขสวัสดิ์)
3. Rev. Wakada Bhadra Bhikkhuni
4. ภิกษุณีเฮदान ชุนิม (Hye Dan Sunim)
5. แม่ชียุพิน ดวงจันทร์
6. แม่ชีเขมาวดี มทรชน
7. แม่ชีประทีน เสียงสังข์
8. แม่ชีจตุติภา ทรรพสุทธิ
9. แม่ชีพิมพ์ใจ มณีรัตน์
10. แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน
11. แม่ชีอรุณ เพชรอุไร
12. แม่ชีชูใจ ปทุมนนท์
13. แม่ชีคุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ
14. แม่ชีวารี (ไม่ทราบนามสกุล)
15. แม่ชีสวอย (ไม่ทราบนามสกุล)
16. แม่ชีวีรี เชื้อทัศนประสิทธิ์

17. แม่ชีชวนชม แอ่อ่วม
18. แม่ชีประนอม หวังปัด
19. แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด
20. แม่ชีพิศมัย เสฏฐิตต์
21. แม่ชีรัญจวน พันสอน
21. คุณอวยพร เชื้อนแก้ว
22. คุณพูลจวี เรื่องวิชาธร
23. คุณขวลิต ศิริภิรมย์
24. คุณจิตาพา เมตตริย์พันธ์
25. คุณพิมพ์ใจ อินทมูล

1.4.2 วิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยเรื่องแม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทยที่มีสาระครอบคลุมขอบเขตของการศึกษาที่กำหนด

1.4.3 นำเสนอความก้าวหน้าของการดำเนินการวิจัยที่ประชุมสัมมนา เพื่อให้บรรลุตามแนวทางของ TOR โดยนำเสนอภายใน 1 เดือน นับจากทำสัญญาจ้างดำเนินการ

1.4.4 นำเสนอร่างรายงานฯ ต่อที่ประชุมสัมมนา เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากที่ประชุมสัมมนา

1.4.5 ปรับแก้รายงานฯ ตามข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากที่ประชุมสัมมนา หลังจากประชุมสัมมนาแล้ว 15 วัน แล้วจัดส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ พร้อมบทสรุปสำหรับผู้บริหารให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา-แห่งชาติ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ วิธีการและแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับภารกิจด้านการศึกษาของแม่ชีที่เป็นอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน

1.5.2 ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจด้านการศึกษาของนักบวชหญิงจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับสภาพสังคมไทย

1.5.3 ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทาง และกลยุทธ์เกี่ยวกับภารกิจทางด้านการศึกษาของแม่ชี เพื่อเป็นแนวทางของการกำหนดนโยบายและข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาโดยสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องที่เหมาะสมกับสถานการณ์ประเทศไทยปัจจุบัน

1.6 ข้อยกจำกัดในการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องแม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทยนี้ มีข้อจำกัดหลายประการ กล่าวคือ ข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับงานด้านการศึกษาของแม่ชีมิได้มีการรวบรวมไว้มากนัก ข้อมูลส่วนใหญ่จึงได้จากการสัมภาษณ์ สิ่งนี้ยังเป็นเครื่องสะท้อนอีกประการหนึ่ง ถึงสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับแม่ชีคือ การขาดการจัดเก็บรวบรวมเอกสารทั้งที่สำคัญก็แต่ละแห่ง และที่สถานศึกษาของแม่ชีเอง รวมทั้งข้อมูลที่สำคัญจากสถาบันแม่ชีไทย ยังมีได้มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การศึกษาของแม่ชีทั่วประเทศไทยให้ครบถ้วน ก็สามารถทำได้ ในระยะเวลาจำกัด (4 เดือน) นี้ บทบาทด้านการศึกษาของแม่ชีที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ จึงเป็นเพียงแม่ชีที่สังกัดสาขาของสถาบันแม่ชีไทย และแม่ชีบางส่วนที่เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยเท่านั้น

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับนักบวชหญิงของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นเรื่องลึกซึ้งและต้องใช้เวลาศึกษาลงในรายละเอียดมากกว่านี้ ซึ่งทั้งนี้ต้องใช้ทั้งเวลา และเอกสาร จำนวนมาก

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมองโดยภาพรวม งานวิจัยนี้ได้รวบรวมภาพการทำงานเกี่ยวกับการศึกษาของแม่ชี และสถานที่ โอกาส ที่แม่ชีจะได้รับการศึกษาและพัฒนา อันเป็นประโยชน์ เพื่อเผยแพร่สู่สังคมให้ได้รับรู้เรื่องราวของแม่ชี พร้อมทั้งชี้ให้เห็นอุปสรรค ปัญหาต่างๆ อันเกี่ยวเนื่อง พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ข้อจำกัดที่กล่าวถึงในตอนต้นก็อาจไม่มีความหมายแต่อย่างใด

บทที่ 2

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแม่ชี และนักบวชหญิงในปัจจุบัน

2.1 แม่ชีในประเทศไทย

“ชี น. นักบวช เช่น ชีปะขาว; เรียกหญิงที่นุ่งขาว ห่มขาว โคนคิ้ว โคนผม ถือศีลว่า แม่ชี”

(พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525)

“ชี” หมายถึง หญิงที่นุ่งห่มขาว โคนคิ้ว โคนผม และถือนิเวศน์ มีความหมายรวมอยู่ในคำว่า “นักบวช” ตามมาตรา 93 (3) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511

(หนังสือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ด่วนที่สุดที่ นร. 0601/450 ลงวันที่ 7 มีนาคม 2522)

“ชี” ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) มีความหมายอยู่ในคำว่า “นักบวช” ด้วย

(หนังสือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ส่วนที่
สุดท้าย ที่ นร. 0601/248 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2543)

ในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดที่ผ่านมา ในวันที่ 6 มกราคม 2544 นี้ แม่ชี มิได้มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เนื่องจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง ได้ยึดถือการตีความตามหนังสือของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา¹ ที่ได้กล่าวถึงในเบื้องต้นว่า แม่ชี คือ นักบวช จึงอาจกล่าวได้ว่า สตรีผู้ถือศีล 8 นุ่งขาว ห่มขาว สละบ้านเรือนเป็นอนาคาริก ปฏิบัติธรรมที่วัด สำนักชีต่างๆ ในประเทศไทยนั้นเป็น “นักบวช” ตามการปฏิบัติในสายตาของ คนส่วนใหญ่ แต่ตามหลักฐานในพระไตรปิฎก และกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม และ กระทรวงสาธารณสุข แม่ชีมิได้รับการปฏิบัติในฐานะนักบวชหรือบรรพชิต เช่นเดียวกับพระภิกษุ เช่น ไม่ได้รับการลดหย่อนค่าโดยสาร ค่ารักษาพยาบาล แม่ชีมีฐานะเป็นฆราวาส ผู้ถือศีล 8 คือ เป็นอุบาสิกา เนื่องในบริษัท 4 อันๆ คือ ภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัท (อง. จตุฎก. 21/129/178) และข้อเท็จจริงนี้คือที่มาของปัญหาว่าสถานภาพของแม่ชีไทยที่แท้จริงคืออย่างไร

2.1.1 สถานภาพ (Status)

มีคำจำกัดความหลายประการเกี่ยวกับคำว่า สถานภาพ ในที่นี้จะยกความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมสังคมศาสตร์ (Sweetser 1965, 692 - 3) ดังต่อไปนี้

สถานภาพ เป็นตำแหน่งในระบบสังคมที่มีความแตกต่าง ไม่เฉพาะในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ที่แตกต่างกัน ยังรวมถึงความแตกต่างที่จะได้รับเกียรติการยกย่องหรือสิทธิพิเศษ แตกต่างไปตามมาตรฐานอย่างน้อยในบางส่วนจากผู้มีส่วนร่วมในระบบสังคมนั้น

*Statuses as positions in a social system are differentiated not only by different sets of **rights** and **duties**, but also by different amounts of honour or prestige distributed according to standards shared, at least in part, by the participants in the system.*

(Sweetser 1995, 692)

จากคำจำกัดความดังกล่าวนี้ แมชชีไม่มีสถานภาพที่แน่นอนอย่างชัดเจน เช่น พระภิกษุสงฆ์ สถานภาพของแมชชี มีความแตกต่างตามการพิจารณาของแต่ละหน่วยงานของราชการ ทั้งในประเด็นว่า เป็นนักบวชและในประเด็นไม่ใช่ นักบวช ดังนั้น สิทธิและหน้าที่อันสืบเนื่องมาจากสถานภาพจึงไม่ปรากฏชัดว่า แมชชีมีสิทธิอย่างไรบ้าง แมชชีควรมีหน้าที่ต่อตนเอง ต่อวัด และต่อสังคมอย่างไรบ้าง ถ้าพิจารณาว่า แมชชีไม่ใช่ นักบวช สิทธิและการยอมรับการเคารพยกย่องจากสมาชิกในสังคมก็จะไม่เกิดตามมา ยกเว้น

ในกรณีแม่ชีรูปนั้นๆ มีคุณสมบัติเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น จริยาวัตรทางธรรมเป็นที่เลื่อมใส ก็อาจได้รับการเคารพ ได้รับสิทธิเฉพาะตน มิได้เกิดจากผู้คนให้ความเคารพต่อตำแหน่งของแม่ชีในส่วนรวม หรือในฐานะกลุ่มนักบวชหญิงผู้ถือศีล

สถานภาพหนึ่งที่เป็นตำแหน่งของแม่ชีไทยที่มีมาโดยกำเนิดนั้นได้แก่สถานภาพทางเพศ ที่แม่ชีเป็นเพศหญิง เป็นสถานภาพโดยกำเนิด (**Ascribed Status**) (ณรงค์ เส็งประชา 2532, 106) การกล่าวถึงสถานภาพในการเป็นเพศหญิงนั้น ได้บ่งบอกข้อจำกัดหลายๆ ประการในสังคมไทย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และความเชื่อทางสังคม เช่น ผู้หญิงไม่สามารถเป็นพระพุทธเจ้า ผู้หญิงเป็นศัตรูของพรหมจรรย์ การมีภิกษุณีเป็นการบั่นทอนอายุของพระพุทธศาสนาให้สั้นลง ประเด็นเหล่านี้อยู่นอกเหนือขอบข่ายของงานวิจัยนี้ จึงจะงดเว้นไม่อภิปราย ณ ที่นี้ แต่จะพิจารณาเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี คือ สถานภาพโดยกำเนิดอีกประการหนึ่งของแม่ชีคือ สถานภาพทางศาสนา โดยที่แม่ชีไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม่ชีไม่ได้ปรากฏชื่ออยู่ในบริษั 4 โดยตรง สถานภาพทางศาสนาของแม่ชี คือ ตำแหน่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างภิกษุณีกับอุบาสิกาผู้ถือศีล 8 กล่าวคือ แม่ชีไทยไม่ใช่ภิกษุณี มิได้ถือศีล 311 ข้อ แต่แม่ชีไทย โดยการปฏิบัติแล้ว สถานภาพควรสูงกว่าอุบาสิกา เพราะอุบาสิกาผู้ถือศีล 8 สมาทานอุโบสถศีล ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจอยู่วัดหรืออยู่บ้าน ปฏิบัติตนเคร่งครัดในช่วงที่สมาทานศีล 8 นั้น ส่วนแม่ชีถือศีล 8 ละบ้านเรือน ครอบครั้ว มาอยู่วัดหรือสำนักชี トラบเท่าที่ยังอยู่ในสภาพความเป็นชี ภารกิจส่วนใหญ่จะปฏิบัติกิจเพื่อพระภิกษุ เช่น การทำครัว การทำความสะอาด การรับใช้กิจของสงฆ์ในวัด ฯลฯ เมื่อสถานภาพของแม่ชีในทางศาสนาไม่ปรากฏแน่นอน ไม่ใช่

พระและไม่ใช่อุบาสิกาธรรมดา สิทธิและหน้าที่ของแม่ชีจึงไม่สมบูรณ์ไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากเรื่องการศึกษาและบทบาทในเรื่องการศึกษานั้นจะได้อีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม สถานภาพของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อาจเปลี่ยนแปลงได้โดยการกระทำ เป็นสถานภาพชนิดที่ขึ้นกับความสามารถของบุคคล เป็นสถานภาพที่เรียกว่า **Achieved Status** (ยูทธ ศักดิ์เดชยนต์ 2522, 74) ในกรณีของแม่ชีที่ปรากฏว่าสถานภาพทางศาสนาไม่ปรากฏเด่นชัด และสถานภาพทางสังคมตามกฎหมายยังคงคลุมเครือไม่แน่นอน ไม่สอดคล้องในทางนิตินัยและพฤตินัยนั้น แม่ชีอาจสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพให้เป็นที่ยอมรับจากบุคคลในสังคม ด้วยการกระทำ (Kamma) ด้วยการประพฤติปฏิบัติ และการมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง พระศาสนา และสังคมได้ แต่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพนี้ต้องเกิดขึ้น จากองค์ประกอบจากตัวแม่ชีเอง ระบบสังคม ทักษะคติของผู้คนในสังคม ที่จะเอื้ออำนวยให้แม่ชีเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเอง ให้เป็นที่เคารพนับถือได้ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพชนิด Achieved Status นี้ สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญบุคคลที่การกระทำ (Kamma) พระองค์มิได้ให้ความสำคัญกับชาติกำเนิด วรรณะ (Caste) ของบุคคล มิได้ให้ความสำคัญว่าคนจะดีหรือเลว นำเคารพยกย่องเพราะความเป็นเพศหญิง หรือเพศชาย สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สามารถเน้นย้ำความเข้าใจ เรื่องสตรีนิยมในพระพุทธศาสนาว่า บุคคลควรได้รับการเคารพ ได้รับเกียรติตาม “การกระทำ” ตาม “กรรม” โดยไม่ใช่ “เพศ” เป็นเครื่องบ่งชี้ หรือกำหนดสถานภาพ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังได้สรรเสริญความเป็นผู้ประเสริฐด้วยการกระทำคือความประพฤติ

ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจริยะ เป็นผู้ประเสริฐสุดทั้งในหมู่มนุษย์และทวยเทพ

(พระธรรมปิฎก 2536, 35)

ดังนั้น แม่ชีอาจเปลี่ยนแปลงสถานภาพให้เป็นที่น่าเคารพ ศรัทธา โดยความประพฤติ การกระทำ และบทบาทของตนเองได้อีกทางหนึ่ง

2.1.2 บทบาท (Role)

บทบาทเป็นตำแหน่ง (หน้าที่) ทางสังคมที่ถูกให้ชื่อที่มีลักษณะตามคุณสมบัติส่วนบุคคล และกิจกรรมซึ่งได้รับการประเมินผล โดยบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์นั้นๆ หรือจากบุคคลอื่น ๆ

A role may be defined as a named social position characterized by a set of (a) personal qualities and (b) activities, the set being normatively evaluated to some degree both by those in the situation and others.

(Sweetser 1965, 609)

บทบาทมีความสัมพันธ์กับสถานภาพ กล่าวคือ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ ซึ่งสถานภาพนั้นบ่งชี้เรื่องสิทธิและหน้าที่ โดยทั่วไปบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ ดังนั้นบทบาทของแม่ชีจะกระทำได้มากมายเพียงใดนั้น ย่อมต้องขึ้นอยู่กับ “สิทธิและหน้าที่” ตามสถานภาพที่แม่ชีมีอยู่

เนื่องจากสถานภาพของแม่ชีไม่ชัดเจนว่าเป็นนักบวชหรือเป็นฆราวาส ดังนั้นสิทธิที่แม่ชีได้รับ จึงไม่สมบูรณ์ไม่ปรากฏแน่นอนว่า แม่ชีควรได้รับการสนับสนุนอุดหนุน ให้ปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จได้มากนักน้อยเพียงไร ดังจะกล่าวในรายละเอียด เมื่อพูดถึงบทบาทในการจัดการศึกษาของแม่ชีในบทต่อไป

ในงานวิจัยฉบับนี้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับภารกิจในด้านการศึกษาของแม่ชี มีสมมติฐานว่า แม่ชีที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษานี้มิได้มุ่งตัดตนเองเพื่อปฏิบัติธรรมะเพื่อความหลุดพ้นส่วนตนแต่อย่างเดียว การทำงานแก่สังคมนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกจิตของตน อันตรงกับลักษณะของ “พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคม” (Engaged Buddhism) ในที่นี้จะได้อภิปรายให้เห็นความสำคัญว่า ความเข้าใจในเรื่องที่แม่ชีมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อบทบาทและภารกิจในการจัดการศึกษาของแม่ชีไทยในปัจจุบัน

2.1.3 พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism)

หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ พระองค์ได้ส่งภิกษุออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

จรต ภิกขเว จาริกं พุทฺชนทิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย ทิตาย
 สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เอเกน เทว อคฺมิตฺถ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกฺลยาณํ
 มขฺเฌกฺลยาณํ ปริโยสานกฺลยาณํ สาคฺคํ สพฺพญฺชนํ เกวลปริปฺพณฺณํ ปริสุทฺธํ
 พรหมจริยํ ปกาเสถ

แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ครบบริบูรณ์บริสุทธี”

(พระวินัยปิฎกและอรรถกถา มหาวรรค ภาค 1 เล่ม 4

ข้อ 32 หน้า 72 มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2536.)

จากพระพุทธรพจน์นี้ สามารถทำให้เข้าใจได้ว่า ไม่เพียงเฉพาะภิกษุ เท่านั้นที่มีหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ และทำประโยชน์แก่มวลมนุษย์ บริษัทที่ เหลือทั้งสาม คือ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็มีหน้าที่ดังกล่าวนี้ด้วย นอกจากนี้ คำสอนเรื่องอิทัปปัจจยตา ก็เป็นคำสอนที่สำคัญอีกคำสอนหนึ่งที่บ่งชี้ การต้องมีความสัมพันธ์ การต้องพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสัตว์ทั้งหลาย แม้ซี ถึงแม้จะบวชเพื่อหาความสงบสุขทางธรรมะ หรือบวชด้วยสาเหตุอื่นใดทั้งหลาย ก็ยังคงต้องสัมพันธ์กับโลกภายนอก ไม่สามารถแยกตัวและปฏิบัติธรรมะเพื่อ ส่วนตนได้ทั้งหมด ความคิดเช่นนี้ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความคิดของพระ ภิกษุเซนชาวเวียดนามชื่อ ทิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ซึ่งก่อตั้ง กลุ่มพุทธ ศาสนิกชนเพื่อสันติภาพ (the Buddhist Peace Fellowship) ขึ้น ในปี ค.ศ. 1960 (Christopher 2000, 6)

คุณลักษณะของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม² (Engaged Buddhism)

1. ความมีสติรู้เท่าทัน (Awareness)
2. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวระหว่างบุคคลกับสังคมโลก (a deep Identification of the Self and the World)
3. การลงมือปฏิบัติ (Action)

ในสภาพสังคมปัจจุบัน ชาวพุทธที่พึงประสงค์ควรมีสติและปัญญาที่จะใช้เหตุผลที่จะรับรู้ความทุกข์ของผู้อื่น รู้เท่าทันปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมปัจจุบัน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ปัญหาโสเภณี ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงในสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นกับ ศาสนิกชนร่วมชาติ และอีกหลายๆ สถานที่ทั่วโลก เมื่อได้เห็น ได้ยิน ได้รับรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับความทุกข์ของผู้อื่นแล้ว ควรที่จะแสดงความเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจ ที่จะช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ ด้วยตระหนักว่า ความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่น ชนชาติอื่น ก็อาจส่งผลกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ต่อไปถึงบุคคลอื่น ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบุคคลและโลก (the oneness of self and the world)³ ดังนั้น เมื่อได้เห็น ได้ยิน ได้รับรู้ความทุกข์ จึงต้องลงมือปฏิบัติ เพื่อลดความทุกข์นั้น อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมีการปฏิบัติธรรมะมีสติรู้เท่าทันความทุกข์ผู้อื่นแล้ว ย่อมจะพยายามหาทางช่วยเหลือในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเสมอ (mindfulness - based practice to service - based practice) (Christopher 2000, 8)

ดังนั้นงานของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นเป็นงานทั้งภายในจิตและงานภายนอก (inner and outer work) (Krafft 1999, 10) แม่ชีจำนวนมากหันหน้าเข้าหาพระศาสนา เพราะต้องการความสงบทางธรรมะ ต้องการหนีปัญหาทางโลก โดยใช้ธรรมะเป็นเครื่องกล่อมเกลาคจิตของตนเอง เมื่อเกิดปัญญาในทางธรรม ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า แม่ชีจะเข้าใจว่าการเสียสละและการทำงานเพื่อผู้อื่นก็เป็นการฝึกจิตอีกระดับหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า “ปัญญาอาจไม่เกิดอย่างแท้จริง ถ้ามิได้แสดงออกด้วยการปฏิบัติ” (Wisdom is not authentic unless expressed in action) (Krafft 1999, 11)

เป็นสิ่งสำคัญที่จะย้ำอีกครั้งว่า การบวชของแม่ชีเพื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมอย่างเดียว อาจไม่เพียงพอสำหรับสภาพสังคมปัจจุบัน ถ้าแม่ชีมีความพร้อมเรื่องความสามารถ และการศึกษาที่จะสามารถช่วยผู้อื่นได้ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้หญิง รวมทั้งผู้ด้อยโอกาส ในแนวทางของ Engaged Buddhism นี้ แม่ชีจะสามารถทำงานร่วมกับชาวบ้าน อาศัยความร่วมมือกับบุคคลในท้องถิ่น ในระดับรากหญ้า เพื่อบรรเทาความไม่รู้หนังสือ ขจัดความยากจน เช่น ภารกิจของแม่ชีบางกลุ่ม ที่จัดการศึกษาศูนย์เด็กเล็ก สอนอาชีพ การทำงานในลักษณะนี้ จำเป็นต้องมีความร่วมมือจากบุคคลและชุมชนอย่างแท้จริง มิมีบุคคลใดสามารถแสดงความสามารถและทำงานให้สำเร็จได้เพียงผู้เดียว (non heroic) (Queen 2000, 7)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเรื่องพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคมนี้ ก็เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของบทบาททางสังคมที่แม่ชีจะสามารถอุทิศให้กับชุมชนได้ ความเข้าใจเรื่อง Engaged Buddhism นี้ จะสามารถเป็นองค์ประกอบสนับสนุนประการหนึ่งในเรื่องภารกิจในการจัดการศึกษาของแม่ชีให้กับสังคม

2.1.4 แมชชีและสถาบันแมชชีไทย

หลักฐานเรื่องแมชชีเกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีข้อสันนิษฐานว่า อาจมีขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่องของแมชชีมีปรากฏขึ้นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เมื่อ เจ ชูตัน ได้เขียนถึงในจดหมายเหตุในปี ค.ศ.1639 (พ.ศ.2331)

...นอกจากพระแล้วยังมีพวกนางชีสูงอายุอาศัยในวัดใกล้กับโบสถ์ใหญ่นางชีพวกนี้จะมาเป็นผู้ช่วย ในพิธีกรรมต่างๆ ของพระในโรงธรรม ในการเทศน์ และในการสวดมนต์ ทุกคนต่างก็มาด้วยสมัครใจทั้งสิ้น มิได้มีการบังคับเป็นกฎเกณฑ์ไว้แต่อย่างใด.

(อ้างในฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ 2528, 46)

จากบันทึกข้างต้นนี้ จะบอกถึงหน้าที่ของแมชชีในวัดว่าเป็นผู้ช่วยของพระ ทำกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด แมชชีไม่มีสิทธิที่จะนำการปฏิบัติพิธีกรรมนั้นโดยตรง เนื่องด้วยสถานภาพมิใช่เป็นพระในภาพทั่วไป ในปัจจุบันแมชชียังคงทำหน้าที่ดูแลการทำครัว การทำความสะอาด การจัดการและกิจการต่างๆ ไปในวัด หน้าที่เหล่านี้เป็นไปด้วยความสมัครใจ อาจเป็นเพราะเป็นการทำบุญกับพระ เป็นการตอบแทนวัดและพระสงฆ์ และอาจเป็นทัศนคติและความคาดหวังจากสังคมที่มีได้ยอมรับสถานภาพนักบวชของแมชชีรวมทั้งเป็นทัศนคติและความสามารถที่จำกัดของแมชชีเอง กล่าวคือทัศนคติที่ถ่ายทอดความรู้สึกลดน้อยกว่า และผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคม รวมทั้งความรู้ ความ

สามารถทางการศึกษาที่จำกัดของแม่ชีก็อาจเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้บทบาทหน้าที่ของแม่ชีโดยทั่วๆ ไป คือ การทำ กิจการภายในวัดเท่านั้น

ในปัจจุบันแม่ชีอาศัยอยู่ในวัดและสำนักสงฆ์ และมีบางส่วนที่มีสำนักชีของตนเอง จากสถิติของศูนย์สารสนเทศ กระทรวงศึกษาธิการ มีแม่ชีทั้งสิ้นทั่วประเทศจำนวน 13,258 คน (รายงานสถิติด้านศาสนาของประเทศไทยปี 2542, 35) ในจำนวนนี้มีแม่ชีจำนวนหนึ่งที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกสังกัดสถาบันแม่ชีไทย ดังนี้

พ.ศ. 2541	จำนวน	2,737	รูป
พ.ศ. 2542	จำนวน	4,057	รูป
พ.ศ. 2543	จำนวน	3,718	รูป

(สถาบันแม่ชีไทย 2544)

แม่ชีจำนวน 3,718 รูปนี้ อาศัยอยู่ที่วัด สำนักสงฆ์ และสำนักชีทั่วประเทศ เป็นแม่ชีในกรุงเทพมหานคร จำนวน 386 รูป ตัวเลขจำนวนแม่ชีที่เป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทย คิดเป็นจำนวนประมาณ หนึ่งในสี่ของจำนวนแม่ชีทั่วประเทศเท่านั้น ดังนั้น จึงยังไม่อาจกล่าวได้ว่า สถาบันแม่ชีไทย เป็นองค์กรกลางที่เป็นศูนย์รวมของการปกครอง การบริหารจัดการศึกษาและการให้ความช่วยเหลือให้แม่ชีทั่วประเทศได้

สถาบันแมชชีไทย (Thai Maechee Institute) เกิดขึ้นจากการรวมตัวของคุณแมชชีผู้ใหญ่ คณะนักเรียนบาลีรุ่นแรก และพระสงฆ์จำนวนหนึ่งที่มีความคิดเห็นตรงกันเกี่ยวกับการรวมตัวของแมชชี เพื่อพิจารณาข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่เคร่งครัด และย่อหย่อนของแมชชีต่างๆ ได้จัดให้มีการประชุมแมชชีทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2512 ณ ตึกสภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร และได้จัดตั้งสมาคมของแมชชีไทยโดยใช้ชื่อว่า “สถาบันแมชชีไทย” ต่อมาได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันแมชชีไทย” ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 89 ตอนที่ 56 วันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2515 หน้า 35 - 37 (มูลนิธิสถาบันแมชชีไทย ม.ป.ป.) และในปี 2520 มูลนิธิสถาบันแมชชีไทย ได้อยู่ในพระบรมราชินูปถัมภ์

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแมชชีไทย ได้แก่

1. ส่งเสริมกิจการของสถาบันแมชชีไทย
2. สงเคราะห์แมชชีไทย และผู้ที่ควรสงเคราะห์อื่น ๆ
3. ส่งเสริมฐานะของแมชชีไทย ให้ได้รับการศึกษาวิทยาการต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ
4. ตั้งโรงเรียนสอนนักเรียน และตั้งวิทยาลัยสอนแมชชีที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ให้ได้รับความรู้ทั้งสามัญศึกษา วิสามัญศึกษา อาชีวศึกษา อุดมศึกษา มานุษยวิทยา และการพระศาสนา
5. เผยแพร่พระศาสนา ทั้งในและต่างประเทศทั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง (สถาบันแมชชีไทย ม.ป.ป., 1-2)

เงินทุนและทรัพย์สินที่นำมาใช้ในกิจการของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ได้มาจาก 1. เงินจากผู้มีจิตเลื่อมใสศรัทธา 2. ทรัพย์สินซึ่งมีผู้ยกให้โดย พินัยกรรม หรือนิติกรรมอื่นๆ โดยมีได้มีเงื่อนไขผูกพันมูลนิธิ ให้ต้อง รับผิดชอบในหนี้สินแต่ประการใด 3. ดอกผลอันเกิดจากทรัพย์สิน และเงินทุนของมูลนิธิ (มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ม.ป.ป. 4) จะเห็นได้ว่ารัฐบาลโดย กรมการศาสนาได้ให้การสนับสนุนในด้านการเงินโดยตรง เพื่อให้สถาบันแม่ชีไทยได้ทำหน้าที่ในด้านการส่งเสริมการศึกษา การโฆษณา การเผยแผ่ งานการบริการสังคม และงานการพัฒนาในการปฏิบัติงานและบริหารงาน ของสถาบันฯ เพื่อช่วยเหลือแม่ชีอย่างเป็นทางการ ใกล้เคียงกับที่ได้ สนับสนุนกิจการของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ต่อมาเมื่อสถาบันแม่ชีไทย ได้ มีโครงการในการเผยแผ่พุทธศาสนามากขึ้น กรมการศาสนาได้อนุมัติให้เงิน ช่วยในโครงการหน่วยเผยแผ่ศีลธรรมแก่สถาบันแม่ชีไทยปีละ 1 หมื่นบาท (แม่ชีวีร เชื้อทัศนประสิทธิ์, 11 มกราคม 2544, สัมภาษณ์) ซึ่งนับว่าเป็น จำนวนน้อยมาก ถ้าเทียบกับการช่วยเหลือจากกรมประชาสงเคราะห์ที่ได้ช่วย เงินอุดหนุนแก่โครงการต่างๆ ที่แม่ชีในนามสถาบันแม่ชีไทยได้ปฏิบัติงาน ไปเป็นวิทยากร สอนอาชีพแก่ชาวบ้าน (ปีละ 5-7 แสนบาท) สิ่งที่เกิดขึ้น นี้มิใช่สืบเนื่องมาจากข้อบกพร่องในการทำงานของกรมการศาสนา แต่เป็น เพราะสาเหตุที่แม่ชีมิได้มีสถานภาพ เป็นนักบวชนั้นเอง กรมการศาสนา จึงไม่สามารถให้การสนับสนุนได้มากกว่านี้ สำหรับในส่วนของกรม ประชาสงเคราะห์นั้น การช่วยเหลือกิจการของแม่ชี มิได้ด้วยเหตุผลความ เป็นนักบวช หรือมิใช่ นักบวช แต่บทบาทภารกิจของแม่ชีสอดคล้องงาน โครงการของกรมประชาสงเคราะห์นั่นเอง

2.2 ทศศีลมาตา (Dasa Sil Mata) และภิกษุณี (Bhikkhuni) ในประเทศศรีลังกา

ทศศีลมาตา (Dasa Sil Mata) คือ อุบาสิกาผู้ถือศีล 10 โทณศีลระแตงกาย ด้วยสีกั๊กและสีขาว (สีกั๊กของจีวรภิกษุ ภิกษุณี กับสีขาวของอุบาสิกาผู้อุทิศตนปฏิบัติธรรม) ละทิ้งบ้านเรือนมาอยู่ในอาราม (Barnes 1996, 263) ทศศีลมาตาเริ่มต้นขึ้นหลังปี ค.ศ. 1903 โดยสตรีชาวสิงหลชื่อ แคทเธอริน เดอ อัลวิส (Catherine de Alwis) หรือ สุธรรมจารี (Sudharmacari) เดินทางกลับจากการศึกษาพระพุทธศาสนาจากประเทศพม่า และได้บวชรับศีล 10 มาจากพม่า ได้ริเริ่มการบวชทศศีลมาตาในประเทศศรีลังกาเป็นครั้งแรก และได้จัดตั้งโรงเรียนเพื่อสั่งสอนเด็ก รู้จักกันในนาม “อารามของเลดี้เบล็ค” (Lady Blake's Aramaya)⁴

2.2.1 สถานภาพ (Status)

สถานภาพของทศศีลมาตา เป็นฆราวาสหรืออุบาสิกาที่ไม่สูงเท่าภิกษุและภิกษุณี แต่สูงกว่าอุบาสิกาผู้ครองเรือน ในเบื้องต้นเมื่อเริ่มมีทศศีลมาตา สถานภาพของกลุ่มนี้ได้รับการเคารพนับถือจากสังคม เนื่องจากผู้บวชในรุ่นแรก ๆ เป็นผู้มีการศึกษา มีฐานะดี และเป็นผู้มาจากเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงโคลัมโบ และเมืองแคนดี้ ทศศีลมาตากลุ่มนี้ได้รับการยอมรับและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสังคม (Barnes, 1996 : 265) ในปัจจุบันสถานภาพของทศศีลมาตาไม่เป็นที่เคารพมากเท่ากับในสมัยเริ่มต้น เนื่องจากในปัจจุบันทศศีลมาตาส่วนใหญ่เป็นผู้มาจากครอบครัวชนบทและไม่ได้รับการสนับสนุนใน

ด้านค่าใช้จ่ายการครองชีพเมื่อเทียบกับในกลุ่มแรก แต่อย่างไรก็ตาม สถานภาพของทศศีลมาตาได้รับการยอมรับจากรัฐบาล โดยรวมชุมชนทศศีลมาตาไว้ในสถานที่ที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาล (Government-supported residence) (Barnes 1996, 265) และรัฐบาลได้อนุญาตให้ทศศีลมาตาเหล่านี้ลงทะเบียนและมีบัตรแสดงเป็นหลักฐาน (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ 2528, 47) นอกจากนี้ รัฐบาลศรีลังกาได้ตั้ง “สหภาพทศศีลมาตา” (the All Sri Lanka Union of Dasasil Mata) เพื่อดูแลสวัสดิการและสภาพความเป็นอยู่ของทศศีลมาตาเหล่านี้ โดยการกระทำนี้มิได้รับการคัดค้านจากคณะสงฆ์แต่อย่างใด สหภาพนี้ตั้งขึ้นเมื่อปี 1997 ที่เมืองกูรูเนเกล (Kurunegala) (The Board of Sri Lanka Bhikshuni Order 2001, 1) จึงอาจกล่าวได้ว่า สถานภาพโดยรวมของทศศีลมาตา ไม่ต่ำต้อยนัก เพราะได้รับการยอมรับจากสังคม รัฐบาล และคณะสงฆ์ ในฐานะผู้ปฏิบัติศาสนกิจในพระพุทธศาสนา สถานภาพของทศศีลมาตาสูงกว่าอุบาสิกาธรรมดาผู้ครองเรือนอย่างแน่นอน (Barnes 1996, 266)

ภิกษุณีในศรีลังกา

ภิกษุณีสงฆ์ในศรีลังกาเริ่มมีครั้งแรกประมาณศตวรรษที่ 3 (B.C.) โดยภิกษุณีสังฆมิตตา เป็นผู้นำพระพุทธศาสนามาประดิษฐาน ณ ประเทศนี้ (The Board of Sri Lanka Bhikshuni Order 2001, 1) ต่อมาทั้งภิกษุและภิกษุณีได้ขาดสายไปเนื่องจากสงครามและปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง ถึงแม้จะมีการบวชภิกษุ โดยนิมนต์พระสงฆ์ของพม่าและไทย มาฟื้นฟูการบวชภิกษุในศรีลังกา แต่ไม่ปรากฏการบวชภิกษุณีขึ้นอีกในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามที่จะฟื้นฟูการบวชภิกษุณีขึ้นอีกหลายครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากขัดกับความเข้าใจที่ว่าภิกษุณีเถรวาทได้หมดสิ้นไปจากศรีลังกาแล้ว ประกอบกับยังมีได้มีการสนับสนุนจากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ต่อมาในวันที่ 8 ธันวาคม 1996 ได้มีความร่วมมือระหว่างองค์กรศาสนาหลายองค์กร เช่น สมาคมมหาโพธิ มหาสังฆแห่งโลก (The World Sangha Council) และองค์กรศากยธิดาของกลุ่มผู้หญิงนานาชาติชาวพุทธ (Sakyadhita International Organisation of Buddhist Women) ได้ร่วมมือจัดการบวชภิกษุณีขึ้นที่วัดสารนารถ ประเทศอินเดีย ในพิธีครั้งนี้มีทศศีลมาตา 11 รูป จากศรีลังกาเข้าร่วมการบวช ภิกษุณีเกาหลีและคณะพระสงฆ์เถรวาทประกาศรับรองการบวชในครั้งนั้น (Weeraratne 1998, 2)

ต่อมาในปี 1997 ได้มีความพยายามจัดตั้งองค์กรเพื่อฟื้นฟูภิกษุณีขึ้นในประเทศศรีลังกาเอง (Sri Lanka Bhikshuni Re-awakening Organization) ขึ้นที่วัดทองคำ เมืองตามบุล (The Golden Temple, Dambulla) องค์กรนี้ที่มีคณะกรรมการทำหน้าที่ให้เกิดความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูภิกษุณี ให้สอดคล้องกับธรรมวินัย และถ้าการบวชภิกษุณีมีความเป็นไปได้ให้จัดการเตรียมขั้นตอนการบวชให้เหมาะสม และให้เป็นการเตรียมการศึกษาและการฝึกอบรมทศศีลมาตาให้มีความพร้อมที่จะบวชเป็นภิกษุณี จำนวนทศศีลมาตาที่มีอยู่ในขณะนั้นประมาณ 2,000 รูป (The Board of Sri Lanka Bhikshuni Order 2001, 2) จนกระทั่งวันที่ 11 มกราคม 1998 ได้มีการบวชภิกษุณีนานาชาติ (An International Higher Ordination Ceremony) ขึ้นที่พุทธคยา โดยได้รับความอุปถัมภ์จาก Fokvansan ได้หวั่น ข้าราชการบวชครั้งนี้ได้มีมาถึงคณะกรรมการภิกษุณีแห่งศรีลังกา (the Board of Sri Lanka Bhikshuni Order) จึงได้คัดเลือกผู้ที่ได้รับการอบรมเพื่อเตรียมตัวเป็นภิกษุณีจำนวน 20 รูป

ทำการบวชที่พุทธคยาและสารนาถ โดยมีพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่จากศรีลังกา ร่วมด้วยประมาณ 15 รูป การบวชนี้เป็นไปตามขั้นตอนของเถรวาท ต่อมา ระหว่างวันที่ 12-13 มีนาคม 1998 ได้มีการบวชภิกษุณีในศรีลังกาแก่ สามเณรีที่ได้รับการเตรียมตัวจำนวน 20 รูป โดยภิกษุณีได้รับการบวชจาก พุทธคยาร่วมกับพระสงฆ์จำนวน 100 รูป จากสมาคมสงฆ์ โดยจัดการบวช ที่พระอุโบสถวัดทองคำ เมืองดามบูล (the Chapter House of Golden Temple, Dambulla) (The Board of Sri Lanka Bhikshuni Order 2001, 3) นับ เป็นการฟื้นฟูให้มีภิกษุณีอีกครั้งที่ 2 ในประวัติศาสตร์ของศรีลังกา หลังจากการว่างเว้นการบวชมาเป็นเวลาประมาณ 900 กว่าปี ในปัจจุบันมี จำนวนภิกษุณีทั้งหมด 162 รูป ภิกษุณีเหล่านี้ลงทะเบียนภายใต้คณะกรรมการภิกษุณีแห่งศรีลังกา และมีใบสุทธิบรรณอย่างเป็นทางการ (formal identity)

2.2.2 บทบาทของทศศีลมาตาและภิกษุณีในศรีลังกา

ได้กล่าวในตอนต้นถึงการมีทศศีลมาตาในประเทศศรีลังกาว่าเป็นการริเริ่ม ของท่านสุธรรมจารี (Sudharmacari) เพื่อตั้งโรงเรียนสอนเด็กผู้หญิงแก่ ชุมชนใกล้เคียงสำนักของท่าน ในปัจจุบันทศศีลมาตาได้มีบทบาทในด้านการ จัดการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก ทศศีลมาตาส่วนใหญ่สนใจการปฏิบัติ ศาสนกิจ จะมีการตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะวิปัสสนา สอนฆราวาส (ภิกษุณีเล็ก เขโสโม 2534,1/5) สำหรับบทบาทของภิกษุณีศรีลังกานั้น เนื่องจากสถานภาพเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการจากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ดังนั้น จึงได้รับความเคารพและสนับสนุนจากสังคมให้ปฏิบัติศาสนกิจและ

งานเพื่อสังคม เช่น งานสอนธรรมะแก่นักเรียนในโรงเรียน งานด้านสุขภาพอนามัย โรงพยาบาล และงานช่วยเหลือฟื้นฟูเด็กที่ถูกทอดทิ้งและด้อยโอกาส (The Board of Sri Lanka Bhikkhuni Order 2001, 4)

2.2.3 การศึกษาของทศศีลมาตาและภิกษุณี

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเรียนรู้การจัดการศึกษาให้กลุ่มนักบวชหญิงของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อการเตรียมการและปรับปรุงการจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้กับแม่ชีไทย ดังนั้นจึงได้พิจารณาขั้นตอนการฝึก การเตรียมการเป็นทศศีลมาตาและภิกษุณีของศรีลังกาในโอกาสนี้

จากการสัมภาษณ์ Ven. Wakada Bhadra Bhikkhuni ชาวศรีลังกา ทำให้ทราบว่า ผู้ที่จะบวชเป็นทศศีลมาตา ถือศีล 10 นั้น ควรเป็นเด็กหญิงอายุไม่ต่ำกว่า 12 ปี ไม่มีข้อจำกัดเรื่องการศึกษา แต่เมื่อบวชแล้วจะต้องเรียนวิปัสสนาและการศึกษาทางธรรมะอย่างเคร่งครัด และสามารถศึกษาต่อทางโลกในระดับมหาวิทยาลัยของรัฐได้จนถึงระดับปริญญา

สำหรับภิกษุณีนั้น การเตรียมตัวก่อนบวชทำได้ 2 วิธี คือ

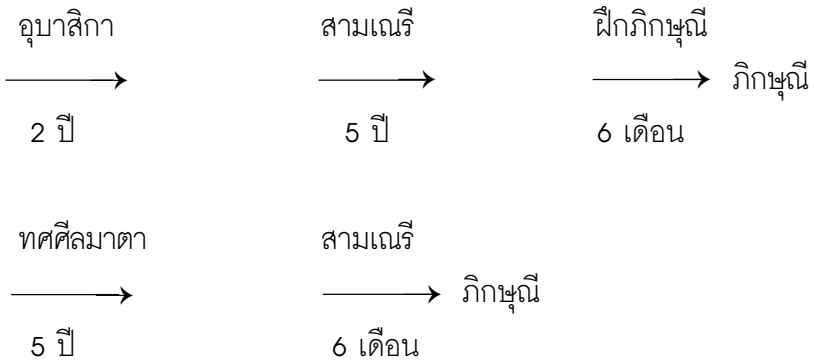
1. เป็นทศศีลมาตาแล้วบวชเป็นสามเณรี
2. เป็นฆราวาสธรรมดาแล้วบวชเป็นสามเณรี

ในกรณีที่เป็นทศศีลมาตามาแล้ว จะต้องมียุพรรษาไม่น้อยกว่า 5 ปี อายุไม่ต่ำกว่า 22 ปี ไม่ควรเกิน 55 ปี จบการศึกษาอย่างน้อย High school และมีความรู้ทางธรรมะและวิปัสสนาอย่างเพียงพอ เมื่อทศศีลมาตามีคุณสมบัติครบถ้วน จะได้รับการบวชเป็นสามเณรีและต้องผ่านการฝึกที่ The Bhikshuni Training Center เป็นเวลา 6 เดือน วิชาที่เรียนเกี่ยวกับ

- ภิกษุณีปาฏิโมกข์ จุลวรรคบาลี
- พระสูตรต่างๆ เช่น พระปริต สติปัฏฐานสูตร ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรอนัตตลักขณสูตร สามัญผลสูตร ฯลฯ
- ธรรมบท
- ประวัติพระพุทธศาสนา
- พุทธบริษัท
- การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ประวัติและผลงานของพระภิกษุณี
- ข้อโต้เถียงเกี่ยวกับครุธรรม 8 ของภิกษุณี
- ปัญหาสังคมเกี่ยวข้องกับ เพศ ชาติพันธุ์ ชนชั้นในสังคม
- การฝึกวิปัสสนา

หลังจากการฝึก 6 เดือนนี้ ทศศีลมาตาต้องผ่านการสอบข้อเขียนและการสังเกตวัตรปฏิบัติ ผู้ที่ผ่านทั้ง 2 อย่างนี้ จะได้รับคัดเลือกเป็นภิกษุณีก่อนหลังตามลำดับคะแนน ผู้ที่ได้รับการบวชจะเป็นภิกษุณีตลอดชีวิต ปัจจุบันมีสามเณรีประมาณ 400 รูปที่จะบวชเป็นภิกษุณี (ภิกษุณีภักระ (Bhadra), 21 ม.ค. 44 ภิกษุณีศรีลังกา.สัมภาษณ์)

ในกรณีที่จะบวชเป็นภิกษุณี มิได้บวชเป็นทศศีลมาตามาก่อน ขึ้น
 ตอนการเตรียมตัวจะนานขึ้น กล่าวคือ อุบาสิกาผู้นั้นจะต้องเข้ามาอยู่ใน
 สำนักของภิกษุณีเป็นเวลาอย่างน้อย 2 ปี เพื่อเตรียมตัวถือศีล 5 ศีล 8 และศีล
 10 ตามลำดับ ขณะเดียวกันก็จะเรียนจริยวัตร กิริยามารยาททางธรรมะ แล้ว
 จึงบวชเป็นสามเณรี เมื่อบวชเป็นสามเณรี 5 ปีแล้ว จึงจะได้รับการฝึกอีก 6
 เดือน เมื่อสอบผ่านคัดเลือกจึงจะได้รับการบวชเป็นภิกษุณี ดังนั้นสำหรับ
 อุบาสิกาคนหนึ่งจะต้องมีระยะเวลาเตรียมตัวศึกษาธรรมะ วิชาทางพุทธศาสนา
 ทางโลก และวิปัสสนาอย่างน้อย 7 ปี จึงจะได้เข้าสอบคัดเลือกตามความ
 สามารถที่จะได้รับการบวชเป็นภิกษุณี (คำสัมภาษณ์ภิกษุณีภัทระ (Bhadra).
 21 ม.ค. 44 ภิกษุณีศรีลังกา. สัมภาษณ์)

2.3 ศีลาชินหรือกิลาชิน (Silashin or Thilashin) ในพม่า

ศีลาชินหรือกิลาชิน เป็นชื่อเรียกผู้หญิงถือศีล 10 แปลตามรูปคำ คือ ผู้ถือศีล หรือผู้มีความประพฤติทางศีลธรรม หญิงเหล่านี้ละบ้านเรือนออกบวช โทนศีระะ สวมผ้าถุงและเสื่อสีชมพู ซึ่งต่างจากสีลักของจีวรพระ ศีลาชินมิใช่ภิกษุณี ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พม่าเป็นประเทศพุทธศาสนาเถรวาทที่เคยมีภิกษุณีตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 (Barnes 1996, 271) แต่ไม่ปรากฏหลักฐานถึงเหตุผลที่ภิกษุณีสูญสิ้นไปจากพม่า ในปัจจุบันไม่มีภิกษุณียังเหลือแต่ศีลาชินเท่านั้น ศีลาชินส่วนใหญ่จะบวชตลอดชีวิต

2.3.1 สถานภาพของศีลาชิน

สถานภาพทางกฎหมาย ศีลาชิน เป็นเพียงอุบาสิกา จึงยังสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติได้ แต่ในทางปฏิบัติ ศีลาชิน ไม่ได้รับอนุญาตให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ เพราะคนทั่วไปมองว่าเป็นนักบวช (religious persons) (Barnes 1996, 272) ดังนั้นสถานภาพโดยทั่วไปจึงคล้ายคลึงกับแม่ชีในประเทศไทยและทศศีลมาตาในศรีลัง แต่การยอมรับและความเคารพจากสังคมจะมีมากกว่าแม่ชีและทศศีลมาตา กล่าวคือ ศีลาชินมีโอกาสได้ศึกษาคัมภีร์บาลี มีโอกาสที่จะเป็นอาจารย์สอนสมาธิและสอนธรรมะได้ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ในศตวรรษที่ 19 กษัตริย์มินดอน (Mindon) ได้เชิญศีลาชิน 2 รูป เข้าไปในพระราชวังเพื่อสอนธรรมะแก่พระมเหสีของพระองค์ (Barnes 1996, 272) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ด้วยวัตรปฏิบัติและความรู้ทางวิปัสสนาได้มีส่วนทำให้ศีลาชิน ได้รับความเคารพนับถือจาก

สังคม ศีลาชินสามารถบิดงข้อบดได้ มีผู้ทำบุญกับศีลาชิน ถึงแม้ว่าจำนวน สิ่งที่ทำบุญจะไม่เท่ากับสิ่งที่ชาวบ้านถวายพระก็ดตาม เช่น ถวดยเงินภิกษุ 10 จัด แต่จะถวดยเงินศีลาชิน 1 จัด เท่านั้น (ภิกษุณีเล็ก เขโสม 2534, 1/4) จาก สถิติในปี 1980 ในพมามีภิกษุ 300,000 รูป มีศีลาชินประมาณ 30,000 รูป (Lottermoser 1991) อย่งไรก็ตาม ความพยายามในการฟื้นฟูการบวชภิกษุณี ยังไม่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากการบวชศีลาชินเป็น ภิกษุณี หรือจะเริ่มการบวชสตรีเป็นภิกษุณีเลยก็ตาม

2.3.2 บทบาทของศีลาชิน

บทบาทที่เด่นชัดของศีลาชินในประเทศพม่า คือ การสอนวิปัสสนา และตั้งศูนย์การปฏิบัติธรรมะ เช่น ศูนย์วิปัสสนามหาโพธิ ศีลาชินยังทำ หน้าที่ช่วยเหลือ ปรนนิบัติรับใช้พระสงฆ์ เนื่องมาจากความเชื่อเรื่องการทำบุญกับพระ เป็นหนทางเพิ่มพูนความดีหลุดพ้นความทุกข์ บทบาทใน ด้านการเป็นผู้สอน มักจะเกิดขึ้นในสำนักของศีลาชินมากกว่าจะเกิดขึ้นใน ที่สาธารณะ (Khine 1999,74) นอกจากนั้น ศีลาชินได้ร่วมทำงานเพื่อสังคม เช่น ตั้งสำนักรับเลี้ยงเด็กกำพร้า ดำเนินกิจการศูนย์การเรียน เช่น Myawaddy Learning Center ที่เมืองมันทะเลย์ สอนทั้งวิชาพื้นฐานและวิชาพุทธศาสนา (สุดตันตปิฎก) อย่งไรก็ตาม บทบาทในด้านสังคมของศีลาชินยังมีจำกัด ถึงแม้จะมีองค์กรในระดับรัฐและระดับเมือง แต่องค์กรเหล่านี้เน้นการบริหาร จัดการองค์กรเท่านั้น ไม่ได้เน้นแนวความคิดที่จะช่วยให้ศีลาชินได้มีบทบาท ในการช่วยเหลือสังคมมากเท่าใดนัก (Khine 1999, 123)

2.3.3 การศึกษาของศีลาชิน

ก่อนการบวชเป็นศีลาชิน มีขั้นตอนที่กำหนดโดยคณะกรรมการสังฆมหานายกแห่งชาติ (the State Sangha Mahanayaka Committee) ดังต่อไปนี้

1. อุบาสิกาทที่ต้องการบวชชั่วคราว ต้องถือศีล 8 เป็นเวลา 1 สัปดาห์ ก่อนการบวช
2. อุบาสิกาทที่ต้องการบวชตลอดไป ต้องถือศีล 8 เป็นเวลาอย่างน้อย 1 เดือน ก่อนการบวช
3. อุบาสิกานั้นต้องท่องศีลและคำขอบวชเป็นภาษาบาลี การบวชนั้นกระทำโดยเจ้าสำนัก และที่ปรึกษาที่จะทำหน้าที่เป็นกรรมวาจาจารย์ ในการบวช พิธีการบวชเรียกว่า Thilashin Wutt Pure แปลว่า “พิธีการมอบผ้าแก่ผู้บวช” (Khine 1999, 60) การบวชนั้นอาจมีพระร่วมด้วย สิ่งสำคัญของการบวชศีลาชิน คือ การสวดการพิจารณาความไม่เที่ยงของอวัยวะ 32 ของร่างกาย (Khine 1999, 61)

การศึกษาสำหรับศีลาชินเมื่อบวชแล้วแบ่งเป็น 5 ระดับ

ระดับ 1 ระดับประถม จากเกรด 1 ถึงเกรด 4 ในระดับนี้ศีลาชินจะศึกษาพระวินัยและวิชาสามัญทางโลกระดับประถมศึกษา

ระดับ 2 - 4 ระดับมัธยมต้น ปลาย และ high school

ระดับ 5 เป็นระดับสูงสุด เรียก ธรรมาจริยะ (Dhammacariya) จะเทียบเท่าปริญญาตรี

การศึกษาเหล่านี้จะศึกษาที่ศูนย์ปริยัติ (Pariyatti eenter) มีการทดสอบจัดโดยองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ

ขณะเดียวกัน เป็นที่คาดหวังว่า ศีลาชินจะต้องเรียน “ปฏิบัติ” (Patipat) การเรียนทางธรรมของศีลาชินจะต้องครบทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ (Khine 1999, 59) จากงานวิทยานิพนธ์ของ Khine ศีลาชินผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 200 คน จำนวนถึง 39 % จบธรรมาจริยะ มีศีลาชินจำนวน 2 รูปสามารถสอบผ่าน “นิกาย” ซึ่งเปรียบเสมือนการสอบผ่าน “ไตรปิฎก” (Khine 1999, 57) จึงพอสรุปได้ว่าศีลาชินมีโอกาสในการศึกษาทางธรรมะ และสามารถใช้ในการศึกษาธรรมะและการปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มพูนความเคารพศรัทธาและสถานภาพทางศาสนาของตน ซึ่งมีใช้ภิกษุณีให้เป็นที่ยอมรับของสังคมทางหนึ่ง

2.4 ภิกษุณีเกาหลี

2.4.1 สถานภาพ

เกาหลีเป็นประเทศพุทธศาสนนามหายาน ที่มีการบวชภิกษุณีควบคู่กับภิกษุเป็นเวลายาวนาน ภิกษุและภิกษุณีมีสถานภาพใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม “ภิกษุณีชาวเกาหลีมีพลังเฉพาะระดับส่วนตัว แต่ในที่สาธารณะแล้วก็ยังถูกบดบังอยู่ ภิกษุณีเกาหลีจึงมักจะมีลักษณะการจัดโครงสร้างที่เป็นเอกเทศ” (ภิกษุณีเล็ก เขโซโม 2534, 1/11) ปัจจุบันในประเทศเกาหลี มีภิกษุณีที่มีชื่อเสียงชื่อภิกษุณีแด แฮง ซุนิม (Dae Haeng Sunim) เป็นเจ้าอาวาสวัดภิกษุณีชื่อ ฮันมา ฮีม เซอิน (Han Ma Um Seon Center) เป็นวัดของนิกาย

โชเก (Chogge) ซึ่งเป็นนิกายที่ใหญ่ที่สุดของเกาหลี ที่มีสาขา 15 แห่ง ในประเทศเกาหลี และมีสาขา 9 แห่ง ในต่างประเทศทั่วโลก ภิกษุณีรูปนี้มีความแตกฉานในด้านธรรมะอย่างลึกซึ้ง เป็นธรรมะที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และจากประสบการณ์ของตนเอง มีผู้คนหลังไหลไปฟังธรรม และชื่นชมบารมีของท่านเป็นจำนวนเรือนหมื่นคน (แม่ชีเกดง์ลีริน สัจกุล 2543)

2.4.2 บทบาท

ภิกษุณีเกาหลีมีบทบาทในด้านการศึกษาทางศาสนาแก่เยาวชนเกาหลี มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมเชิงพุทธแก่เยาวชน โดยการจัดชั้นเรียนพระพุทธานุศาสนานันอาทิตย และกิจกรรมต่างๆ ตามแบบของศาสนาคริสต์ ที่มีอิทธิพลมากขึ้นในประเทศเกาหลี (ภิกษุณีเล็กเซโฮโม 2534,1/11) สำหรับภิกษุณีเกาหลีในประเทศไทยที่เป็นสาขาของวัดชื่อ Han Ma Um Seon Center มีสำนักตั้งอยู่ที่

43 ซอยพัฒนาเวช

สุขุมวิท 71 คลองเตย

กทม. 10110

โทร. 711-2005, 6

Fax. 391-6425

สำนักภิกษุณีเกาหลีในกรุงเทพฯ นี้ เป็นสาขาย่อยของสำนัก Han Ma Um Seonwon ซึ่งใช้ชื่อเดียวกันทั่วโลก ตั้งขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2542 ภิกษุณีที่ประจำ (จำพรรษา) อยู่วัดนี้มี 2 รูป คือ ภิกษุณีเฮดาน ซุนิม (Hye Dan Sunim) และภิกษุณีเฮคยว ซุนิม (Hye kyu Sunim) บทบาทของภิกษุณีของวัดเกาหลีในกรุงเทพฯ เป็นบทบาทในด้านการสอนสมาธิ ภาวธรรม และพิธีกรรมตามแบบพุทธศาสนา สำหรับชาวเกาหลีที่พำนักอยู่ในประเทศไทย สำนักภิกษุณีแห่งนี้เปรียบเสมือน Cultural Center และเป็นที่พบปะ ตลอดจนประกอบกิจกรรมทางศาสนาและทางสังคมร่วมกัน นอกจากนี้ เป็นงานด้านสังคมสงเคราะห์ด้วยการทำอาหาร นำเสื้อผ้า เงิน มาช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ที่บ้านพักฉุกเฉิน และบริจาคเสื้อผ้า (ชุดแม่ชี) แก่วิทยาลัยแมชี (แมชี เกตน์สิริน สัจกุล 2543) บทบาทที่ภิกษุณีเกาหลีปฏิบัติ จึงอาจมีข้อจำกัด ไม่อาจปฏิบัติได้มากเท่ากับบทบาทในประเทศเกาหลี เช่น การสอนธรรมะแก่เด็กยากจน คนพิการ การเยี่ยมคุกและทหาร การเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาของประชาชน การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนยากจน ตั้งโรงงาน ศูนย์กำพร้า บ้านพักคนชรา สร้างโรงพยาบาลสงฆ์ และสร้างบ้านพักให้ผู้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น (แมชีเกตน์สิริน สัจกุล 2543)

2.4.3 การศึกษา

คุณสมบัติของผู้จะบวชเป็นภิกษุณีต้องละบ้านเรือน ครอบครัว โคนผม โคนคิ้ว เครื่องแต่งกายของภิกษุณีเป็นสีเทาและน้ำตาล จบการศึกษาอย่างต่ำในชั้น high school อายุระหว่าง 20 - 40 ปี จะไม่นิยมบวชแก่สตรีอายุ

เกิน 40 ปี ห้ามสักตามร่างกาย การบวชนั้น เริ่มจากการถือศีล 8 ข้อ เป็นเวลา 2 ปี ศึกษาธรรมะ และข้อปฏิบัติของภิกษุณี รวมทั้งการศึกษาพระสูตรต่างๆ และการสวดมนต์ เมื่อครบ 2 ปี บวชเป็นสามเณรีโดยถือศีล 10 ข้อ ใช้เวลาเป็นสามเณรีเพื่อศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของรัฐบาลที่นิกายเป็นผู้ร่วมจัด ซึ่งในเกาหลีมีมหาวิทยาลัยสำหรับภิกษุ ภิกษุณี ถึง 5 แห่ง ใช้เวลาศึกษาอย่างน้อย 3-5 ปี จึงบวชเป็นภิกษุณี (Korean Buddhism : <http://www.Buddhapi.Com/buddhapi/eng/temple/karexp/html/bu4.html>)

สำหรับสำนัก Han Ma Um Seonwon นี้ จะใช้เวลาเรียน 4 ปี และถือศีลที่เหลือทั้งหมดจากจำนวน 348 ข้อ ศรัทธา 8 ประการ อันรวมอยู่ในศีล 348 ข้อนี้ด้วย (ภิกษุณี เฮดาน ซุนิม (Hye Dan Sunim) 7 ม.ค. 44. สัมภาษณ์) สิ่งที่น่าสังเกตคือ การรับคนเข้าบวชเป็นภิกษุณีสำหรับเกาหลีนี้จำกัดอายุไม่เกิน 40 ปี และเป็นการบวชเพื่อศึกษาปฏิบัติสมาธิในทุกอิริยาบถในชีวิต เป็นการบวชตลอดชีวิต การจำกัดอายุและกำหนดการศึกษาที่แน่นอน ย่อมมีผลต่อบทบาท การปฏิบัติตนและการเคารพนับถือจากสังคมได้ประการหนึ่ง

2.5 การวิเคราะห์สถานภาพและบทบาทของนักบวชหญิง

จากการศึกษาสถานภาพและบทบาท รวมทั้งขั้นตอนการฝึกก่อนบวชและหลังการบวชของนักบวชหญิงของประเทศเพื่อนบ้าน อาจสรุปได้ 2 ประเด็นคือ ในกรณีที่ไมใช่การบวชเป็นภิกษุณี เช่น การบวชเป็นทศศีลมาตา ในศรีลังกา และศีลาชิน ในพม่า สถานภาพของกลุ่มอนาคาริกทั้ง 2 กลุ่มนี้ต่ำกว่าภิกษุณี

แต่เนื่องจากทศศิลามาตาได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ มีสหภาพที่ถูกต้อง มีการออกสิทธิบัตรจากรัฐบาล ทศศิลามาตา จึงเป็นที่ยอมรับจากสังคม มีกิจกรรมและมีการรวมตัวกันดีกว่าแม่ชีในประเทศไทย ส่วนศิลาชินนั้น เนื่องจากมีศิลาจาวัตถ์และความสามารถในทางธรรมะ และการสอนวิปัสสนา จึงเป็นที่เคารพจากคนทั่วไป ถึงแม้จะไม่เท่าพระสงฆ์ สำหรับการศึกษารวมทั้ง 2 กลุ่มนี้ ในเบื้องต้นไม่ได้ระบุคุณสมบัติด้านการศึกษา แต่เมื่อบวชแล้วเน้น การฝึกอบรมธรรมะ และสามารถเรียนต่อทางธรรมะเทียบเท่าระดับปริญญาได้ ความรู้โดยเฉพาะทางธรรมะทำให้องอาจ ดังนั้นเมื่อเปรียบกับแม่ชีของไทย ที่มีได้รับการยอมรับจากรัฐบาลอย่างเป็นทางการ และความรู้ทั้งก่อนและ หลังการบวชก็มีข้อจำกัด บทบาทและการยอมรับจึงค่อนข้างจะด้อยกว่า ทศศิลามาตาและศิลาชิน ดูเหมือนว่า สังคมพอจะรู้ปัญหาของแม่ชีไทย แต่ยังมีได้รับการใส่ใจ และร่วมมือกันช่วยแก้ปัญหาให้แม่ชีอย่างจริงจัง สำหรับ ภิษุณีของศรีลังกาและเกาหลีนั้น แน่ใจว่ามีสถานภาพสูงกว่าแม่ชีไทย เพราะเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ขึ้นตอนก่อน บวชได้กำหนดไว้แน่ชัดว่า จะต้องผ่านการฝึกและทดสอบเป็นลำดับขั้น จน แน่ใจว่ามีคุณสมบัติพร้อมที่จะรับการบวชเป็นภิษุณี ที่จะต้องบวชตลอด ชีวิตโดยไม่มีการสึก ดังนั้น เป็นที่แน่นอนว่าสถานภาพที่เด่นชัด จะนำไปถึง สิทธิ และการยอมรับรวมทั้งความเคารพจากสังคม ตลอดจนจะสามารถ ประกอบกิจกรรมทางศาสนาได้เคียงบ่าเคียงไหล่ร่วมกับพระภิกษุ และ บทบาทหนึ่งที่ภิษุณีทั้ง 2 อาจสามารถทำได้เต็มที่มากกว่าแม่ชีไทย ก็คือ บทบาททางการศึกษา ควบคู่ไปกับการเผยแผ่ธรรมะนั้นเอง

¹ ดูภาคผนวก 1

² การใช้ชื่อพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนี้ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Engaged Buddhism ชื่อนี้มุ่งเน้นว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางดุษยะละเอียดเกี่ยวกับ Engaged Buddhism ได้ในหนังสือ

Queen, Christopher S. ed. (2000) **Engaged Buddhism in the West**.
Boston: Wisdom Publications.

Kraft, Kenneth (1999) **The Wheel of Engaged Buddhism: Anew
Map of the Path**. New York: Weatherhill.

Queen, Christopher S. and King, Sallie B (eds.) (1996). **Engaged
Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia**. Albany:
State University of New York Press.

³ เป็นคำอธิบายของพุทธศาสนานิกายเซน เรื่อง escho funi ที่ว่า “the oneness of self and world.” And the healing (or wholing) of mind, body, self, and society that engaged Buddhists have discovered in Mindfulness - Based Stress Reduction programs. ดูรายละเอียดใน Queen (2000), 6.

⁴ ชื่ออารามเลดีเบลคินี้ มีที่มาจากชื่อของภรรยาผู้ว่าการชาวอังกฤษที่ปกครองศรีลังกา ในสมัยนั้น Lady Edith Blake เป็นผู้สนับสนุนงานสุธรรมจารีที่สำคัญในสมัยนั้น.

บทที่ 3

แม่ซีกับการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

(มาตรา 4 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542)

ได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า แม่ซีสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมไทย เช่น การเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา การสังคมสงเคราะห์ (outer work) ซึ่งเป็นงานที่ช่วยพัฒนาจิตใจ (inner work) ให้เสียสละ ลดละอัตตา และความ

เห็นแก่ตัว เพื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในอดีตพระพุทธศาสนาโดยสถาบันสงฆ์ได้มีบทบาทพร้อมมูลในการจัดการศึกษาของไทยทั้ง 3 ด้าน คือ “รู้ความถูกผิด รู้หนังสือ และรู้วิชาทำมาหากิน” (พระคุณฐิติ เมธงูโร 2531, บทนำ) แม่ชีผู้เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ ถึงแม้จะมีได้เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ ก็ได้ปฏิบัติภารกิจครบถ้วนตามแบบอย่างในอดีตที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมา และสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาในมาตรา 4 ดังกล่าว ในบทนี้จะแสดงให้เห็นถึงภารกิจทางด้านการศึกษาของแม่ชีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยพิจารณาภารกิจของแม่ชีที่เป็นสาขาของสถาบันแม่ชีไทย กล่าวคือ สถาบันแม่ชีไทย ซึ่งเปรียบเสมือนองค์กรกลางในการรวมแม่ชีทั่วประเทศ¹ มีแม่ชีที่พำนักและปฏิบัติกิจกรรมในสำนักหรือสถานที่เป็นที่ดินที่มีผู้บริจาคให้แก่สถาบันแม่ชีไทย สำนักเหล่านี้ถือว่าเป็น “สาขาสถาบันแม่ชีไทย” มีจำนวน 22 แห่ง นอกจากนั้น จะศึกษาภารกิจบางส่วนของแม่ชีที่อยู่ตามวัดหรือสำนักที่มีไม่ใช่สาขาของสถาบันแม่ชีไทย แต่แม่ชีเหล่านั้นเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย

3.1 การศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบเป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(มาตรา 15 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

สาขาของสถาบันแม่ชีไทยทั้ง 22 แห่ง มีกิจกรรมการศึกษาที่จัดเป็นการศึกษาในระบบตามคำจำกัดความนี้ 3 ประเภท คือ

3.1.1 โครงการนำร่องมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย (มปถ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สังกัดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย²

มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยนี้เป็นวิทยาลัยพระพุทธศาสนาของสตรีแห่งแรกในประเทศไทย จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี แก่แม่ชีและอุบาสิกาที่สนใจมาตั้งแต่ปี 2542 มีนักศึกษารวมทั้งสิ้น 29 คน เป็นแม่ชี 22 รูป อุบาสิกา 7 คน คณาจารย์ผู้สอนเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และแม่ชีรวมทั้งอาจารย์จากมหาวิทยาลัยบางแห่งร่วมทำการสอน วิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้มีจุดหมายเพื่อ “การศึกษาสร้างนักบวชหญิงให้เป็นครูที่ดีและเป็นศาสนทายาท ที่สามารถเผยแพร่พระศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยหวังที่จะได้เห็นสถานภาพที่ดีขึ้นของนักบวชหญิง ซึ่งเป็นกลุ่มนักบวชที่ช่วยพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม” (รศ.สุกจิน, 26 ตุลาคม 2543, 26)

วิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ม.มจร.) ได้รับไว้ในสังกัดคณะศาสนาและปรัชญา เป็นโครงการร่วมของ ม.มจร. สถาบันแม่ชีไทย และสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี โดยการริเริ่มของแม่ชีคุณหญิงนิษฐา วิเชียรเจริญ หลักสูตรนี้มีชื่อเต็มว่า “หลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต” สาขาวิชาพุทธศาสตร์ ภาควิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา เป็นหลักสูตรเดียวกับที่พระสงฆ์เรียนที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ ใช้เวลาเรียน 4 ปี

วิทยาลัยรับภาระเรื่องการเล่าเรียน สถานที่พักอาศัย ตลอดระยะเวลาของการศึกษา นักศึกษาทั้งหมดได้รับทุนการศึกษาทุนละ 3,000 บาท ทั้งแม่ชีและฆราวาสจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ ค่าใช้จ่ายในการจัดการเรียนการสอนได้จาก เงินอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ จากผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และจากเงินสนับสนุนจากสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี (แม่ชียุพิน ดวงจันทร์. 22 ธันวาคม 2543. หัวหน้าโครงการ มปถ. สัมภาษณ์) นอกจากนี้วิทยาลัยได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิกองทุนการกุศลสมเด็จพระศรีนครินทร์ สนับสนุนกิจการวิทยาลัยปีละ 100,000 บาท สมเด็จพระสังฆราช องค์อุปถัมภ์มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยฯ ทรงบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนการก่อสร้างอาคารวิทยาลัยที่ อ. ปักธงชัย จ. นครราชสีมา

คุณสมบัติของผู้สมัครเป็นนักศึกษา

1. แม่ชีหรืออุบาสิกามีความประพฤติดี
2. ไม่วิกลจริต ไม่เป็นโรคติดต่อ (มีใบรับรองแพทย์จากโรงพยาบาลของรัฐ)
3. สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเอก และบาลีศึกษา 5 ชั้นไป หรือสำเร็จการศึกษา ม.ศ. 5 หรือ ม.6 หรือเทียบเท่า (ต้องสอบได้ธรรมศึกษาเอกก่อนรับปริญญา) (จดหมายข่าวมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย 2543, 3)

ถึงแม้ว่ามหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยไม่ได้จัดการเรียนการสอนโดยแม่ชีทั้งหมด แต่ก็นับเป็นสถานศึกษาในระบบแห่งเดียวที่แม่ชีมีส่วนร่วมในการจัดการ

เรียนการสอน (ถ้าไม่รวมโครงการสอนธรรมะที่แม่ชีได้รับเชิญให้ไปร่วมสอนในโรงเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในโรงเรียนบางแห่ง และในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางวิทยาเขต)

จากการศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ นี้ เป็นหลักสูตรปรับปรุงใหม่ พ.ศ.2543 เนื้อหาหลักสูตรค่อนข้างจะทันสมัย มีเนื้อหาวิชาครอบคลุมทั้งวิชาภาษาและการสื่อสาร กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ กลุ่มสหศาสตร์ รวมทั้งกลุ่มวิชาศาสนา ถ้าการจัดการเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ก็นับว่า หลักสูตรของวิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้ สอดคล้องกับมาตรา 23 “ที่เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม” หลักสูตรที่กำหนดไว้นี้มีความเป็นบูรณาการในระดับดี ประกอบกับการสัมภาษณ์แม่ชี ปทิน เสียงสังข์ แม่ชีผู้สอนวิชาพระอภิธรรม ผู้จบบาลีเปรียญ 9 ผู้ซึ่งเป็นแม่ชี 1 ใน 10 รูปของประเทศไทยที่สอบผ่านบาลีเปรียญ 9³ ได้กล่าวถึงการวัดผลว่า “การสอนพระอภิธรรมในชั้นเรียน จะประเมินผลผู้เรียน นอกจากวิชาความรู้ทางพระอภิธรรมแล้ว จะพิจารณาเท่าที่ ความสนใจ ความประพฤติที่อยู่ร่วมกันของนักศึกษา ดูจริยธรรมตลอด ถ้านักศึกษาขาด “สังคหวัตถุ 4” ก็จะไม่สามารถสอบผ่านวิชาของแม่ชีได้” (แม่ชีปทิน เสียงสังข์, 22 ธันวาคม 2543. สัมภาษณ์) แนวการจัดการศึกษานี้ สอดคล้องกับมาตรา 26 ที่ว่า “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา”

อย่างไรก็ตาม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่มีหาพบาบติเถรวิทยาลัยจะต้องตระหนักและทำให้บังเกิดมีแก่ผู้เรียนกล่าวคือ ตามมาตรา 24 ข้อ 2 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ความว่า “การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา” ข้อ 3 “จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง” จากตารางสอน ภาคเรียนที่ 1 ชั้นศาสนศาสตร์ปีที่ 1 ทำอย่างไร จะทำให้วิชาธรรมศึกษา ตรี โท เอก วิชาสารัตถะแห่งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก 2 ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลี มนุษย์กับการใช้เหตุผล ประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา กัมมัฏฐาน 1 เกิดบูรณาการสามารถให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรม และนำมาใช้กับชีวิตจริง เหตุการณ์จริงในชีวิตปัจจุบันได้เพราะการศึกษามีใช้เพียงการฟังคำบรรยายในห้องเรียน แต่การศึกษาที่แท้จริงคือ

กระบวนการที่คนจะได้เข้าใจและเข้าถึงความจริงของสรรพสิ่ง รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักความจริงของสังคมแวดล้อมเพื่อที่จะได้เลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับความจริงของชีวิต ของสังคม ฟังตนเองได้ และมีคุณค่าต่อผู้อื่นได้ เกิดคุณธรรมในผู้ศึกษาได้...

(โสภณ สุภาพงศ์ 2544, 8)

ในทางปฏิบัติ เป็นความหวังว่านักศึกษาของวิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้ เมื่อจบออกไปแล้ว จะสามารถ “เป็นนักวิชาชีพ” คือ เป็นนักบวชหญิงที่ดี ขณะเดียวกันก็ยังมีหนทางในการที่จะสามารถ “ศึกษาต่อ” ในขั้นที่ตนต้องการ มีความสนใจและมีความสามารถ

ในด้านการประกันคุณภาพการศึกษา (หมวด 6) ควรได้มีการประเมินใน 3 ระดับ คือ มาตรฐานนักศึกษา มาตรฐานการเรียนการสอน และ มาตรฐานการบริหาร เนื่องจากวิทยาลัยแห่งนี้ เพิ่งเปิดดำเนินการได้ไม่นาน จึงอยู่ในขั้นตอนการเรียนรู้ การพัฒนา เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในโอกาสต่อไป

การจัดการเรียนการสอนของวิทยาลัยแห่งนี้ อาจจะมีปัญหาในเรื่องระดับความรู้ของนักศึกษา ที่มีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน จากการสัมภาษณ์นักศึกษาระดับปีที่ 2 จำนวน 12 คน เป็นแม่ชี 8 รูป ภรรยา 4 คน มีนักศึกษาจำนวน 4 คนที่สอบเทียบได้วุฒิการศึกษานอกโรงเรียน ม. ปลาย 6 คน จบ ปวช. 2 คน จบสายสามัญ ม. 3, 1 คน ม. 6, 2 คน มศ. 5, 1 คน ถ้าพิจารณาเนื้อหาจากหลักสูตรที่ ม.มจร. ได้กำหนดไว้ นักศึกษาอาจต้องปรับตัวและใช้ความพยายามในการเรียนเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดเรียนการสอนจะต้องตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า นักศึกษาทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ตามความถนัด และศักยภาพ แม่ชี พระ และคณาจารย์ผู้สอนจะเป็น “ผู้จัดการ” วางแผนการสอน จัดกิจกรรม การมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม เป็นต้น ซึ่งสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดการเน้นในเรื่องนี้ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้สถานการณ์จริง ฝึกปฏิบัติจริง จะได้ประสบการณ์โดยตรง นอกจากนั้น หนึ่งในจำนวนนักศึกษาทั้ง 12 คนนี้ ได้กล่าวถึงการบวชเป็นแม่ชีว่า “ทำให้แม่ชีได้สามารถอ่านออกเขียนได้ การบวชเป็นชี ทำให้ได้มีโอกาสรู้หนังสือ เรียนกับพระในหมู่บ้านเป็นเวลา 10 ปี จึงอ่านออกเขียนได้ และได้ใช้ความพยายามจนสอบเทียบ กศน. ม. ปลายได้ จึงมาเรียนต่อวิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้” (แม่ชีริฎญจวน พันสอน, 22 ธันวาคม 2543, สัมภาษณ์) นับเป็นการย้ำให้เห็นความสำคัญของการบวชที่มีส่วนเปิดโอกาสให้เด็กหญิงผู้ด้อยโอกาสได้มีหนทางได้เรียนหนังสืออ่านออกเขียนได้ ซึ่งหนทางนี้ พระพุทธศาสนาได้เปิดโอกาสให้แก่เด็กชายไทยมาช้านาน

การจัดการเรียนการสอนของวิทยาลัยแห่งนี้ ใช้ระบบการประเมินผลซึ่งเป็นข้อสอบมาจากคณาจารย์จาก ม.มจร. มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นระบบเดียวกัน มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัยนี้ยังขาดเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่ทันสมัย ยังไม่มีคอมพิวเตอร์สำหรับนักศึกษา แต่อย่างไรก็ตามชุมชนใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมสนับสนุนการเรียนการสอนโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ โรงเรียนเทคนิคดอนเมืองให้การสนับสนุนให้นักศึกษาของวิทยาลัยไปเรียนการใช้คอมพิวเตอร์และพิมพ์ดีด พร้อมจัดครูผู้สอน (โดยรับค่าตอบแทน) ชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงวิทยาลัยได้สนับสนุนโดยใส่บาตรแก่นักศึกษาแม่ชีเป็นประจำ และนักศึกษา มปถ. ชั้นปีที่ 1 - 2 ได้จัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตรให้กับนักเรียนโรงเรียนบำรุงรวิวรรณ เขตดอนเมือง ซึ่งอยู่ติดกับสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี (จดหมายข่าว มปถ. 2543, 2) เป็นการสอดคล้องกับความตอนหนึ่งในหมวด 7 มาตรา 57 ที่ให้มี "การระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา..."

3.1.2 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

แม่ชีไทยนอกจากจะมีบทบาทในด้านการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว แม่ชียังได้ตั้งสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ทั้งที่เป็นกิจการของวัดแต่ดำเนินการโดยแม่ชี และที่แม่ชีตั้งและจัดการเองโดยลำพัง บทบาทเกี่ยวข้องกับเด็กเล็กนั้นนับว่า มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะ 3 ปีแรกของช่วงชีวิตเด็กมีความสำคัญต่อความก้าวหน้า ในการเรียนรู้และเข้าถึงพัฒนาการของมนุษย์ จากรายงานขององค์การยูนิเซฟ ได้กล่าวถึงสภาวะเด็กโลก ปี 2544 (State of the World Children 2001) ว่า

สภาวะของเด็กจะดีขึ้นได้ต่อเมื่อช่วยกันเปลี่ยนลำดับความสำคัญที่มีอยู่ในปัจจุบัน และยอมรับความสมเหตุสมผลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่จะให้ความสำคัญกับพลเมืองเด็กที่สุดของโลกเป็นอันดับแรก

(มติชน 15 ธันวาคม 2543)

รายงานฉบับนี้ได้เน้นความสำคัญของประเด็นหลัก 4 ประการ คือ

1. การดูแลเด็กปฐมวัย เน้นด้านสิทธิมนุษยชน ที่ประเทศต่างๆ ต้องพยายามดูแลเด็กทุกคนอย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
2. การดูแลเด็กปฐมวัย ต้องมีพื้นฐานบนหลักการวิทยาศาสตร์และการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยด้านประสาทวิทยาและประสบการณ์ภาคสนามที่มีผลต่อการพัฒนาศักราชอื่นๆ
3. การดูแลเด็กปฐมวัย เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า มีตัวเลขการศึกษาที่ชี้ว่าลงทุนทุก 1 ดอลลาร์สหรัฐกับเด็กปฐมวัย จะให้ผลตอบแทนถึง 7 ดอลลาร์จากการประหยัดค่าใช้จ่ายไม่ว่าการป่วยไข้ เรียนช้าช้า เลิกเรียนกลางคัน หรือบริการแก้ไขพฤติกรรมต่างๆ เมื่อโตขึ้น
4. เป็นความท้าทายหลักในการสู้รบกับโรคภัย 3 อย่างคือ ความยากจน สงครามการสู้รบ และเชื้อเอชไอวี

(มติชน 15 ธันวาคม 2543)

จะเห็นได้ว่าองค์การยูนิเซฟ ได้ให้ความสำคัญกับสภาพความเป็นอยู่ และดูแลเด็กปฐมวัยเป็นอย่างยิ่ง สิ่งนี้ตรงกับพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงตรัสผ่านอดีตสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม) ที่ต้องการให้ทางคณะสงฆ์พิจารณาหาทางจัดการเรียนการสอนและอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กตามสมควรแก่วัยในวัด กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ ภายหลังเปลี่ยนเป็น ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ปัจจุบันศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นในศาสนสถานต่างๆ (วัดและมัสยิด) กระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ จากจำนวน 353 แห่ง ในปี พ.ศ. 2535 เป็นจำนวน 3,782 แห่ง ในปี พ.ศ. 2542 (กรมการศาสนา 2542,1)

ในการดำเนินงาน กรมการศาสนา โดยฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองศาสนศึกษา เป็นผู้กำหนดนโยบาย แนวทางวิธีดำเนินงาน โดยพิจารณา กำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุน ให้เป็นยอดรวมให้แก่แต่ละจังหวัด ตามกำลังงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลตามหลักเกณฑ์ในแต่ละปี

ถึงแม้ว่าบทบาทหน้าที่ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด แม่ชีอาจเป็นผู้ช่วย ผู้ดำเนินการในทางพฤตินัย แต่ในทางนิตินัยแล้ว แม่ชีไม่มีสิทธิ์จัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด กล่าวคือ ตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2542

“ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” หมายถึง สถานที่ที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัด โดยใช้อาคารของวัดเป็นสถานที่จัดการศึกษา...

“ผู้บริหารศูนย์” หมายถึง เจ้าอาวาส ที่ดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อน
เกณฑ์ในวัด หรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษร
ให้มีหน้าที่ดูแลศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

“ครูผู้สอน” มีทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์

“ครูพี่เลี้ยง” หมายถึง คฤหัสถ์ทำหน้าที่สอน ให้การอบรมดูแล
ช่วยเหลือเด็กในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

(กรมการศาสนา 2542, 2 - 3.)

ถ้าพิจารณาตามระเบียบที่ยกมานี้ สำนักชีหรือแม่ชี โดยตนเองมิ
สามารถมีบทบาทในการตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ปัญหาใหญ่
สืบเนื่องมาจากสถานการณ์แม่ชีในสายตาของกรมการศาสนาไม่ใช่นัก
บวชแม่ชีไม่ใช่สำนักบวช ไม่ใช่พระสงฆ์ ถึงแม้จะมีศักยภาพในการจัดตั้ง
ศูนย์อบรมฯ ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะแม่ชีไม่ใช่เจ้าอาวาส สำนักชีมิใช่วัด
มิได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ขณะเดียวกัน
แม่ชี ไม่ใช่สำนักบวชในทางนิตินัย การจัดแม่ชีอยู่ในตำแหน่งครูพี่เลี้ยง เพื่อ
ขอรับเงินอุดหนุนก็ไม่สามารถว่าจ้างแม่ชีได้เช่นกัน เพราะตามระเบียบ
ระบุว่า “ครูพี่เลี้ยง” หมายถึง คฤหัสถ์ทำหน้าที่สอน แม่ชีไม่ใช่คฤหัสถ์
(ผู้ครองเรือน) แม่ชีจึงไม่สามารถได้รับการว่าจ้างโดยตรงตามระเบียบของ
กรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดค่าตอบแทนครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็ก 20 คนขึ้นไป
คนละ 3,000 บาท ต่อเดือน (กรมการศาสนา 2542, 8) แม่ชีจะได้รับเงินช่วย
ในการปฏิบัติหน้าที่ครูผู้สอน ครูพี่เลี้ยง ก็ต่อเมื่อวัดโดยเจ้าอาวาสดำเนินการ
ขอในนามวัดแล้วอาจมาจัดสรรอย่างไม่เป็นทางการให้แก่แม่ชี

การกล่าวถึงประเด็นการรับเงินสนับสนุนสำหรับแม่ชีนี้ ประเด็นของปัญหาไม่ได้อยู่ที่ จำนวนเงิน หรือแม่ชีต้องทำงานเพื่อเปลี่ยนเป็นเงิน แต่ปัญหาคือข้อเท็จจริงที่ว่า ในทางปฏิบัติศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนในหลาย ๆ วัด แม่ชีคือผู้จัดการ เป็นหัวเรือใหญ่ เป็นผู้ลงมือปฏิบัติการดูแลแทนพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมาย แม่ชีเปรียบเสมือนทำงานปิดทองหลังพระ แม่ชีในสายตาค้นทั่วไป ต้องลดละความอยากไม่ยึดติดในทรัพย์สินเงินทอง แม่ชีทำงานหนักเพื่อช่วยกิจการพระสงฆ์ วัด และการศึกษาของชาติ แต่ในทางนิตินัย แม่ชีมิได้รับการรวมอยู่ในระเบียบใดๆ ของทางราชการอย่างเป็นทางการทั้งสิ้น สืบเนื่องมาจากความคลุมเครือในเรื่องสถานภาพนั่นเอง

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่ดำเนินงานโดยแม่ชีทั่วประเทศมีมากมายหลายแห่ง จะขอยกตัวอย่างศูนย์ฯ ที่จัดการดำเนินงานโดยแม่ชีของสถาบันแม่ชีไทยบางแห่ง มาแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

1) ศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชน วัดพุทธะเคียน

ศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชน ที่นับเนื่องเป็นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดตามระเบียบการจัดตั้งของกรมการศาสนาแห่งนี้ ตั้งอยู่ที่ วัดพุทธะเคียน หมู่ 4 ต. ท่าเสา อ. ไทรโยค จ. กาญจนบุรี ศูนย์แห่งนี้จัดตั้งขึ้นโดยเจ้าอาวาสวัดพุทธะเคียน ซึ่งเป็นประธานศูนย์ฯ อีกตำแหน่งหนึ่ง ศูนย์ฯ แห่งนี้ได้เปิดดำเนินงานมาตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2541 โดยเปิดรับสมัครเด็กชายหญิงที่มีอายุระหว่าง 2 ขวบครึ่ง ถึง 6 ขวบ เข้ารับการอบรมเลี้ยงดูโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น (ครั้งแรกจำนวน 50 คน) โดยมีครู และครูพี่เลี้ยงเป็นพระภิกษุ และแม่ชี จำนวน 6 รูป เป็นผู้ดำเนินงาน เด็กชายหญิงเหล่านี้มีทั้งเด็กที่อยู่ประจำที่วัด และเด็กที่ไปกลับอาศัยอยู่กับครอบครัว

วัตถุประสงค์ของศูนย์

1. เพื่อเป็นการปลูกฝังเด็ก และเยาวชนให้มีพื้นฐานของศีลธรรม จริยธรรม ของไทย
2. เพื่อเป็นการช่วยเหลือครอบครัวที่ยากจนไม่สามารถส่งบุตรหลาน เข้าโรงเรียนได้
3. เพื่อให้ครอบครัวของเด็กมีเวลามากขึ้นในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดู ครอบครัวให้ดีขึ้น
4. เพื่อเป็นสื่อกลางในการที่จะชักชวนให้ครอบครัวของเด็กมีความ ศรัทธาในศาสนาและหันมาเข้าวัด ฟังธรรม มากขึ้น
5. ช่วยเหลือเยาวชนที่มีอายุเข้าเกณฑ์ที่จะต้องการเข้าเรียนในโรงเรียน ภาคบังคับแต่ไม่สามารถที่จะให้เด็กเข้าเรียนได้เนื่องจากขัดสนทาง เศรษฐกิจ เข้าเรียนระดับชั้นประถมได้ โดยทำการสอนกวดที่วัด และส่งเข้าสอบที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ตำบลวังดัง กาญจนบุรี สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ
6. สํารวจเด็กที่มีอายุมากแล้วแต่ไม่สามารถอ่าน หรือเขียนหนังสือได้ ให้เข้ามาเรียนหนังสือได้ในเวลาปกติ หรือเวลาพิเศษ เพื่อให้อ่าน ออกเขียนได้ หรือสนับสนุนให้เข้าเรียนในโรงเรียน กศน. ของ อำเภอดต่อไป
7. เพื่อจัดทำค่ายยุวพุทธในวันเสาร์ อาทิตย์ และวันสำคัญต่างๆ เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกล และร่วมกัน รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด (ศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนวัดพุทธะเคียน)

ในการดำเนินงานจะเห็นได้ว่า สถานที่แห่งนี้มีใช่เป็นเพียงศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดเท่านั้น แต่ยังเป็นกรช่วยเหลือเด็กอายุเข้าเกณฑ์แต่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจ ให้มีโอกาสเรียนได้ ขณะเดียวกันเด็กอายุเกินเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ และไม่ได้รู้หนังสือ ทางศูนย์ฯ ก็สนับสนุนให้เข้ามาเรียน และสนับสนุนให้เรียนต่อในโครงการศึกษานอกโรงเรียน นับได้ว่ากิจการของศูนย์นี้ได้ครอบคลุมสภาพปัญหาของเด็กตั้งแต่วัยก่อนเกณฑ์ วัยเรียนภาคบังคับ และเด็กที่ขาดโอกาสที่จะเรียนในการศึกษาภาคบังคับแล้ว

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น เนื่องจากระเบียบว่าด้วย ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจะกระทำได้อต่อเมื่อ วัดนั้นจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย และเจ้าอาวาสได้มีจุดมุ่งหมายที่จะตั้งศูนย์ฯ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานคือ แม่ชี สำหรับศูนย์แห่งนี้มีแม่ชีจุติภา ทรรพสุทธิ เป็นผู้วางแผนและดำเนินงาน ศูนย์ฯ แห่งนี้ประกอบด้วยแม่ชี 3 รูป พระ 3 รูป ขรวาส 5 คน (ครูพี่เลี้ยง) แม่ครัว 1 คน คนขับรถ 1 คน (ขับรถรับส่งนักเรียนไป - กลับ รถนี้เป็นรถเก่าที่มีผู้บริจาค) ปัจจุบันมีเด็กเล็กประมาณ 80 คน และเด็กในระดับอื่นๆ ที่สูงกว่าเด็กเล็ก 40 คน เป็นเด็กที่อยู่ประจำที่ศูนย์ 20 คน (แม่ชีจุติภา ทรรพสุทธิ. 30 ธันวาคม 2543 หัวหน้าแม่ครูศูนย์เด็กและเยาวชนวัดพุทธะเคียน. สัมภาษณ์)

วิธีการดำเนินการ แยกการดำเนินการดังต่อไปนี้ แผนกเด็กก่อนเกณฑ์

- มีอายุระหว่าง 2 ขวบครึ่งถึง 6 ขวบ
แยกเป็นระดับการดูแล 4 ระดับคือ
 1. 2 ขวบครึ่ง ถึง 3 ขวบ จะอยู่ระดับเด็กเล็ก เป็นการดูแลเพียงเพื่อให้เด็กรู้จักการมีเพื่อน และหัดให้ช่วยเหลือตนเองในเรื่องง่ายๆ
 2. 3 ขวบ ถึง 4 ขวบ ระดับชั้นอนุบาล 1
 3. 4 ขวบ ถึง 5 ขวบ ระดับชั้นอนุบาล 2
 4. 5 ขวบ ถึง 6 ขวบ ระดับชั้นอนุบาล 3

วิชาที่อบรมเด็ก

1. วิชาศีลธรรม จริยธรรม โดยให้มีการฝึกการสวดมนต์ไหว้พระ การนั่งสมาธิ และรู้จักธรรมในเบื้องต้น
2. วิชาศิลปะ ฝึกให้เด็กรู้จักการใช้สมาธิกับศิลปะ
3. วิชาภาษาไทย
4. วิชาภาษาอังกฤษ
5. วิชาเลขคณิต
6. สร้างเสริมประสบการณ์โดยการเล่น หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน
7. นาฏศิลป์
8. กายบริหารและการกีฬา

แผนกชั้นประถม จะทำการคัดเลือกเด็กตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

- เด็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์เรียนภาคบังคับ ที่ได้เข้าเรียนอนุบาลที่ศูนย์มาก่อน
- เด็กที่มีอายุเกินเกณฑ์และไม่สามารถเรียนในโรงเรียนภาคบังคับได้ เนื่องจากเศรษฐกิจของครอบครัวไม่เพียงพอ
- เด็กที่มีอายุมากแล้วไม่สามารถอ่านหนังสือได้ ให้เข้ามาเรียนพร้อมเด็กชั้นประถมก่อน เพื่อให้ได้พื้นฐานและสนับสนุนให้เข้าเรียนในระบบ กศน.

วิธีการอบรม

- แยกสอนตามระดับชั้นเรียนมี 2 ระดับชั้น คือ ชั้นประถม 1 และชั้นประถม 2 โดยการรับเด็กต่อเนื่องจากชั้นอนุบาล 3
- เรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ
- แทรกวิชาศีลธรรมและจริยธรรมเข้าในทุกวิชา
- ส่งเข้าสอบประเมินผลที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการศึกษาของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2542 เป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กเล็กที่ขาดโอกาสให้ได้รับโอกาสในการเตรียมความพร้อม และพัฒนาด้านสุขภาพให้สูงขึ้น ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมให้เหมาะสมกับวัย พร้อมทั้งให้มีการอบรมด้านจริยธรรมตามหลักศาสนา และเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง ในกรณีของศูนย์เด็กและเยาวชนที่วัดพุทตะเคียนนี้ แม่ชี ซึ่งนักเรียนที่นี้เรียกว่า “แม่ครู” เพราะบทบาทเป็นทั้งแม่

และครู ได้สอน โดยสอดแทรกการอ่านออกเขียนได้ และบวกเลขอย่างง่าย ๆ เข้าไปด้วย เหตุผลคือ “เด็กมีความพร้อมที่จะเรียน เนื่องจากวิธีการเรียนการสอนเป็นการฝึกสติ กล่าวคือ กิจกรรมทั้งหลาย เช่น การบริหารร่างกาย การร้องเพลง จะเป็น “การเล่นอยู่กับสติ” ให้ นักเรียนได้รู้ตัวอยู่ทุกขณะ ว่ากำลังทำอะไรอยู่ เช่น กิจกรรมการถือ พาน ปลูก เทียน ดอกไม้ แล้วนั่งล้อมวงให้นักเรียนอธิบายสิ่งที่ต้องการ มองเทียน ใจจดจ่ออยู่ที่เทียนแล้วอธิบาย กิจกรรมนี้มี จุดหมายซ่อนอยู่ เพื่อต้องการให้นักเรียนมีสติตั้งอยู่กับตัวเอง” และ “เมื่อนักเรียนอยู่กับสติ นักเรียนก็มีสมาธิ มีความพร้อมที่จะรับสิ่งใหม่ๆ ได้เร็วขึ้น” (แม่ชีจตุติภา ทรรพสุทธิ. 30 ธันวาคม 2543. สัมภาษณ์)

ถึงแม้ว่าแม่ชีที่ศูนย์ฯ นี้จะมีได้มีวุฒิทางการศึกษาโดยตรง แต่ก็สามารถจัดการเรียนการสอนและทำกิจการต่างๆ ได้อย่างน่าสนใจ เพราะแม่ชี และพระที่ศูนย์ฯ ได้เข้ารับการอบรมเพิ่มเติมวิธีการสอนพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพจากเสขิยธรรมวิทยาลัย และรับการอบรมการจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กด้อยโอกาสที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี สิ่งนี้เป็นเครื่องย้ำความจริงว่า มนุษย์เป็นผู้พัฒนาได้และควรได้รับการสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการเรียนการสอนของศูนย์ฯ นี้ มีความครอบคลุมถึงงานการศึกษาใน 3 ระบบ คือ แม่ชีจตุติภา แม่ครูของศูนย์ฯ ได้รับเชิญไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนเทศบาลต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในระบบ นอกจากนั้น แม่ชีจัดสอนการศึกษานอกโรงเรียน ให้แก่เด็กที่อายุเกินเกณฑ์เรียน เพื่อให้ไปสอบเทียบวุฒิของ กศน. ที่เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ การจัดกิจกรรมสอนธรรมะที่ได้จากประสบการณ์ของผู้เรียนเอง เช่น จัดกลุ่มกิจกรรมชุมชนคืออะไร อุปสรรคปัญหาของชุมชนคืออะไร ให้นักเรียนวิเคราะห์ตนเอง ให้รู้สึก ให้ค้นหาด้วย

ตนเอง แล้วเสนอวิธีแก้ไขด้วยการใช้ธรรมะเข้าแทรก ตัวอย่างการจัดกิจกรรมอีกประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเยาวชนเอง คือ การจัดกิจกรรม “รักอย่างไรไม่ให้ทุกข์” ให้นักเรียนทำกิจกรรม ค้นหาคำตอบจากประสบการณ์และความเข้าใจของตน แล้วสรุปด้วยธรรมะ เป็นการสอนธรรมะที่ได้ผล นักเรียนได้คิดค้นพบคำตอบด้วยตนเอง นอกจากนี้ ศูนย์ฯ แห่งนี้จะจัดอบรมค่ายยุวพุทธ หรือค่ายพุทธบุตร เพื่ออบรมจริยธรรมโดยการทำกิจกรรมด้วยกันเป็นประจำต่อเนื่องกันมา

เงินค่าใช้จ่ายสนับสนุน ได้จากเงินบริจาคส่วนหนึ่ง บางส่วนได้จากการขอบริจาคจากโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ตามโครงการแต่ละโครงการที่เขียนรายงานเสนอไป ในอดีตเคยได้รับเงินสนับสนุนจาก “กรมพัฒนาชุมชน” กระทรวงมหาดไทย แต่ปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งนี้ได้รับเงินสนับสนุนจากกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด กล่าวคือ

1. ค่าตอบแทนครูพี่เลี้ยงที่ดูแลเด็ก 20 คนขึ้นไป คนละ 3,000 บาทต่อเดือน
2. สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนสำหรับเด็กคนละ 150 บาทต่อปี
3. ค่าอาหารเสริม (นม) ให้แก่เด็กคนละ 5 บาทต่อวัน ระยะเวลา 200 วัน/ปีการศึกษา
4. ค่าอาหารกลางวันเด็ก 1 คน ได้รับเงินช่วยอัตราคนละ 6 บาทต่อวัน ปีการศึกษาละ 200 วัน
5. ค่าพาหนะนำเด็กส่งสถานพยาบาลในโครงการประกันสุขภาพนักเรียนคนละ 3 บาท ต่อปี

การดำเนินงานจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กฯ แห่งนี้ เป็นไปด้วยความราบรื่น เพราะเป็นความร่วมมือระหว่างวัด พระ แม่ชี และชุมชนชาวบ้าน พระออกบิณฑบาต ชาวบ้านสนับสนุนและทำบุญด้วยสม่ำเสมอ เพราะทราบว่าพระและสามเณรในวัดบิณฑบาต และนำอาหารมาเลี้ยงเด็กในศูนย์ฯ วัดมีอำนาจเป็นทางการในการติดต่อกับทางราชการและกรมการศาสนาในเรื่องการสนับสนุนการตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด แต่ขณะเดียวกันแม่ชีเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับพระ ในทางนิตินัยพระเป็นเจ้าของกิจการศูนย์ แต่ในทางพฤตินัย คณะแม่ชีผู้เป็นผู้รู้ มีหัวก้าวหน้าทางการศึกษา เป็นผู้ทำงาน และวางทิศทางการบริหารศูนย์ฯ นับเป็นความร่วมมือที่ก่อให้เกิดผลในทางบวกและเป็นผลโดยตรงกับพระพุทธศาสนาและการศึกษาของชาติ เพราะทั้งหมดได้รับความร่วมมือระหว่างนักบวชและฆราวาส ระหว่างวัดกับบ้าน

การดำเนินงานของแม่ชีในศูนย์ฯ แห่งนี้น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีของแม่ชีที่มีภารกิจช่วยเหลือสังคมทำงานเพื่อสังคม โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของเยาวชนจุดเด่นของที่นี่ คือ คณะแม่ชีและพระ มีความใฝ่รู้ที่จะเปิดตัวเองออกไปรับการฝึกอบรมใหม่ๆ ใช้วิธีการสอนพุทธศาสนาที่ทันสมัย ตระหนักถึงการโยงธรรมะไปเชื่อมโยงกับสถานการณ์และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และที่สำคัญแม่ชีที่ศูนย์มีความตระหนักถึงศักยภาพและสิทธิของตนเอง ตามแนวสตรีนิยมฝ่ายพุทธสายกลาง ที่ไม่ผูกติดกับทัศนคติเดิมว่า แม่ชีต้องปรนนิบัติรับใช้พระอย่างเดียว ไม่แยกการทำงานเพื่อสังคมออกจากการศึกษาทางพุทธศาสนา แต่ใช้การทำงานของตนเป็นเครื่องทดสอบความยึดมั่นความเข้าใจในสาระทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

2) “การศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขา”

สถานศึกษาอย่างไม่เป็นทางการแห่งนี้ ดำเนินการโดยแม่ชีพิมพ์ใจ มณีรัตน์ เป็นทั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ที่ตั้งอยู่ในวัด ที่รับอุปการะเด็ก และสอนการเตรียมความพร้อมก่อนขึ้นประถมศึกษา และสอนเด็กที่โตกว่าเด็กเล็ก โดยไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของวัดตามระเบียบของกรมการศาสนา การศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขานี้ ตั้งอยู่ในเขตของวัดศรีสุวรรณาราม ต.หนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี แม่ชีพิมพ์ใจ เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย ก่อนบวชเป็นชีเคยนับถือ คริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ มีเชื้อสายไทยกระเหรี่ยง เนื่องจากแม่ชีมีเชื้อสายกระเหรี่ยง จึงได้รับเด็กที่เป็นลูกของชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนไทย - พม่า ซึ่งมีทั้งมอญ กระเหรี่ยง กระหล่าง ลาว พม่า และทวาย เป็นเด็กกำพร้า เด็กยากจน และเด็กที่ครอบครัวยังอาจมีปัญหาเรื่องการส่งกลับประเทศ ประมาณ 40 คน นำมาสอนภาษาไทย การอ่านออกเขียนได้ วิชาทั่วไป ปัจจุบันแบ่งการสอนเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับเด็กเล็ก (ปฐมวัย) จำนวน 10 คน
2. ระดับกลาง ม. 1 - ม. 3 จำนวน 20 คน
3. ระดับปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และเรียน กศน.ที่ทางการจัดให้ จำนวน 10 คน มีนักเรียนแม่ชี 3 รูป ที่กำลังเรียนนักรธรรมตรี

เด็กเหล่านี้อาศัยรวมกันอยู่ในห้องพักของแม่ชี และห้องอีก 1 ห้อง แบ่งเป็นเด็กชาย เด็กหญิง โดยอาศัยที่ดินของวัดข้างเมรุเผาศพ สร้างเป็นห้องเรียนไม้ไผ่ ได้รับบริจาคโต๊ะเรียน กระดาน วัสดุอนุญาตให้ใช้น้ำไฟได้

แต่เนื่องจากเด็กเล็กเหล่านี้ เป็นเด็กลูกของชนกลุ่มน้อย เช่น กระเหรี่ยง พูดู ไทยไม่ได้ จึงไม่ได้เรียนรวมกับศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดศรีสุวรรณาราม ซึ่งได้รับสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากกรมการศาสนา และแม่ชีมิได้รับเชิญให้สอนในศูนย์นี้ คณะครูและผู้ช่วยสอนเป็นแม่ชี 2 รูป พระ 1 รูป และลูกศิษย์ที่เป็นนักศึกษาพม่า จำนวน 2 คน ช่วยสอนภาษาอังกฤษให้แก่ นักเรียน

เนื่องจากแม่ชีมิใช่ นักบวช และวัดนี้ได้รับการอนุญาตเป็นศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์เรียบร้อยแล้ว การดำเนินงานของแม่ชี คือ การจัดการเรียน การสอนด้วยความสามารถของตนเอง แม่ชีมีความรู้ทางโลกจบ ม. 3 จบ นักธรรมเอก และอภิธรรมมัชฌิมเอก ได้รับการ อบรมเพิ่มเติมจากสถาบัน แม่ชีไทย และกลุ่มเสขิยธรรมวิทยาลัย และคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ได้รับเงินสนับสนุนจากกรมประชาสงเคราะห์ โดยทำโครงการ ผ่านงานของสถาบันแม่ชีไทย นอกจากนั้น เป็นเงินบริจาค และเงิน ส่วนตัวของแม่ชีเอง แม่ชีได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านที่มีลูกหลานมาอยู่ ในความอุปการะของแม่ชี ด้วยการที่เมื่ออาหารขาดแคลน ชาวบ้านเหล่านี้จะ เก็บผัก หาหัวหอม กระเทียม มาช่วยในการประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงเด็ก

การจัดการเรียนการสอนของการศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขานี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้ลูกหลานของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ได้รู้ภาษาไทย ได้มีความสำนึกว่าตนเองเป็นพลเมืองไทย และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย กลับ ทั้งได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา การไหว้พระสวดมนต์ โดยแม่ชีมีความเชื่อมั่นว่า เด็กที่อยู่ใกล้วัด และรู้จักพระพุทธศาสนาตั้งแต่เด็ก จะเป็นคนดีได้มากกว่าผู้ ที่ไม่รู้จักพระพุทธศาสนาเลย (แม่ชีพิมพ์ใจ มณีรัตน์. 30 ธันวาคม 2543.

ผู้จัดการศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขา, สัมภาษณ์) งานของแม่ชีพิมพ์ใจ นั้นนับว่า เป็นงานสำคัญ มีความหมายในด้าน ความมั่นคงของชาติ เด็กเหล่านี้ ได้รับการปลูกฝังให้รู้จักวัฒนธรรมไทย ภาษาไทย ความเป็นไทย เมื่อเด็กมีความรู้ก็สามารถเอาตัวรอด สามารถหางานทำในชุมชน ไม่ต้องไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ ซึ่งอาจเกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ ภารกิจ ด้านการศึกษาของแม่ชี ณ สถานศึกษาในป่าช้า ดิดเมรุเผาศพแห่งนี้ เป็นภารกิจ ยิ่งใหญ่และสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตามพระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 7 ที่ว่า

ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาค ภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของ ประเทศชาติ...

ถึงแม้ว่าการจัดการเรียนการสอนในชั้นเด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของสถาน ที่เรียนริมชายแดนแห่งนี้ อาจไม่สอดคล้องทั้งหมดกับเป้าหมายในการจัด ประสพการณ์ ที่มุ่งให้เด็กได้พัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ยังไม่เน้นการเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ แต่การสอนของแม่ชีพิมพ์ใจ ใน ชั้นเด็กเล็กนี้ ได้ฝึกให้นักเรียน เขียน ก.ไก่ และอ่านภาษาไทยไปด้วย เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการเน้นต่างกัน สถานที่แห่งนี้มุ่งให้รู้และใช้ภาษา ไทยได้ ดังนั้นการพูด การอ่าน การเขียน ภาษาไทย ได้จึงดูเหมือนเป็น วัตถุประสงค์แรกในชั้นเด็กก่อนเกณฑ์ด้วย นอกจากนั้น แม้การสอนแทรก

ศาสนาในการสอนเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ การเสริมเรื่องการฝึกวิชาชีพเล็กๆ น้อยๆ แก่เด็กที่โต เช่น การถักหมวกไหมพรม การฝีมือง่ายๆ ก็เป็นประโยชน์แก่นักเรียนผู้เป็นชนกลุ่มน้อยเหล่านี้

ปัญหาที่แม่ชีประจำสถานการศึกษาทางเลือกนานาชาติไทยภูเขา กำลังประสบอยู่นี้ คือ การติดขัดเรื่องสถานภาพที่แม่ชีไม่ใช่พระ ที่ไม่อาจจัดการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์อย่างเป็นทางการ โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมการศาสนาได้ และปัญหาทัศนคติของผู้มีเข้าใจ กลับมองภาพว่าแม่ชีที่จัดการศึกษาในป่าช้าวัดศรีสุวรรณารามแห่งนี้ ต้องการมีบทบาทและทำงานทำตัวแข่งกับพระในวัด ทั้งๆ ที่งานของแม่ชีกลุ่มนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ความเป็นไทย ความปลอดภัย และความเข้าใจกันระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชาวไทยตามแนวชายแดน

นอกจากที่จังหวัดกาญจนบุรี จะมีแม่ชีจัดการศึกษาเพื่อเด็กลูกหลานของชนกลุ่มน้อยแล้ว สาขาสถาบันแม่ชีไทยน้ำตกคลองลาน สำนักแม่ชีไทยธารทิพย์ศรีวัน ด. คลองลานพัฒนา อ. คลองลาน จ. กำแพงเพชร ก็ได้จัดการศึกษาในลักษณะศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์แก่เด็กชาวเขาประมาณ 20-25 คน เพื่อให้อ่านออกเขียนได้และรู้ภาษาไทย การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากเงินบริจาคและกรมประชาสัมพันธ์ โดยเขียนโครงการผ่านทางสถาบันแม่ชีไทย

สำหรับในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง ก็มีวัดหลายวัดที่มีการจัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โดยให้แม่ชีเป็นผู้ดำเนินการหรือให้แม่ชีมีส่วนร่วมดำเนินการ เช่น

1. วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ
2. วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต กรุงเทพฯ
3. วัดบุญศรีมณีกรณ กรุงเทพฯ
4. วัดเพชรสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม
5. วัดป่าคลองกึ่ง จังหวัดจันทบุรี

แม่ชีส่วนใหญ่ที่ร่วมจัดการเรียนการสอนในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดนี้ มิได้มีความรู้เรื่องการเรียนการสอนปฐมวัยโดยตรง แต่กรมการศึกษาก็มีแนวทางดำเนินงานด้วยการให้การฝึกอบรมและพัฒนาครูพี่เลี้ยงอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (กรมการศาสนา 2542, 31) อย่างไรก็ตาม ปัญหาเดิมที่จะตามมาคือ ครูพี่เลี้ยงที่ระบุเป็นทางการตามระเบียบต้องเป็นคุณหัสต์ แม่ชีนั้นเป็นครูผู้สอนอย่างไม่เป็นทางการได้ แต่ไม่นับเป็นครูพี่เลี้ยงตามนัยแห่งระเบียบของกรมการศาสนา

จากการสัมภาษณ์แม่ชีชูใจ ปทุมนนท์ (แม่ชีชูใจ ปทุมนนท์. 8 มกราคม 2543. สัมภาษณ์) แม่ชีผู้ดูแลฝ่ายวิชาการของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์วัดบุญศรีมณีกรณ เป็นแม่ชีรูปหนึ่งที่จบการศึกษาปริญญาตรี วิชาเอกปฐมวัย ได้กล่าวถึงปัญหาอีกประการหนึ่งของการจัดการเรียนในระดับนี้ว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่คาดหวัง ให้เด็กก่อนเกณฑ์นี้สามารถอ่านออกเขียนได้ คือ การสอนวิชาการมากกว่าจะเข้าใจว่า เด็กควรมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องพัฒนาการด้านต่างๆ ก่อนการเริ่มเรียนในชั้นประถมศึกษา สิ่งนี้ดูเหมือนเป็นประเด็นที่สำคัญที่แม่ชีผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับนี้ ต้องทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง ให้ทราบถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยของไทย คือ

1. พัฒนาการด้านร่างกาย

เป็นผู้มีสุขภาพที่ดี มีสุขนิสัยที่ดี รักความสะอาด มีอัตราการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสม ตามวัย

2. พัฒนาการด้านสติปัญญา

เป็นผู้มีความใฝ่รู้ สามารถคิด กล้าคิด กล้าถาม กล้าพูด กล้าทำ รู้จักแสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถแก้ปัญหา และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. พัฒนาการด้านคุณธรรม

เป็นผู้มีการปฏิบัติดีตามโอวาท 3 ของพระพุทธศาสนา คือเว้นชั่ว ทำดี และฝึกจิตใจให้ผ่องใส และมีคุณธรรมต่างๆ ได้แก่ มีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา กรุณา อุดม ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

4. พัฒนาการด้านบุคลิกภาพ

เป็นผู้มีความร่าเริงแจ่มใส เป็นมิตรต่อผู้อื่น มีกริยามารยาทแบบไทย ทั้งกาย วาจา ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จักยืดหยุ่น สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ

5. พัฒนาการด้านสังคม

เป็นผู้สามารถเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จักแก้ปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เห็นคุณค่าในศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการศึกษาระดับเด็กปฐมวัยนี้ ถ้าแม่ชีจัดได้อย่างสัมฤทธิ์ผล นอกจากจะสอดคล้องกับการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนแล้ว ยังสอดคล้องกับรายงานขององค์ยูนิเซฟที่เรียกร้องให้ให้ความสำคัญกับพลเมืองเด็กเล็กของโลกให้มากที่สุดตามที่กล่าวมาข้างต้นด้วย

3.1.3 โครงการร่วมกิจกรรมการสอนศีลธรรมร่วมกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาบางแห่ง

โครงการนี้เป็นโครงการที่แม่ชีสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยได้รับเชิญจากโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งให้ไปร่วมสอน อบรมธรรมะในช่วงโมงศีลธรรม ซึ่งเป็นตารางสอนบรรจุในการเรียนการสอนของโรงเรียนต่างๆ ซึ่งอาจจัดอาทิตย์ละ 1 ครั้ง หรืออาทิตย์ละครึ่งวัน เช่น แม่ชีของวัดธรรมนิมิตร ได้รับเชิญไปอบรมธรรมะ สอนสมาธิ การสวดมนต์ไหว้พระ และสอนศีลธรรมแก่นักเรียนประถมและมัธยมของโรงเรียนบ้านมาบกรูด อ.บ้านบึง จ.ชลบุรี เป็นต้น (แม่ชีวีร เชื้อทัศนประสิทธิ์. 11 มกราคม 2544 เลขาสถาบันแม่ชีไทย. สัมภาษณ์)

ประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษาศีลธรรมในรูปแบบการศึกษาในระบบนี้ แม่ชีผู้สอนจะต้องใช้ความสามารถและสภาพความเป็นนักบวช ไนมนำวิทยาศาสตร์ไปปลูกฝังนิสัย พฤติกรรม วิถีคิด และค่านิยมแบบพุทธศาสนา ให้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง การสอนศีลธรรมในโรงเรียนไม่ควรเป็นเพียงการสอนหมวดข้อธรรมให้ท่องจำเป็นข้อๆ

หรือสอนเฉพาะพิธีกรรมการไหว้พระสวดมนต์ แต่เป็นการเข้าใจและปฏิบัติธรรม เช่น ความมีสติในทุกุศลกิจของการเรียน การเล่น เรียนอย่างไรจึงไม่เกิดความทุกข์ เมื่อมีทุกข์เกิดขึ้น วิธีแบบพุทธจะมีแนวคิดให้ลดความทุกข์ได้อย่างไร แม่ชีจะทำหน้าที่นี้ได้ดี โดยเฉพาะกับกลุ่มนักเรียนหญิง อาจให้ความสนทนากล้าและเปิดเผย ขอรับคำปรึกษาแนะนำได้สะดวกกว่า ที่จะไปขอคำแนะนำจากพระ

โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของกรมการศาสนา - โครงการครูแม่ชีสอนศีลธรรมในโรงเรียน : เป็นไปได้หรือไม่ ?

สืบเนื่องจากนโยบายเร่งด่วนของกรมการศาสนา ที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ ความสามารถทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ให้เป็นครูผู้สอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาพุทธศาสนาแก่นักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอื่นๆ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระปริยัตินิเทศก์ และพระปริยัติธรรม (ชั้นสูง) และโรงเรียนเข้าร่วมโครงการจำนวน 200 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 ถึงแม่เหล็กสูตรนี้เป็นหลักสูตรเสริม มิใช่หลักสูตรปกติที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาโดยทั่วไป (คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 2543, ข) แต่เป็นโครงการที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ที่จะได้บุคลากรทางการศึกษาที่มีความรู้ และเป็นนักบวชโดยตรงมาสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพ ในอนาคตถ้าแม่ชีได้มีโอกาสเตรียมพร้อมเรื่องความสามารถ

แม่ชีจะเป็นกำลังสำคัญอีกแรงหนึ่ง ที่จะเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในสภาพการปัจจุบันแม่ชี ไม่มีสิทธิเข้าร่วมโครงการนี้ เนื่องจากแม่ชีไม่ใช่ “นักบวช” (คุณจิตาพา เมตตริย์พันธ์. 12 มกราคม 2544. เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา. สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องเน้นว่า ตัวบุคคลที่เป็นพระหรือแม่ชีเป็นผู้มีความสำคัญต่อการสอนศีลธรรมในโรงเรียน แต่ท่าทีและกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้นำไปใช้ได้ในชีวิตจริง สามารถสอนศีลธรรมและการคิด การปฏิบัติแบบพุทธ ให้ทันกระแสโลกปัจจุบัน และสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย เช่น ปัญหานักเรียนติกัน ปัญหานักเรียนขายบริการทางเพศ การติดยาเสพติด ฯลฯ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งกว่า ครูสอนศีลธรรมที่เป็นพระและแม่ชี

3.1.4 โครงการร่วมกิจกรรมการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางวิทยาเขต

นอกจากแม่ชีจะได้รับเชิญสอนศีลธรรมตามโรงเรียนแล้ว ยังมีแม่ชีอีกเป็นจำนวนมาก ที่ได้ร่วมการสอนในระบบในมหาวิทยาลัยสงฆ์บางแห่ง เช่น แม่ชีพิสมัย เสฏฐัตต์ ได้ร่วมถวายการสอนพระอภิธรรมแก่พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จ.พะเยา เป็นต้น (แม่ชีพิสมัย เสฏฐัตต์. 30 มกราคม 2544. สัมภาษณ์)

3.2 การศึกษานอกระบบ

การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 หมวด 3 มาตรา 15 ข้อ 2)

ในจำนวนสาขาของสถาบันแม่ชีไทย 22 แห่ง มีโครงการหลายโครงการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ เช่น

3.2.1 สถานศึกษาธรรมจารีณีวิทยา สาขาสถาบันแม่ชีไทย ปากท่อ จ.ราชบุรี

สถานศึกษาแห่งนี้จัดการสอนโดยคณะแม่ชีและผู้รักษาศีล จัดสอนวิชาสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในระบบการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) และสอนวิชาปริยัติธรรม ธรรมศึกษาและบาลีศึกษา เริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2533 ปี 2543 มีนักเรียน กศน. ทั้งสิ้น 86 คน เป็นเยาวสตรี 61 คน และแม่ชี 25 รูป สำหรับสายปริยัติธรรม ได้เปิดสอนทั้งบาลีศึกษาและธรรมศึกษา ในปี พ.ศ. 2543 มีแม่ชีเรียนบาลีศึกษา 4 รูป ธรรมศึกษาเอกเป็นแม่ชี 3 รูป เยาวสตรี 7 คน ธรรมศึกษาโทเป็นแม่ชี 8 รูป เยาวสตรี 16 คน ธรรมศึกษาตรี เป็นแม่ชี 14 รูป เยาวสตรี 32 คน รวม

ทั้งสิ้น 82 คน นักเรียนทั้งหมดอยู่ประจำที่ธรรมจาริณีวิทยา (แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน. 3 มกราคม 2544. ประธานสถาบันแม่ชีไทย และผู้อำนวยการสถานศึกษาธรรมจาริณีวิทยาลัยปากท่อ. สัมภาษณ์)

สถานศึกษานี้ เปิดโอกาสให้แม่ชีและเด็กหญิง ผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนได้ศึกษาต่อวิชาสามัญ ขณะเดียวกันก็ได้ศึกษาวิชาสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เป็นการให้โอกาสให้แม่ชีและเด็กหญิงเหล่านี้สามารถใช้ความรู้ในวิชาสามัญนี้ไปเรียนต่อหรือไปประกอบอาชีพได้ จากการติดตามผลของสถานศึกษา 40 % ของนักเรียนไปศึกษาต่อ 20 % ไปมีครอบครัว และทำงานอย่างเดียวโดยไม่ศึกษาต่อ (แม่ชีประทีน ขวัญอ่อน. 3 มกราคม 2544. สัมภาษณ์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปิดและขยายโอกาสทางการศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรม ให้กับเยาวชนสตรีที่ด้อยโอกาส
2. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต กระตุ้นและปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนสตรีให้ตระหนักถึงหน้าที่และความสำคัญของตนเองและส่วนรวม
3. เพื่อสร้างบุคลากรให้เป็นทายาทที่ดีแก่พระพุทธศาสนาและประเทศไทย

แนวทางการดำเนินงาน

1. ให้การศึกษาทางโลก คือ วิชาสายสามัญตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จนถึงตอนปลายหลักสูตร 4 ปี ตามระบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียนโดยสถานศึกษาจัดชั้นเรียนให้ทุกวัน ทั้งนี้มุ่งประสงค์ให้ผู้เข้ารับการศึกษามีความรู้เท่าทันโลกและอยู่ในสังคมได้เท่าเทียมผู้อื่น และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ
2. ให้การศึกษาทางธรรมสายปริยัติธรรม ได้แก่ วิชาทางธรรมในระดับชั้นธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก และวิชาบาลีศึกษา เพื่อให้ผู้เข้ารับการศึกษามีความรู้ทางพระพุทธศาสนา อันเป็นวิชาแห่งการรู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องอันประกอบไปด้วยคุณธรรม
3. ให้การอบรมจิตใจโดยการปฏิบัติตามหลักธรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาใช้ชีวิตอย่างนักบวช การรักษาศีล การฟังธรรม การสวดมนต์และการเจริญจิตตภาวนา เป็นกิจที่ทุกคนต้องปฏิบัติประจำวัน เพื่อเป็นการสร้างฐานกาย วาจา ใจ ที่ดีอันนำไปสู่ภูมิคุ้มกันทางจิต
4. ให้การศึกษาและฝึกอบรมทางวิชาชีพ เช่น วิชาพิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ การประดิษฐ์งานฝีมือต่างๆ การตัดเย็บเสื้อผ้า โภชนาการ การเกษตร ตลอดจนการปฐมพยาบาล เพื่อเป็นการฝึกให้รู้จักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง โดยการนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพที่เหมาะสม

หลักสูตรของการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้⁴ ประกอบด้วยการเรียน 7 วิชา เป็นวิชาบังคับ 4 วิชา วิชาเลือก 3 วิชา ภาษาอังกฤษตามหลักสูตรนี้เป็นวิชาเลือก แต่สถานศึกษาธรรมจารีณี้จัดให้เป็นวิชาบังคับ นักเรียนทุกคนต้องทำกิจกรรมโครงการ เช่น โครงการพัฒนาชุมชน โครงการชุดทดลอง

หลักสูตรของการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย⁵ ประกอบด้วยการเรียน 8 วิชา วิชาบังคับ 4 วิชา วิชาเลือก 4 วิชา นักเรียนต้องทำกิจกรรมโครงการและจัดทำแฟ้มสะสมงาน (เป็นงานที่นักเรียนรายงานมาส่งผู้สอนจำนวน 8 วิชา) นอกจากนี้ ยังสอนวิชาการเกษตร ตัดเย็บเสื้อผ้า และเย็บปักถักร้อย แก่นักเรียนอีกด้วย การเรียนนั้นเรียนทุกวันยกเว้นวันโกน และวันพระ การสอบวัดผลใช้มาตรฐานที่จัดทำโดย กศน. กระทรวงศึกษาธิการ

การที่แม่ชื่มีโครงการจัดการศึกษานอกระบบเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะได้มีโอกาสช่วยอุปการะเด็กหญิง เด็กยากจน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีปัญหา เด็กกำพร้า เด็กจากชุมชนแออัด และเด็กหญิงผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาตามแบบโรงเรียนของรัฐบาล ได้มีโอกาสมาเรียน และรับการศึกษอบรมทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อสอบเทียบวุฒิมัธยมศึกษา เป็นการพัฒนาชีวิตของเด็กหญิงเหล่านี้ให้มีความรู้ทั้งทางศีลธรรม วิชาการ วิชาชีพ (รู้ความถูกผิด รู้หนังสือ และรู้วิชาทำมาหากิน) กล่าวคือ นักเรียนที่เป็นเยาวชนสตรี และที่ไม่ได้บวชเป็นแม่ชี ก็ได้มีการประพดติปฏิบัติ ถือกีล 8 และชิมชาบอยู่กับจริยวัตรของนักบวช (แม่ชี) จึงอาจถือได้ว่า นักเรียนที่อยู่ในความดูแล การจัดให้การศึกษาอบรมโดยแม่ชื่อนี้ น่าจะเป็นบุคคลที่ห่างไกลจากอบายมุข และอดทนสิ่งล่อใจอื่นๆ ได้ดีกว่าเยาวชนที่ไม่เคยได้รับการฝึก

การรักษาศีลมาก่อน เป็นการพัฒนาคนให้มีความสมดุล นอกจากจะมีคุณธรรมดีแล้วจะต้องรู้จักมีความรับผิดชอบรักท้องถิ่นและชุมชน รู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และไม่คิดจะทอดทิ้งชุมชน สารของหลักสูตรได้รวมถึงความร่วมมือในการทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนกิจกรรมอาชีพสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม่ชีผู้สอนเป็นผู้มีความเสียสละ ประกอบด้วยแม่ชีและผู้ถือศีล 15 คน ถึงแม้แม่ชีผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาทางการจัดการเรียนการสอนโดยตรง ส่วนใหญ่จบ ม. 6 และ ปวช. แต่ก็ได้พัฒนาตนเองด้วยการกำลังศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นที่น่าสังเกตว่า แม่ชีผู้ดำเนินการสอนนี้มีจำนวนจำกัด ดังนั้นจึงไม่สามารถปลีกเวลาออกไปรับการอบรมเพิ่มเติมอื่นๆ ได้เท่าที่ควรจะเป็น

ทุนทรัพย์ที่เป็นค่าใช้จ่ายในสถานศึกษานี้ เป็นเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา เงินจากมูลนิธิหลวงพ่อดำปากน้ำ ให้การสนับสนุนปีละ 10,000 บาท รวมทั้งเงินที่ได้จากการจัดงานบุญทอดผ้าป่าสนับสนุนหาทุนเข้าสถานศึกษา หน่วยราชการแห่งเดียวที่สนับสนุนค่าใช้จ่าย คือ กรมประชาสงเคราะห์ ให้ทุนอุดหนุนเป็นรายปีตามโครงการที่ขออนุมัติงบประมาณ ซึ่งปัจจุบันงบประมาณกำลังถูกตัดลงเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการทำงานของธรรมจารีณิเวทยาปากท่อแห่งนี้ และเนื่องจากแม่ชีไม่ใช่พนักงาน สถานที่อยู่ของแม่ชีไม่ใช่วัดของพระสงฆ์ จึงไม่ได้รับเงินสนับสนุนใดๆ จากกรมการศาสนา (แม่ชี ประทิน ขวัญอ่อน, 23 มกราคม 2544, ผู้อำนวยการธรรมจารีณิเวทยาฯ, สัมภาษณ์)

ในด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (หมวด 9) เนื่องจากธรรมจารีณีวิทยาปากท่อแห่งนี้ ตั้งมาได้ระยะเวลาหนึ่ง จึงมีการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีการเรียนการสอนผ่านสื่อโทรทัศน์และวิดีโอ ที่จัดทำโดยคณะกรรมการการศึกษาออกโรงเรียน มีอุปกรณ์เครื่องคอมพิวเตอร์ให้นักเรียนได้ฝึกหัด ซึ่งนับเป็นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน

นอกจากการใช้เทคโนโลยีช่วยการศึกษาแล้ว ธรรมจารีณีวิทยาแห่งนี้ ยังเคยได้รับความร่วมมือจากครูอาสาสมัครชาวต่างประเทศ มาช่วยสอนภาษาอังกฤษ และพัฒนาสื่อการสอน ในเดือน ก.ค. 2544 จะมีครูอาสาสมัครคนไทย จากประเทศอังกฤษ โดยมูลนิธิมุทิตาในประเทศไทย เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ครูจากอังกฤษได้มาช่วยสอน ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ มาตรา 8 ข้อ 2 ที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ชุมชนและวัดไม่ไกลจากธรรมจารีณีวิทยาปากท่อนี้ ก็ได้ช่วยบริจาคสิ่งของสนับสนุน ใส่บาตรนักเรียนแม่ชีของสถานศึกษานี้ ตลอดจนได้นิมนต์แม่ชีไปประกอบพิธีทางศาสนา เช่น ร่วมสวดมาติกาสังคหะ ในแต่ละปีสถานศึกษานี้ได้จัดการบวชนกขัมมะแก่เด็กหญิงและประชาชนผู้สนใจ มาอบรมสมาธิวิปัสสนา และรับเชิญไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบางแห่ง เป็นครั้งคราวอีกด้วย นับเป็นความร่วมมือ เกื้อกูลกันระหว่างธรรมจารีณีวิทยาปากท่อและชุมชน สังคม มีส่วนสนับสนุนประโยชน์สุขของกันและกัน

3.2.2 ธรรมเนียมวิทยาทานภาคเหนือ ลำพูน (สาขาสถาบันแม่ชีไทย สำนักสุพรหมยานเถรานุสรณ์ บ้านแม่อาจ ต.นครเจดีย์ จ.ลำพูน)

เป็นโครงการส่งเสริมการศึกษา ช่วยเหลือการศึกษาแก่เด็กหญิงยากจน และด้อยโอกาสทางการศึกษา เป็นสาขาของสถาบันแม่ชีไทย เป็นที่อยู่ของนักเรียน ซึ่งต้องบวชเป็นแม่ชีทั้งหมด ให้การศึกษาสายสามัญและทางธรรม ฝึกวิชาชีพ เช่น เย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า การฝีมือ สอนการเกษตร ผสมผสานและช่างไม้เบื้องต้น การเรียนสายสามัญเป็นหลักสูตรการศึกษา นอกระบบชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลาย แต่นักเรียนแม่ชีต้องออกไปเรียนรวมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนของชุมชน (ซึ่งต่างจากธรรมเนียมปากท่อ ที่แม่ชีจัดการศึกษา กศน. ในสถานที่ของตนเอง) มีแม่ชีอรุณ เพชรอุไร เป็นหัวหน้าโครงการนี้ ปัจจุบันมีนักเรียนแม่ชีจำนวน 16 รูป กำลังเรียนธรรมศึกษา 4 รูป เรียน กศน. 12 รูป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเด็กหญิงผู้ด้อยโอกาส
2. เพื่อให้นักเรียนแม่ชีได้รู้จักพึ่งตนเอง และให้ได้ทำประโยชน์ให้สังคม

วัตถุประสงค์นี้โดยนัย มีความสอดคล้องกับความมุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 6 ความว่า

การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กิจกรรมหลัก

1. เรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย (โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย)
2. เรียนธรรมศึกษา ตรี โท เอก
3. อบรมวิชาชีพพิเศษ การเกษตรผสมผสาน การฝีมือ โภชนาการ และการช่าง
4. ให้ยืมทุนเรียนในระดับสูงขึ้นไป เช่น มหาวิทยาลัย ถ้าสีกจากแม่ ชีต้องคืนทุนภายใน 5 ปี

ผู้เข้าเรียน ต้องมีอายุ 14 ปีขึ้นไป จบ ป. 6 หรือธรรมศึกษาเอก จากการติดตามผลของนักเรียนแม่ชีเมื่อจบการศึกษาจากธรรมจารีนิเวทยา

ภาคเหนือระหว่างปี 2535-2542

ศึกษาต่อมหาวิทยาลัย	12	คน
ป่วย.	2	คน
ทำงาน	16	คน
กลับไปอยู่บ้าน	10	คน

ค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาธรรมจารีนิเวศยานี้ ส่วนหนึ่งได้จากดอกผลจากสถาบันแมชชีนไทย เงินสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ เงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา และจากการขายลำไยที่ปลูกได้ในสวน

การประเมินผลการบริหาร เป็นระบบครอบครัว ปกครองด้วยความรักเมตตา ขาดผู้ช่วยหัวหน้าสถานศึกษา ขาดการจัดเก็บเอกสารและติดตามผลที่เป็นระบบ แม้การสอนธรรมศึกษาก็เป็นระบบแมชชีนที่สอนแม่ชีน้อง (นักเรียนชั้นโตสอนนักเรียนชั้นรองลงมา)

อย่างไรก็ตาม ได้มีอาสาสมัครชาวต่างประเทศ เดินทางไปเข้าเฝ้ากลับจากเชียงใหม่มาสอนภาษาอังกฤษเบื้องต้น เช่น การสนทนา พร้อมการสร้างสื่อการสอนอย่างง่าย ๆ เช่น บัตรคำ ไปสเตอร์ เป็นต้น ในด้านตัวผู้เรียน นักเรียนแมชชีนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด เช่น จังหวัดภาคอีสาน มีทั้งผู้กระตือรือร้นอยากเรียนและผู้คิดถึงบ้าน และสภาวะก่อนเป็นชี แต่สิ่งที่เด่นสำหรับธรรมจารีนิเวศยานาคเหนือก็คือ การส่งเสริมลักษณะการพึ่งตนเอง แมชชีนผู้สอนและนักเรียนที่สถานศึกษาแห่งนี้ ปลูกผัก ผลไม้ เพื่อใช้ประกอบอาหาร และพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัวอย่างคุ้มค่า นับเป็นการกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่จะ “ปลูกฝังจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” (มาตรา 7) เห็นได้จากการที่แมชชีนและนักเรียนได้ช่วยกันดัดแปลงถนอมอาหาร เช่น ลำไย ด้วยรูปแบบวิธีต่างๆ

กิจกรรมเสริมอีกประเภทหนึ่ง เมื่อธรรมจารินีวิทยามีวิทยากรมาช่วยอบรมวิชาชีพให้แก่นักเรียนแม่ชี เช่น อบรมโภชนาการ และตัดเย็บเสื้อผ้า และสถานศึกษานี้ได้เผื่อแผ่จัดกลุ่มให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ด้วย แต่ประสบปัญหา คือขาดผู้สนใจเรียนร่วมอบรม เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านมุ่งไปทำงานรับจ้างในชุมชน เช่น ตัดหอม ตัดกระเทียม เก็บลำไย มากกว่าจะมารับการอบรมฝึกอาชีพเพิ่มเติม (แม่ชีอรุณ เพชรอุไร. 10 ธันวาคม 2543. กรรมการสถาบันแม่ชีไทย และผู้อำนวยการธรรมจารินี. สัมภาษณ์)

ธรรมจารินีวิทยาภาคเหนือแห่งนี้ ยังสามารถรับนักเรียนแม่ชีได้อีกจำนวนหนึ่ง สาเหตุที่มีนักเรียนน้อยเนื่องจากไม่ได้ประชาสัมพันธ์ และการรับนักเรียน พระจากวัดต่างๆ ที่แม่ชีรู้จักเป็นผู้แนะนำ จัดส่งเด็กผู้หญิงให้มาบวชเพื่อเรียนหนังสือ นักเรียนที่ธรรมจารินีนี้ต้องบวชชีพุศน เพื่อความสะดวกในการปกครอง และการใช้ชีวิตเป็นรูปแบบเดียวกัน นอกจากการเรียนหนังสือแล้ว นักเรียนแม่ชีมีโอกาสได้พัฒนาบุคลิกภาพ การอยู่ร่วมกัน ความรับผิดชอบ การทำงานกลุ่ม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้ฝึกปฏิบัติธรรมะ นั่งสมาธิ เป็นชุมชนนักบวชเล็กๆ ที่มีวัตถุประสงค์ยิ่งใหญ่ เพื่อช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาสให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์

เมื่อกล่าวถึงภารกิจของแม่ชีที่ได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโดยรวมเด็กหญิงที่ด้อยโอกาสให้สามารถมาเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้นั้น ในหมวด 4 มาตรา 24 ข้อ 5 ความว่า

ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อ การเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และ มีความรอบรู้ตาม ทั้งสามารถใช้การวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ เรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

ในทางการปฏิบัติ คำว่า “การวิจัย” ถ้านำมาใช้กับการเรียนที่แม่ชีจัดให้ ในระดับการศึกษาออกโรงเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอน ปลายนี้ ดูจะเป็นคำที่มีความหมายยิ่งใหญ่ เกินความสามารถที่จะทำได้ แต่ ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าแม่ชีได้รับความร่วมมือจากวิทยากร นักวิจัย และ บุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะทางแล้ว แม่ชีจะสามารถฝึก “นักวิจัยรุ่นเยาว์” ได้อย่างเหมาะสมยิ่ง กล่าวคือ กระบวนการวิจัยที่นักเรียนจะร่วมกันกระทำ ได้หมายถึง

การทำงานเป็นขั้นตอน เพื่อตอบคำถาม หรือความสงสัยบางอย่าง โดย มีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหนมีการหา “ข้อมูล” ก่อน ทำ มีการวิเคราะห์ว่าข้อมูลไหนเชื่อได้ ข้อมูลไหนเชื่อไม่ได้ เพื่อ ประกอบการตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้ว ระหว่างลงมือทำก็มีการ ทบทวนความก้าวหน้า วิเคราะห์ความสำเร็จ และอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะสรุปบทเรียน เพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้ว อาจจะทำใหม่ ให้ดีขึ้นอีก ซึ่งขั้นตอนทั้งหมดทำโดยผู้ที่ “สงสัย” ซึ่งก็คือ กลุ่ม เยาวชนนั่นเอง

(ดร.ปิยะวัติ บุญหลง 2544, 7)

ในกรณีของนักเรียนธรรมจารีนิทั้งสองแห่งนี้ อาจลองทำความเข้าใจเรื่องการวิจัยที่สามารถทำร่วมกันโดยวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและคัดเลือกปัญหาใดปัญหาหนึ่งขึ้นมาที่นักเรียนคิดว่า จะสามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง เช่น ธรรมจารีนิภาคเหนืออาจร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชาวบ้านไม่สนใจการรับการฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเติม ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากข้อสังเกตของแม่ชีอรุณ เพชรอุไร นักเรียนอาจลองใช้กระบวนการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่ม โดยอาจมีการเชิญองค์กรรอบข้างกลุ่มนักเรียนมาร่วมเวทีแลกเปลี่ยน เพื่อเรียนรู้การแก้ปัญหา การรวบรวมปัญหา และการนำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีของธรรมจารีนิวิทยาทั้ง 2 แห่งนี้ นักเรียนต้องเรียน ต้องเล่น มีความใกล้ชิด เพราะต้องอยู่ร่วมกัน ตลอดเวลา ที่เหนือสิ่งอื่นใด นักเรียนของทั้ง 2 สถานศึกษานี้ อาจมีประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่จะได้ลองนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ โดยกระบวนการวิจัยที่กล่าวถึงมาใช้ในการเรียนการสอน สิ่งนี้ได้ทดลองใช้และประสบความสำเร็จมาแล้วที่โรงเรียนอุโมงค์วิทยาคม จ.ลำพูน ที่นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยใหม่ๆ เช่น ร่วมกันวิเคราะห์ “ปัญหาปลาในบ่อถูกขโมย” วิเคราะห์สภาวะถูกเลิกจ้างของคนในชุมชนที่สำเร็จการศึกษาสูงๆ เคยทำงานในบริษัทเอกชนแต่กลับบ้านแล้วไม่สามารถทำการเกษตรได้ เยาวชนในกลุ่มนี้จึงได้คิด “โครงการฝึกอาชีพเกษตร” เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2544, 7) เยาวชนได้แสดงความรู้สึกรักจากโครงการนี้ดังต่อไปนี้

ตอนแรกๆ ที่คุณครูเปิดเวทีให้ร่วมกันคิด พวกเราก็ยังคิดกันไม่ค่อยเป็น และไม่ค่อยกล้าพูด เพราะกลัวผิดและขี้อาย แต่ครูก็บอกว่าคิดอะไรอย่างไร ก็บอกมาไม่ต้องกลัวว่าจะผิดหรือถูก ก็ทำให้มั่นใจมากขึ้น เมื่อได้มีโอกาสประชุมร่วมกันคิด ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มรู้ลึกกว่าเราเองขึ้น คือ วัตจากที่เราสามารถแยกแยะประเด็นปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น รู้จักวางแผนการทำงานดีขึ้น มีความมั่นใจ กล้าคิด กล้าทำมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เราก็สามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวันของเรา เช่น เรื่องการเรียนได้อีกด้วย

(ประภัสสร มโนวรรณ 2544, 7)

จากการบรรยายความรู้สึกเบื้องต้นนี้ สะท้อนภาพนิสัยของเยาวชนไทย และกระบวนการเรียนรู้แบบเดิมที่ไม่สนับสนุนความกล้า การแสดงเหตุผล การคิดริเริ่ม ความไม่มั่นใจในตนเอง แต่เมื่อมีการให้กำลังใจ และการแนะนำขบวนการคิด ขบวนการเรียนรู้แบบใหม่ ขบวนการกลุ่มที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีขบวนการการแก้ปัญหา ครูเป็นเพียงผู้จัดการ และผู้ช่วยจะ ทำให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จ แม้ซีผู้จัดการเรียนการสอน เป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยพัฒนา บุคลิกภาพ และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในชุมชนของนักเรียน

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เช่นนี้ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจาก สังคม องค์กร วิทยากร และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละเรื่อง เป็นที่น่ายินดีที่ ปัจจุบันนี้ได้มีองค์กรที่เห็นความสำคัญในการพัฒนาแม่ชี และเยาวชน ได้ร่วมมือกับธรรมจารีณีวิทยาลัย ปากท่อ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้เป็น โครงการเสริม เช่น คณะทำงานของคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศทพ.) (Thai Inter - Religious Commission for Development, TICD)

โดยคุณพูลฉวี เรื่องวิชาธร ได้มีความคิดริเริ่มคิดโครงการเสริมการเรียนของนักเรียนที่วิทยาลัยธรรมจารีนิปากท่อ โดยได้รับการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายทั้งหมดจากสถานทูตออสเตรเลีย โครงการนี้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 มีโครงการที่ได้ลงมือกระทำแล้ว และจะดำเนินการจัดต่อไปดังต่อไปนี้

1. โครงการค่ายสิ่งแวดล้อม ได้จัดให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการนิมนต์พระ แม่ชี และเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ร่วมเดินทางตั้งค่ายในป่า มีการเรียนรู้แหล่งต้นน้ำลำธาร ขณะเดียวกันก็ได้ฝึกความอดทน ความเสียสละ ความรัก ความสามัคคี ภายในกลุ่มเมื่อทุกคนอยู่ในภาวะเหนื่อย หิว มีการฟังธรรมะ ได้ไหว้พระ สวดมนต์ และฝึกสมาธิในช่วงเวลาของแต่ละวันด้วย

2. โครงการเกษตรทางเลือก จัดให้กลุ่มนักเรียนได้ไปใช้ชีวิตและเรียนรู้วิธีการเพาะเห็ด ทำปุ๋ยหมัก ปลูกผัก ทำการเกษตรโดยใช้วิธีการธรรมชาติ ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นการฝึกให้เกิดชุมชนที่พึ่งตนเอง รู้จักอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนักเรียนจะไปใช้ชีวิตเรียนรู้อยู่ตามฐานเพาะเห็ด ฐานทำปุ๋ยหมัก ฐานปลูกผัก ที่ชุมชนปฐมอศอก จังหวัดนครปฐม

3. พิพิธภัณฑศึกษาศาสตร์ จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้วิชาการจากการเห็นของจริงที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ เป็นการศึกษาที่นักเรียนควรได้รับการสนับสนุน เพราะช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ เพราะการเรียนวิชาการในห้องเรียนสี่เหลี่ยมไม่เพียงพอและเหมาะสมอีกต่อไปแล้ว

4. โครงการงานฝีมือ สอนหัตถกรรมที่อยู่ในความนิยมของตลาด เช่น การทำผ้าเช็ดหน้า การทำผ้าบาติก การทำกำไล การทำยาแก้นุงตะไคร้หอม เป็นการเสริมให้นักเรียนมีความรู้ทางวิชาชีพ ที่สามารถเพิ่มรายได้ และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย สิ่งที่เป็นของดีพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นอีก

ด้วย สิ่งนี้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย และหลักการของการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 7 ที่ว่า

ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝัง...(ให้) มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล...

5. โครงการให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันการใช้แรงงานเด็ก การค้าประเวณีและการถูกล่อลวงเป็นโสเภณี เป็นการเชิญวิทยากรมาร่วมทำกิจกรรมโดยใช้สื่อ วิดีโอ รูปภาพ และจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้นักเรียนได้ทราบข้อมูล รู้เท่าทันสถานการณ์ขบวนการของการเกิด การป้องกันสิทธิของเด็ก สถานภาพ ความเสมอภาค และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

6. โครงการร่วมสร้างสรรค์ชุมชน และการทำงานเป็นทีม เป็นโครงการการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับเยาวชนไทย ให้รู้จักการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อยู่ท่ามกลางความแตกต่าง แต่มีการยอมรับซึ่งกันและกันได้ ฝึกภาวะผู้นำ และวิไลความขัดแย้ง การเรียนรู้นี้จะทำผ่านกิจกรรมต่างๆ ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงและแก้ปัญหาได้จากสถานการณ์จริง

7. โครงการสุขภาพองค์รวม ให้นักเรียนได้รู้เข้าใจความสำคัญของสุขภาพ อาหาร การออกกำลังกาย การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อป้องกันและบำบัดโรค โครงการนี้นักเรียนจะเข้าใจวิธีการป้องกันตนเองจากโรคร้าย และรู้จักการรับประทานอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ การใช้ของพื้นบ้านมาทำให้เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของตน

8. โครงการฝึกโยคะให้นักเรียนได้ปฏิบัติสมาธิ ฝึกโยคะเพื่อประโยชน์ทั้งกายและจิต ให้เป็นคนเรียนได้อย่างดี และมีความสุข โครงการเหล่านี้ นักเรียนเป็นผู้ลงมือ ทดลองทำปฏิบัติจริงด้วยตนเอง

กิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คุณพูลฉวี เรื่องวิชาการ ในนามคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ได้จัดทำขึ้นโดยร่วมมือกับคณาจารย์ของธรรมจารีณีปากท่อ พระสงฆ์ แม่ชี และวิทยากรที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ในแต่ละโครงการ กิจกรรมและโครงการเหล่านี้ เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาที่พึงประสงค์ กล่าวคือ “ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา” (มาตรา 8 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่แม่ชีผู้ร่วมจัดการศึกษาต้องได้รับบริการฝึกฝนและเตรียมการ และสังคม หรือองค์กรอื่นควรให้ความร่วมมือเพื่อช่วยให้การทำงานของแม่ชีได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.2.3 ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

เป็นการจัดการศึกษานอกระบบที่มีจุดมุ่งหมาย และวิธีการจัดการศึกษาเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ ข้าราชการผู้ต้องการได้รับความรู้ในด้านธรรมศึกษา ตรี โท เอก ก็สามารถเรียนในศูนย์พุทธศาสนานี้ได้ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นี้ ดำเนินงานโดยแม่ชีผู้เป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย คือ ได้รับสิทธิบรรณจากมูลนิธิฯ ศูนย์นี้ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

สวนแก้ว จ. ราชบุรี เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว (สาขาวัดปากน้ำภาษีเจริญ) ตั้งโดยอาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร ศูนย์แห่งนี้ กรมการศาสนาได้รับจดทะเบียนไว้ในความอุปถัมภ์ตามทะเบียนเลขที่ 1287 เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540

การจัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งนี้ เป็นเครื่องย้ำความเข้าใจที่ว่า ถ้าแม่ชีมีวิชาความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ (จริยะ) แล้ว สถานภาพและบทบาทนั้นก็จะเป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมทั่วไปได้ เป็นสถานภาพที่เกิดจากกระทำการยอมรับในบทบาทและจากความสามารถ จนสามารถตั้งสำนักปฏิบัติธรรม คือ มูลนิธิ และตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเวลาต่อมา

ในการดำเนินงานของศูนย์ฯ เป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัด กล่าวคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ส่งพระอาจารย์มาสอนวิชาพุทธศาสนาจำนวน 3 ท่าน โรงเรียนเทคนิคศรีวัฒนา ได้ส่งอาจารย์มาช่วยสอนพิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ และวิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ได้จัดรถรับส่งนักเรียน สำนักงานการประถมศึกษา อ. จอมบึง และโรงเรียนต่างๆ ได้คัดนักเรียนส่งมาเรียน สำนักงานกลางบริหารการศึกษพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย และกรมการศาสนาให้การสนับสนุนด้านหนังสือ และสื่อการสอน มีผู้บริจาคอุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา เป็นต้น (เมืองแก้ว 2542, 19) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานี้

วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์คือ การสอนวิชาพุทธศาสนา และให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรม (ธรรมศึกษา) ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์และส่งเข้าสอบสนามหลวง

หลักสูตรแบ่งออกเป็น วิชาพุทธศาสนา ศาสนพิธี วัฒนธรรม วิชาภาษาอังกฤษภาคพระพุทธศาสนา วิชาธรรมศึกษา วิชาวาดศิลป์ วิชานาฏศิลป์ วิชาดนตรี พิมพ์ดีดและคอมพิวเตอร์

เนื้อหาหลักสูตร มีความกว้างขวางครอบคลุม โดยทางศูนย์เน้นกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมเสริมความสามัคคี และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ นับว่ามีความพยายามในการจัดการเรียนการสอนให้เด็กมีพัฒนาการ และการร่วมกิจกรรม นอกเหนือจากการเรียนในห้องสี่เหลี่ยมเป็นประจำ

จุดเด่นของศูนย์แห่งนี้คือ “อาจารย์แม่ชีหวานใจนั้น กล่าวได้ว่า เป็นอาจารย์แม่ชีคนแรกในประเทศไทยที่เป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” (สมเด็จพระพุทธมาจารย์ วัดสระเกศ, 2542, 9) เป็นการเสริมความมั่นใจว่า ผู้หญิงสามารถปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนด้วยวิชาและจรรยา เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจทางด้านศาสนาและการศึกษา และได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากสังคมได้ในที่สุด

3.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษานี้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

(มาตรา 15 ข้อ 3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

ภารกิจของแม่ชีในการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย จะปรากฏเป็นงานในโครงการ 3 ประเภทคือ

1. โครงการให้การอบรมธรรมะ ความรู้พระพุทธศาสนา และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน
2. โครงการให้การฝึกอบรมวิชาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้ครอบครัว
3. โครงการให้การอบรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สุขภาพ และสมุนไพร

3.3.1 โครงการอบรมธรรมะ สอนพระพุทธศาสนา และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน

เป็นโครงการที่สถาบันแม่ชีไทย โดยคณะแม่ชีจัดอบรม ให้แม่ชีผู้จะเป็นวิทยากร

- 1) อบรมการเผยแผ่ธรรมะแก่แม่ชีในรูปของโครงการอบรมวิทยากรภาคฤดูร้อน เพื่อให้แม่ชีมีความพร้อมในการไปอบรมเยาวชน

- 2) อบรมการเผยแผ่ธรรมะแก่แม่ชีผู้จะสอนปริยัติธรรมในรูปของโครงการอบรมปริยัติธรรม เพื่อให้แม่ชีมีความสามารถสอนธรรมศึกษา ตรี โท เอก ได้

สำหรับโครงการอบรมแม่ชีเป็นวิทยากรเยาวชนภาคฤดูร้อนและโครงการฝึกอบรมแม่ชีครูสอนธรรมศึกษานี้ สถาบันแม่ชีไทยได้ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ที่จิตตภาวันวิทยาลัย และขอเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายโครงการจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนากรมประชาสงเคราะห์ นอกจากนี้ มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยยังได้ขอทุนจากกรมประชาสงเคราะห์สนับสนุนให้กลุ่มแม่ชีจัด “โครงการอบรมค่ายจริยธรรม” ที่จัดให้แก่เยาวชนชายหญิงที่สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ ต.เขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ. สุพรรณบุรี 72120 และที่สำนักเนกขัมมจารีณี ต. ธงชัย อ.เมือง จ.เพชรบุรี 76000

สาขาของสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 8 แห่ง ใน 22 แห่ง ก็ยังได้จัดโครงการอบรมพิเศษ อบรมศีลธรรมจริยา หรือรวมถึงการบวชเนกขัมมะ และบวชผู้ปฏิบัติธรรมแก่เยาวชนชายหญิง และชาวบ้านผู้สนใจทุกปี โครงการในลักษณะเช่นนี้ จัดเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เยาวชนและชาวบ้านที่สนใจอยากปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนา ก็มาขอรับการบวชฝึกอบรมตามความสนใจ และความพร้อมที่ตนเองมีอยู่ งานลักษณะนี้แม่ชีมีศักยภาพโดยตรงที่จะอบรมสมาธิวิปัสสนาให้แก่ผู้หญิงทั่วไปได้ และนับวันแม่ชีก็จะมีบทบาทมากขึ้นในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะการบวชผู้ปฏิบัติธรรม และการอบรมศีลธรรมจรรยาแก่สังคม

สาขาสถาบันแม่ชีไทยที่มีโครงการฝึกอบรมพิเศษ และจัดการบวชผู้สนใจปฏิบัติธรรมได้แก่

1. สาขาสถาบันแม่ชีไทยอุ่ตะเถา สำนักแม่ชีไทยส่วนภูมิภาคบ้านอุ่ตะเถา ต.ทางน้ำสาคร อ. มโนรมย์ จ. ชัยนาท
2. สาขาสถาบันแม่ชีไทยหนองบัว สำนักสันตินันทวัน (วัดป่าหนองบัว) ต. หนองบัว อ.หนองบัว จ. นครสวรรค์
3. สาขามูลนิธิสถาบันแม่ไทยเขาชะเมา สำนักสันตวิริยะ ต. น้ำเป็น หมู่ 1 อ.เขาชะเมา (แกลง) จ.ระยอง
4. สาขาสถาบันแม่ชีไทยเพชรบูรณ์ สำนักปฏิบัติธรรมสถิต ต. ขอนไพร อ.เมือง จ. เพชรบูรณ์
5. สาขาสถาบันแม่ชีไทยสกลนคร สำนักแม่ชีไทยภูกะแต ต.วาใหญ่ อากาศอำนวย จ. สกลนคร
6. สาขาสถาบันแม่ชีไทยอุทัยธานี สำนักแม่ชีดำรงอารยธรรม (ถ้าเขาหิน) ต. บ่อทราย อ.สว่างอารมณ์ จ. อุทัยธานี
7. สาขาสถาบันแม่ชีไทยเพชรบุรี สำนักเนกขัมจาริณี (หลังเขาหลวง) ต.ธงชัย อ. เมือง จ. เพชรบุรี
8. สาขาสถาบันแม่ชีไทยสุพรรณบุรี สำนักแม่ชีปฏิบัติธรรมเขาพระ อ.เดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี

สาขาที่ 7-8 นี้ ทางสถาบันแม่ชีไทยได้จัดทำโครงการขอเงินสนับสนุนในการจัดอบรมพิเศษจากกรมประชาสัมพันธ์ที่ได้กล่าวข้างต้น ส่วนสาขาอื่นค่าใช้จ่ายในการจัดได้จากเงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาในแต่ละ

สำนัก และเงินดอกผลจากมูลนิธิของสถาบันแม่ชีไทยบางส่วน รายชื่อที่กล่าวถึงนี้ เป็นเพียงสำนักชีที่สังกัดสาขาสถาบันแม่ชีไทย ในทางปฏิบัติยังมีแม่ชีที่อาศัยอยู่ในวัดร่วมจัดการบวชนกขัมมะแก่ผู้ปฏิบัติธรรมทั่วประเทศเป็นประจำทุกปีอีกเป็นจำนวนมาก ที่มีได้กล่าวถึงในที่นี้

สำหรับลักษณะของงานอีกประเภทที่แม่ชีเกี่ยวข้องซึ่งจัดอยู่ในการศึกษาตามอัยาศัยได้แก่

3.3.2 โครงการอบรมแม่ชีให้เป็นวิทยากรไปสอนวิชาชีพ

โครงการอบรมแม่ชีเป็นวิทยากรไปสอนวิชาชีพนี้ จัดเป็นภารกิจที่สำคัญในปัจจุบันของแม่ชี เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีผู้ว่างงานมาก จึงเกิดความคิดที่ว่าผู้หญิงในชนบทควรจะได้ร่วมหารายได้พิเศษ เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว สำนักแม่ชีแห่งหนึ่งที่ได้อบรมแม่ชีและเยาวสตรีให้มีความรู้ทางการฝีมือ ทำดอกไม้ ตัดเสื้อผ้า บัณฑิตินหอม ทำกระดาษสา เป็นที่รู้จักของแม่ชีทั้งหลายได้แก่

1) สำนักสงฆ์จิตแม่ชีไทย 49-51 ซอยอ่อนนุช 30 แขวงสวนหลวง กทม. 10250 สำนักสงฆ์แห่งนี้ ปัจจุบันดำเนินงานโดยแม่ชีชวนชม แอ่อวม โดยรับแม่ชีที่สนใจเรียนวิชาชีพเบื้องต้นและส่งแม่ชีไปอบรมกลุ่มแม่บ้าน เยาวสตรีตามที่กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน หรือกลุ่มสถาบันราชภัฏขอมา วัตถุประสงค์ที่อยู่เบื้องหลังการอบรมวิชาชีพนี้คือ เป็นโอกาสให้สตรีได้มารวมกลุ่มและได้พูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาของตน และแม่ชีก็ถือ

โอกาสให้คำปรึกษา สอนให้ไหว้พระสวดมนต์ และนั่งสมาธิ พร้อมกันนั้น กลุ่มแม่บ้านเหล่านี้ก็จะได้มีวิชาชีพเบื้องต้น เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากนี้สำนักสงบจิตแม่ชีไทยยังได้ให้ทุนการศึกษาแก่แม่ชีผู้สนใจเรียนในระดับ ป. 6 ถึง กศน. ม.ปลาย โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าเรียนจบแล้วจะต้องทำงานให้กับสำนักอย่างน้อย 2 ปี (แม่ชีชวนชม แอ่อ่วม. 10 มกราคม 2544. ครูแม่ชีสอนวิชาชีพ. สัมภาษณ์) แต่ปัญหาที่ประสบคือ ในปัจจุบันแม่ชีที่มาบวชสนใจเรียนวิชาชีพน้อยลง เนื่องจากต้องการบวชแล้วมีโอกาสเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป เช่น เรียน กศน. หรือไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หรือแม้แต่ต้องการเรียนบาลีศึกษา เพื่อเพิ่มวิทยฐานะของตนเองมากขึ้น (แม่ชีชวนชม แอ่อ่วม. 10 มกราคม 2544 สัมภาษณ์) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสำนักแม่ชีแห่งนี้ได้จาก เงินดอกผลจากมูลนิธิสำนักสงบจิตแม่ชีไทย ที่มีแม่ชีช่วย มณีขาว เป็นประธาน และเงินสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ และการขายของที่ผลิตได้โดยสมาชิกแม่ชี ซึ่งปัจจุบันมีแม่ชีในกลุ่มประมาณ 12 รูป

2) บ้านหัตถถรณ์ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้การอบรมวิชาชีพที่ดำเนินการโดยแม่ชีอีกที่หนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อสภาพสังคมของไทยเป็นอย่างยิ่งได้แก่ การอบรมวิชาชีพ เช่นตัดเย็บเสื้อผ้า ทำดอกไม้ โภชนาการ ฯลฯ ที่**บ้านหัตถถรณ์**, 332 หมู่ 4 ต. บุญเจ็ด อ.ดอกคำใต้ จ. พะเยา 56120 บ้านหัตถถรณ์นี้ดำเนินการโดยแม่ชีพิสมัย เสฏฐัตต์ เป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทย แม่ชีจะรวมกลุ่มชาวบ้านแล้วจัดอบรมวิชาชีพดังกล่าวโดยแม่ชีและชาวบ้านที่เคยรับการอบรมแล้วจะเดินทางไปเป็นวิทยากรสอนชาวบ้านในเขต อ. เชียงคำ อ.เมือง จ.พะเยา อ. ดอกคำใต้ อ.จาว จ.ลำปาง และอ.พาน จ.เชียงใหม่ โดยผู้เรียนเสียค่าใช้จ่ายคนละ 500 บาท เป็นค่าตอบแทนวิทยากร ส่วน

อุปการณ์ในการเรียน แม่ชีนำไปจากโรงงานที่บ้านหัตถภักดิ์ พร้อมกันนั้นแม่ชีได้จัดหางานจากกรุงเทพฯ คือ นำผ้าเส้น กระโปรง จากผู้มีจิตศรัทธาที่ตลาดโบ๊เบ๊ ไปให้กลุ่มแม่บ้านเย็บเพื่อหารายได้พิเศษ พร้อมกันนั้นก็สอดแทรกการสอนศีลธรรม การนำพุทธศาสนาไปแก้ไขปัญหาชีวิต และจัดการบวช “ศีลธรรมจารีณิ” ภาคฤดูร้อนเป็นประจำ การที่ผู้หญิงในหมู่บ้านเหล่านี้มีอาชีพ และมีรายได้ที่ทำในชุมชนของตน สามารถช่วยสกัดกั้นการอพยพลงมาทำงานในกรุงเทพฯ ได้เป็นจำนวนมาก หรือแม้กระทั่งการมาขายบริการทางเพศในกรุงเทพฯ และที่อื่น ๆ เพราะนอกจากชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีธรรมะเป็นเครื่องยึดในการที่จะตัดสินใจใดๆ ได้ดีขึ้น สิ่งนี้เป็นภารกิจในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่ยิ่งใหญ่และเป็นประโยชน์แก่สังคมไทยและผู้หญิงไทยเป็นอย่างยิ่ง

3.3.3 โครงการส่งวิทยากรแม่ชีไปอบรมวิชาชีพแก่กลุ่มชาวบ้าน

โครงการในลักษณะนี้เป็นโครงการที่เป็นภารกิจของแม่ชีในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยอีกประเภทหนึ่ง ในปีงบประมาณ 2544 สถาบันแม่ชีไทยได้รับอนุมัติเงินอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ กรมประชาสงเคราะห์ เป็นโครงการเกี่ยวกับการส่งวิทยากรไปสอนและอบรมวิชาชีพเพื่อเสริมรายได้ จำนวน 5 โครงการ คือ

1. โครงการส่งวิทยากรไปสอน และฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเสริมรายได้ (จังหวัดกาญจนบุรี โดยแม่ชี 2 ท่าน ที่ทำงานเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน จัดรวบรวมกลุ่มชาวบ้านมารับการฝึกอบรม)

2. โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ เพิ่มเสริมรายได้ (จังหวัดชลบุรี) จัดโดยคณะแม่ชีวัชรธรรมนิมิต รวบรวมกลุ่มแม่บ้านมาเรียน การจัดดอกไม้ การฝีมือ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ

3. โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ (ร. บ้านมาบพุด) โดยคณะแม่ชีวัชรธรรมนิมิต จ.ชลบุรี

4. โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ (ณ สำนักแม่ชี นาวิงษ์ ต.บ้านสวน อ.เมือง จ.ชลบุรี)

5. โครงการส่งวิทยากรไปสอนและฝึกอบรมวิชาชีพ (ณ สำนักปฏิบัติธรรมบ้านปูแกง ต.แม่เย็น อ.พาน จ.เชียงราย 57120) คณะวิทยากรเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นแม่ชีอาสาสมัครหรืออาจเป็นวิทยากรอาสาสมัครร่วมช่วยในบางครั้ง

สาขาสถาบันแม่ชีไทยอีกสาขาหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทในการจัดโครงการอบรมวิชาชีพแก่ประชาชน ได้แก่ สาขาทนงหงส์ สำนักธรรมเมตตา ต. ทนงหงส์ อ. ทนงหงส์ จ.บุรีรัมย์ และยังได้ตั้งศูนย์ชุมชนการเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ ช่วยในด้านสถานที่ และแม่ชีสอนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ระดับม.ต้น และ ม.ปลายอีกด้วย (แม่ชีบุญเรือง บุญปัญญา, 4 มกราคม 2544 หัวหน้าศูนย์ชุมชนการเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ, สัมภาษณ์) นอกจากนั้น แม่ชีอาสาสมัครสังกัดสถาบันแม่ชีไทย ยังได้ร่วมไปเป็นวิทยากรสอนวิชาชีพตามทีสถานทีต่างๆ ขอบมา เช่น แม่ชีสวย แม่ชีวาริ แม่ชีเพ็ญ ร่วมกันสอนในโครงการ “อบรมจริยธรรมและหัตถกรรม” แก่พนักงานโรงงานบริษัทเซฟสกกรีน จำนวนหลายร้อยคน เป็นโครงการอบรมใช้เวลา 2 เดือน เป็นต้น (แม่ชีสวย, 11 มกราคม 2544, สัมภาษณ์)

3.3.4 โครงการให้การอบรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ สุขภาพ และสมุนไพร

1) โครงการชมรมผู้สูงอายุ

โครงการนี้เป็นภารกิจให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ รวมกลุ่มผู้สูงอายุ จัดเฉพาะวันพระ ให้อูู้จักวิธีการรักษาสุขภาพ การรับประทานอาหารที่ถูกต้อง การออกกำลังกาย การฝึกกายบริหารที่เหมาะสมกับวัย แล้วให้ร่วมปฏิบัติธรรมะ ถือศีล และนั่งสมาธิ ฝึกโยคะตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล โครงการนี้สถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้จัดโดยเชิญวิทยากรผู้มีความรู้เฉพาะทาง เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข พระ แม่ชี และผู้เกี่ยวข้องร่วมให้การอบรม และฝึกปฏิบัติ โดยจะมีการรวมกลุ่มชาวบ้านผู้สูงอายุที่วัดบุญญฤทธยาราม และวัดธรรมนิมิต จังหวัดชลบุรี โครงการอบรมให้ความรู้เช่นนี้ถือเป็นการให้การศึกษิตตามอัธยาศัยอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในปีงบประมาณ 2544 จากกรมประชาสงเคราะห์

2) โครงการสุขภาพชุมชน (Community Health Care)

โครงการนี้เป็นกิจกรรมการให้การอบรมธรรมะ และการสอนอาชีพแก่ผู้ที่ติดเชื้อโรคเอดส์ และญาติของผู้ป่วย กล่าวคือ แม่ชี 2 รูปจากสถาบันแม่ชีไทย โดยการนำของแม่ชีวีรี เชื้อทัศนประสิทธิ์ เลขานุการสถาบันแม่ชีไทย จะไปร่วมให้การสอนวิชาชีพเบื้องต้น เช่น การทำการบูรหอม น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม โภชนาการ ยาหม่องน้ำ, ฯลฯ แก่ผู้ติดเชื้อ HIV ผู้

ป่วยเอดส์จำนวนหนึ่ง จากจำนวนทั้งหมดประมาณ 856 คน รวมทั้งครอบครัวและกลุ่มสตรี และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มคนที่ถูกเลิกจ้างและว่างงานเนื่องมาจากการติดเชื้อ โดยกลุ่มคนกลุ่มนี้จะประสบปัญหาทางด้านสังคม ถูกรังเกียจและกีดกันออกจากสังคม และเกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ป่วยและครอบครัว นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการเจ็บป่วย และปัญหาด้านเศรษฐกิจค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวถูกเลิกจ้าง (คุณพิมพ์ใจ อินทะมูล, 31 มกราคม 2544 ผู้บริหารและประสานงานโครงการสุขภาพชุมชน, สัมภาษณ์) สิ่งแม่ชีได้ร่วมในโครงการ สุขภาพชุมชนที่มี คุณพิมพ์ใจ อินทะมูล ผู้บริหารและประสานงานโครงการสุขภาพชุมชน ผู้เป็นบุคคลตัวอย่างผู้ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม พ.ศ.2540 และเป็นผู้ติดเชื้อเอดส์ด้วย ก็คือ แม่ชี จัดการอบรมวิชาชีพเบื้องต้นแก่ผู้ป่วยผู้เริ่มติดเชื้อ และญาติ จำนวน 30-40 คน โดยแม่ชีเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์ให้ จัดการอบรมโดยมิได้คิดมูลค่า ภารกิจในด้านนี้ของแม่ชีนอกจากจะช่วยให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นแล้วยังเป็นการนำธรรมะ การนั่งสมาธิให้แก่ผู้ป่วยให้เป็นกำลังใจ และยอมรับสภาพชีวิตให้มีชีวิตอยู่ด้วยความเข้มแข็งและอยู่ในชุมชนที่รวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง และพึ่งตัวเองได้ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่น่าสนับสนุน แม่ชีอาจเพิ่มบทบาทในโครงการนี้ให้เป็นระยะเวลานานขึ้น และสลับผลัดเปลี่ยนไปเยี่ยมบ้านผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์และครอบครัว สามารถช่วยฝึกอาชีพให้กับผู้ป่วยสตรี ที่ว่างงาน กลุ่มผู้ถูกเลิกจ้าง และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และที่เหนืออื่นใดแม่ชีจะสามารถให้คำปรึกษาในเรื่องการนำธรรมะเข้าไปร่วมบำบัดรักษาทางจิต การเตรียมตัวตายอย่างมีสติ ด้วยพุทธวิธีที่ถูกต้องเหมาะสม

3) โครงการอบรมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรค

กิจกรรมนี้เป็นภารกิจด้านการศึกษาตามอรรถยาศัย ซึ่งเจ้าของโครงการเป็นพระและผู้ดำเนินการเป็นแม่ชี กล่าวคือ กิจกรรมที่สำคัญของวัดป่าสามัคคี ศิริพัฒนาราม ต. โพธิ์ชัย อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู 39000 ซึ่งมีหลวงพ่อยาหรือพระครูภักสรคุณ ปภสฺสโร เป็นเจ้าอาวาส ได้ให้การแนะนำช่วยเหลือชาวบ้าน รักษาโรคด้วยยาสมุนไพร หลวงพ่อยารูปนี้ได้ค้นพบตัวยาสมุนไพรจากการปฏิบัติกรรมฐาน คณะแม่ชีโดยการนำของแม่ชีบุญทลี ดอนปัตสา เป็นผู้ผลิตยาลูกกลอนและยากวน ทำมาจากสมุนไพรรักษาโรคเบาหวาน ความดันโลหิต โรคเก๊าต์ โรคอัมพาต โดยมีได้คิดมูลค่า แต่ผู้มาขอรับคำแนะนำและขอรับยาต้องมีสัจจะ ต้องอธิษฐานศีล 5 เป็นอย่างน้อย หลวงพ่อยาโดยคณะแม่ชีจัดการบวชเยาวชนปีละ 2 ครั้ง เป็นการบวชเพื่อฝึกหัดกรรมฐาน แต่ขณะเดียวกันแม่ชีจะพาเยาวชนเหล่านั้นไปดูตัวยาสมุนไพรสอนและอบรมให้รู้ว่าสมุนไพรใดมีสรรพคุณทางยาบำบัดโรคใด กิจกรรมนี้ได้ดำเนินมานานกว่า 20 ปีแล้ว (พระครูภักสรคุณ ปภสฺสโร. 31 มกราคม 2544. เจ้าอาวาสวัดป่าสามัคคี ศิริพัฒนาราม. สัมภาษณ์) ถึงแม้ว่าความคิดริเริ่มเป็นของหลวงพ่อยา แต่คณะแม่ชีเป็นผู้จัดการและดำเนินกิจการทั้งหมด ซึ่งนับได้ว่าแม่ชีกลุ่มนี้ได้จัดการศึกษาตามอรรถยาศัย ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับความเดือดร้อนของชุมชน ใช้วิธีให้การศึกษเป็นการเยียวยาความเจ็บไข้อย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ รักษาทั้งกาย และจิต ทางกายก็ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สิ่งที่มีในชุมชน คือ สมุนไพร และนำผึ้งมาทำเป็นตัวยา และขณะเดียวกันก็ใช้วิธีรักษาทางจิต ให้ถือศีล และฝึกสมาธิ บทบาทเด่นของแม่ชีกลุ่มนี้ คือ การให้การศึกษานำที่ตรงกับความต้องการ ความสนใจของผู้ต้องการศึกษา เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย อนุรักษ์ความ

เป็นไทย และให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชน การช่วยเหลือ และพึ่งตัวเองได้ อันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อย่างครบถ้วน

ในส่วนทัศนะของพระสงฆ์ที่มีต่อแม่ชีผู้ร่วมงาน ท่านพระครูเจ้าอาวาสได้กล่าวว่า “งานประเภทนี้นักบวชหญิงทำได้ดีกว่า นักบวชชาย นักบวชหญิง (แม่ชี) ไม่เกียจงอนงานไม่คิดค่าใช้จ่าย ไม่คิดค่าพาหนะ ยินดีร่วมงานอนุเคราะห์สังเคราะห์ชาวบ้านกับพระสงฆ์” (พระครูปฏิัสสรคุณ. 31 มกราคม 2544. สัมภาษณ์)

3.4 วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับภารกิจทางด้านการศึกษาของแม่ชี

การวิเคราะห์ภารกิจทางด้านการจัดการศึกษาของแม่ชีตามสาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีดังต่อไปนี้คือ

หมวดทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายและหลักการ

งานด้านการศึกษาของแม่ชีได้เน้นการจัดการศึกษา พัฒนาความรู้ คุณธรรม คือเน้นการศึกษาทั้งด้านการส่งเสริมวิชาทางโลก ทางธรรมและอาชีพไปพร้อม ๆ กัน ในบางสถานการณ์ แม่ชีจัดการศึกษาทางโลก เช่นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สอนอาชีพการเย็บปักถักร้อย เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้มีผู้มา

รับการอบรม และได้เป็นโอกาสให้ได้สอนวิชาธรรมะ การนำธรรมะไปใช้แก้ปัญหาชีวิตของตน ขณะเดียวกันในบางสถานการณ์ แม่ชี่ได้จัดการศึกษาทางธรรม เช่นจัดอบรมการบวชผู้ปฏิบัติธรรมะ แม่ชี่ก็ได้มีโอกาสให้ความรู้อื่นเพิ่มเติมอีก เช่น อบรมวิปัสสนาแก่เยาวชน พร้อมกับการให้ความรู้ด้านตัวยาสมุนไพร บำบัดรักษาโรคแบบพื้นบ้าน หรือการร่วมจัดอบรมผู้สูงอายุให้ผู้สูงอายุได้มาปฏิบัติธรรมะในวันพระ พร้อม ๆ กับได้รับความรู้ในด้าน การดูแลรักษาสุขภาพ โภชนาการ การทำงานด้านการศึกษาของแม่ชี่นี้ได้รับการสนับสนุนจากชุมชน และหน่วยงานราชการในระดับหนึ่ง จึงนับว่าภารกิจด้านการศึกษาของแม่ชี่นี้ สอดคล้องกับสาระในมาตรา 6-7-8 ของพรบ. เป็นอย่างดี คือเน้นการจัดการศึกษาครบองค์รวม ทั้งความรู้ที่พัฒนาให้ผู้เรียนสมบูรณ์ทางกาย จิต สติปัญญา และคุณธรรม จริยธรรม ขณะเดียวกัน ก็สนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ให้เกิดความสำนึกในความเป็นไทย สนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพึ่งตนเอง รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของแม่ชี่ ได้ให้โอกาสแก่เด็กหญิง และสตรีจำนวนมากให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และเหมาะสมกับความสนใจ สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นจุดอ่อนก็คือ การประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรา 9 ข้อ 3 และ 4 เป็นข้อจำกัดในการทำงาน ในการจัดการเรียนการสอนของแม่ชี่ เนื่องจาก แม่ชี่มิได้รับการเตรียมตัว โดยตรงให้มีบทบาททางด้านการศึกษาดังนั้น จึงสมควรได้รับการแก้ไข และสนับสนุนในประเด็นนี้มากขึ้น

หมวดสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

แม่ชีได้ร่วมปฏิบัติภารกิจทางด้านการศึกษาดังแต่ระดับเด็กปฐมวัยเรียนจนกระทั่งระดับผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ทางสังคม เช่น เด็กยากจน เยาวชนที่เป็นชนกลุ่มน้อย ผู้ติดเชื้อโรคเอดส์ เป็นต้น ถึงแม้แม่ชีมิได้รับสถานะภาพอย่างเป็นทางการให้เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่บางครั้ง ราชการก็อนุโลม จัดแม่ชีเป็นองค์กรหนึ่งในสถาบันศาสนา ดังนั้นภาระหน้าที่ของแม่ชีในด้านการศึกษาจึงสอดคล้องกับมาตรา 12 ที่ให้สถาบันศาสนา สถาบันสังคมอื่น ๆ มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เยาวชน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือแม่ชีมีสิทธิในการร่วมจัดการศึกษา แต่เนื่องจากแม่ชีไม่ใช่ นักบวช จึงมิได้รับการสนับสนุนจากรัฐในด้านงบประมาณโดยตรง เช่น สมาชิกในสถาบันศาสนา กลุ่มอื่น ๆ เช่น พระสงฆ์ ดังนั้น หน้าที่ของแม่ชีในการจัดการศึกษาจึงไม่สามารถปฏิบัติได้สอดคล้องกับมาตรา 13 และ 14 ของ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ

หมวดระบบการศึกษา

แม่ชีได้มีส่วนร่วมในระบบการศึกษาทั้ง 3 ระบบที่ปรากฏในพรบ. มาตรา 15, 18 ดังรายละเอียด ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบของแม่ชีเป็นสิ่งใหม่ และต้องการการพัฒนาเพิ่มพูนศักยภาพในการทำงานให้ตอบสนองกับการปฏิรูปการศึกษาที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเป็นศูนย์กลางของการเรียนมากที่สุด บทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบเป็นสิ่งที่สำคัญและแม่ชีได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก

ถึงแม้ว่า คุณสมบัติของแม่ชีเองยังมิได้รับการฝึกหัดมาทางด้านการจัดการศึกษาโดยตรง แต่ผลงานที่ปรากฏกลับชี้ให้เห็นว่า แม่ชีได้มีส่วนช่วยให้เด็กหญิงและเยาวชนสตรีได้มีโอกาสศึกษามากขึ้น จะเห็นได้จากงานของธรรมจารีณีวิทยา และศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยที่แม่ชีได้ร่วมจัดการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นระบบที่ส่งเสริมบทบาทและความสำคัญด้านภารกิจทางการศึกษาของแม่ชีได้มากที่สุด เพราะเป็นการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความสามารถและความถนัดของผู้เรียน และจัดให้แก่กลุ่มผู้สนใจตามความต้องการของกลุ่ม เป้าหมายมากที่สุด เนื่องจากแม่ชีแต่ละกลุ่มมีความสามารถและความถนัดต่างกัน ภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนเฉพาะท้องถิ่นต่างกัน และผู้เรียนสามารถเลือกรับการฝึกตามความสนใจ ตามเวลาที่เหมาะสม และไม่มีการจำกัดเรื่องฐานะ และอายุในการเข้ารับการศึกษาเพิ่มเติม ดังนั้น จึงคิดว่าควรจะได้มีการสนับสนุนและขจัดปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางและเป็นข้อจำกัดในการทำงานของแม่ชีแต่ละกลุ่มให้เหลือน้อยที่สุด แม่ชีก็จะสามารถรับภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากขึ้น

หมวดแนะการศึกษา

การจัดการศึกษาของแม่ชีได้ครอบคลุมการสอนวิชาสามัญ วิชาทางพระพุทธศาสนา และวิชาที่สามารถนำไปเลี้ยงชีพได้ การสอนในลักษณะนี้สอดคล้องกับมาตรา 28 ที่ให้จัดการศึกษาทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนา

สังคม แนวการศึกษาในประเด็นการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้นี้ เป็นสิ่งที่แม่ซี ผู้รับผิดชอบการศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น เนื่องจากแม่ซีส่วนใหญ่ มิได้รับการฝึกฝนทางด้านการสอนโดยตรง แต่แม่ซีอาสาเข้ามารับบทบาท “ครูอาชีพ” ด้วยเจตนาและความตั้งใจดี นอกจากนั้น บทบาทครูอาชีพซึ่งเป็นบทบาทเดียวกับบทบาทของนักวิจัยพัฒนาการเรียนรู้แม่ซีอาจปฏิบัติไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ทั้งแม่ซีและนักเรียนเองจะต้องได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ แม่ซีจะต้องจัดการเรียนการสอน จัดสื่อการสอนให้ทันสมัย มีใบการสอนแบบบรรยายในห้องเรียนสี่เหลี่ยมอีกต่อไป การเรียนการสอนโดยเฉพาะรูปแบบของการศึกษาในระบบ แม่ซีในฐานะครูควรทำหน้าที่เป็นนักวิจัยด้วย นักเรียนจะเป็นแหล่งข้อมูลของการวิจัย และเครื่องมือวัดผลการเรียนการสอนก็คือ เครื่องมือตรวจสอบผลการวิจัย การเรียนรู้ที่พึงประสงค์แม่ซีต้อง “เป็นผู้แก้ปัญหาในการเรียนรู้ด้วยการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความอยากรู้ อยากรู้อะไร อยากรู้อะไร โดยครูเป็นผู้ลงมือแก้ไขปัญหา หรือพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ฝึกฝนกระบวนการคิด การหาเหตุผล สังเกตจดบันทึก เก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปข้อมูล จนสามารถยืนยันได้ว่าปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น ๆ เกิดขึ้นจากสาเหตุใด ควรแก้ไขอย่างไร”^๑ แนวการจัดการศึกษาในลักษณะวิจัยนี้ เป็นสิ่งที่แม่ซียังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่สิ่งนี้มีใช่เป็นข้อบกพร่องของแม่ซีเอง เพราะถ้าพิจารณาการจัดเตรียมการศึกษาให้แม่ซีในบทต่อไปแล้ว จะพบว่าแม่ซียังมีข้อจำกัดในการเรียนรู้หลายประการ

หมวดบริหารและจัดการศึกษา

ในส่วนนี้แม่ชียังไม่ได้มีอิสระในการบริหารและจัดการการศึกษาได้ด้วยตนเอง เนื่องจากความจำกัดในด้านคุณสมบัติทางการศึกษา และข้อกีดขวางในเรื่องความไม่แน่นอนของสถานภาพ แม่ชีต้องพึ่งพระสงฆ์หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนอื่นให้ทำงานได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการดำเนินงานของแม่ชีในเรื่องศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ถึงแม้แม่ชีจะเป็นผู้ดำเนินการเอง แต่แม่ชีไม่อาจรับเงินสนับสนุนโดยตรง ต้องอาศัยพระสงฆ์ในการดำเนินการของงบประมาณ ภารกิจของแม่ชีในส่วนนี้จึงยังไม่สอดคล้องภายใต้การส่งเสริมและสนับสนุนในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ดังปรากฏตาม มาตรา 38

หมวดมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

วิชาที่เกี่ยวกับทางโลกหรือวิชาสามัญที่แม่ชีมีส่วนร่วมสอน ร่วมดำเนินการ อาจมีการวัดผลตามวิธีการของสถานศึกษานั้น ๆ แต่ไม่อาจกล่าวได้แน่นอนว่ามี การตรวจสอบและการประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมาตรา 49 ส่วนวิชาทางธรรมะ การวัดผลไม่อาจใช้มาตรวัดใด ๆ นอกจากภาพสะท้อนของการปฏิบัติของผู้รับการศึกษาเท่านั้น การศึกษาตามอัธยาศัยก็เช่นกัน การประเมินการทำงานขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ มาตรฐานความสำเร็จเป็นสัดส่วนกับความพร้อมหลาย ๆ ด้านของแม่ชีและสังคม

หมวดครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

เป็นความพยายามของสถาบันแม่ชีไทย และมหาวิทยาลัยสงฆ์ และสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนที่ต้องการพัฒนาแม่ชีในฐานะเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษา แต่ในสภาพปัจจุบันยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การดำเนินงานอยู่ในระยะเริ่มต้น เนื่องจากการรวมตัวของแม่ชีทั่วประเทศยังไม่เป็นเอกภาพและสถานภาพยังไม่ปรากฏชัดเจนเอง ดังนั้น จึงไม่อาจได้รับสิทธิประโยชน์ที่แม่ชีพึงได้จากรัฐได้

หมวดทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

ความตามมาตรา 61 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ให้รัฐจัดเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยสถาบันศาสนาเพื่อเป็นการลงทุนเพื่อการศึกษาในทางปฏิบัติ แม่ชีต้องการการอุดหนุน สนับสนุนทั้งปัจจัย ทั้งกาพัฒนาการทำงาน การยอมรับจากสังคม และความร่วมมืออีกหลาย ๆ ด้านจากหน่วยงานการศึกษาของรัฐ

หมวดเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

อาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนของแม่ชีในปัจจุบันยังมีความขาดแคลนการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นสื่อช่วยการเรียนการสอน ในความเป็นจริงมิได้จำกัดเฉพาะแม่ชีเท่านั้น วงการศึกษาไทยยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาสื่อการสอน ตำรา ห้องสมุด เครื่องมือและเทคโนโลยีเพื่อช่วยในการเรียนการสอนอีกเป็นจำนวนมาก

แม่ชีภายใต้การนำของสถาบันแม่ชีไทย มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่น่าสนใจ แม่ชีผู้จัดการศึกษาเหล่านี้ เป็นผู้มึจิตเป็นกุศลทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาด้วยความเสียสละ ถึงแม้ว่าโครงการจะยังมีน้อย แต่ละโครงการที่จัดก็มีความสำคัญ และมีจุดเด่นที่แตกต่างกันไป ตามจุดมุ่งหมายของแต่ละโครงการ และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ และถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีโดยภาพรวม ถ้าพิจารณาจากมาตรฐานวิชาชีพครู อันได้แก่

1. มาตรฐานด้านความรู้ และประสบการณ์ด้านวิชาชีพ : โดยเฉลี่ยต่ำกว่าระดับปริญญาตรี
2. มาตรฐานด้านการปฏิบัติงาน : มีประสบการณ์และการจัดการเรียนการสอน ค่อนข้างขาดแคลน
3. มาตรฐานด้านการปฏิบัติตน : มีคุณภาพสูงโดยพิจารณาจากเจตนาและความตั้งใจอุทิศตน เพื่อพระพุทธศาสนา และเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง เกณฑ์สำหรับมาตรฐานวิชาชีพครู ได้แก่ “รอบรู้ สอนดี มีคุณธรรมจรรยาบรรณ และมุ่งมั่นพัฒนา” (เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ปี 2533) นั้น แม่ชีส่วนใหญ่จะบรรลุความเป็นผู้มีคุณธรรมจรรยาบรรณดี อย่างไรก็ตาม แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 24 ข้อ 4 ความว่า “การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดี และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา” เป็นสิ่งที่แม่ชีผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ควรตระหนักด้วยความระมัดระวัง ที่จะไม่สั่งสอนข้อที่ควรรู้แยกเป็นหมวดหมู่ แยกส่วนวิชาที่สอน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ออกจากวิชาศีลธรรม โดยไม่สอดแทรกการสอนจริยธรรม ศีลธรรม แก่ผู้เรียนพร้อมกันไป การที่แม่ชีผู้เปรียบเสมือนนักบวช ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นความหวังว่า จะได้นำศาสนธรรมไปปลูกฝังนิสัย พฤติกรรม วิถีคิด และค่านิยม ให้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของ

ผู้เรียนอย่างแท้จริง มิฉะนั้น การประยุกต์ศาสตร์ธรรมในการศึกษา จะ เป็นเพียงการสอนพิธีกรรม เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ และการท่องจำข้อธรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ได้ประมวลอุปสรรคและข้อจำกัดของการอบรมธรรมะที่ไม่ได้ผล ซึ่งอาจเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาให้แม่ชีได้ตระหนักเมื่อต้องจัดการเรียนการสอนให้ผู้อื่น กล่าวคือ

1. การเข้าใจข้อธรรมยังไม่ลึกซึ่งเชื่อมโยงอย่างครบองค์ของหมวดธรรมและความเข้าใจนั้นยังอยู่เพียงระดับความคิดเท่านั้น ยังไม่ได้ลงสู่ระดับจิตใจ (ภาวนามยปัญญา)
2. การขาดความสามารถในการเชื่อมโยงข้อธรรมกับบริบทของปัญหาสังคมปัจจุบัน
3. ผู้อบรมธรรมะไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีของการประพฤติปฏิบัติ ทำให้ไม่มีพลัง และมีผลต่อศรัทธาปสาทะ และต่อการอบรมธรรม
4. ผู้อบรมธรรมะขาดความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายทั้งในด้านความต้องการของกลุ่ม และลักษณะเฉพาะของกลุ่ม ทำให้การเลือกธรรมะไปสอนอยู่ห่างไกลตัว ไกลบริบททางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย
5. กระบวนการสอนธรรมะไม่หลากหลาย จำกัดเฉพาะการพูดความหมายธรรม ทำให้ผู้เรียนขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัมผัสธรรมได้ลึกซึ่งโดยตรง ที่จะทำให้ผู้ฟังได้ขบคิดด้วยตนเอง ซึ่งมีผลมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว

6. บรรยายภาคการเรียนไม่เอื้อต่อการพึงธรรม ทั้งในด้านสถานที่หรือบรรยากาศไม่เกื้อกูล เป็นต้น
7. ผู้อบรมธรรมชาติทักษะในการฟัง ทักษะการตั้งคำถามที่ลึกซึ้งและเป็นระบบ ทักษะการจับประเด็น และเชื่อมโยงประเด็น ทักษะการชี้แจงแยกแยะที่จะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

(คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา 2542, 47)

กล่าวโดยสรุป ภารกิจในการจัดการศึกษาของแม่ซึ่งจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดนั้น ก็ต้องขึ้นอยู่กับความจริงที่ว่าแม่ซึ่งได้มีการเตรียมความพร้อมในด้านการศึกษาของตนอย่างไร ระบบการเรียนรู้ที่แม่ซึ่งได้รับการฝึกฝนมาเหมาะสมหรือไม่เพียงใด รายละเอียดดังกล่าวจะได้พิจารณาในบทต่อไป

- 1 การกล่าวว่า สถาบันแม่ชีไทย เปรียบเสมือนเป็นองค์กรกลางในการรวมแม่ชีทั่วประเทศ มีความหมายว่า สถาบันแห่งนี้ เป็นองค์กรแห่งเดียวที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ และเป็นที่คาดหวังว่า เป็นสถานที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับแม่ชีในประเทศไทย แต่ในทางปฏิบัติมีแม่ชีอีกเป็นจำนวนมากมิได้ลงทะเบียนเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทย ด้วยเหตุผล ที่ว่ากลุ่มแม่ชีนั้น ๆ สามารถทำงานได้ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับสถาบันแม่ชีไทย หรือด้วยเหตุผลว่า อาจไม่รับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันฯ หรืออาจด้วยเหตุผลว่าไม่พอใจกฎระเบียบวิธีบริหารงานของสถาบันฯ
- 2 ปัจจุบันมีสถานที่ทำการอยู่ที่ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีในพระอุปถัมภ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ ในปี 2544 วิทยาลัยแม่ชีแห่งนี้จะย้ายไปอยู่ที่ที่ดินบริจาคของสถาบันแม่ชีไทย อ. ปักธงชัย จ.นครราชสีมา
- 3 ปัจจุบันมีแม่ชีที่สามารถสอบผ่านบาลีศึกษา 9 ทั่วประเทศ จำนวน 10 รูป และฆราวาสหญิง จำนวน 1 คน ดังมีรายชื่อ ต่อไปนี้

3.1 แม่ชีสมศรี จารุเพ็ง	สอบได้ พ.ศ. 2527
3.2 แม่ชีดวงพร คำหอมกุล	สอบได้ พ.ศ. 2535
3.3 แม่ชีอ้อย จันท์แพง	สอบได้ พ.ศ. 2537
3.4 แม่ชีธัญญมาศ เนตรน้อย	สอบได้ พ.ศ. 2539
3.5 แม่ชีประสิทธิ์ เรืองฤทธิ	สอบได้ พ.ศ. 2539
3.6 แม่ชีวิไล ลักษ์แก้วมณีศรี	สอบได้ พ.ศ. 2540
3.7 แม่ชีกฤษณา รักษาใจม	สอบได้ พ.ศ. 2540
3.8 แม่ชีจำเนียร แสงสิน	สอบได้ พ.ศ. 2541
3.9 แม่ชีปัทม สีแยงสังข์	สอบได้ พ.ศ. 2541

3.10 แม่ชีสมจิตร์ นิมพันธ์ สอบได้ พ.ศ. 2542

3.11 นางสาวนินดา จันทราศรีไศล สอบได้ พ.ศ. 2543

(สถาบันแม่ชีไทย)

ผู้ต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติม เกี่ยวกับประวัติและความคิดของแม่ชี
ดูได้จากหนังสือของวัดพระธรรมกาย สารกัลยาณมิตร ฉบับพระสังฆาธิการ

⁴ ดูรายละเอียดโครงสร้างหลักสูตรในภาคผนวกที่ 3

⁵ ดูรายละเอียดโครงสร้างหลักสูตรในภาคผนวกที่ 3

⁶ ดูรายละเอียดในมติชน 26 มีนาคม 2544 หน้า 10.

บทที่ 4

การจัดการศึกษาเพื่อแม่ชี

การศึกษาพระพุทธรศาสนา

โดยทั่วไปการศึกษาที่จำเป็นสำหรับแม่ชี คือ การศึกษาวิชาพระพุทธรศาสนา ในอดีตแม่ชีไม่มีโอกาสได้ศึกษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับพระสงฆ์ แต่ในปัจจุบันแม่ชีสามารถศึกษาบาลีศึกษา จากปี พ.ศ. 2527 - 2542 มีแม่ชีผู้สามารถสอบผ่านเปรียญ 9 ได้ถึง 10 รูป และอุบาสิกากอีก 1 คน (ตามที่ได้อ้างถึงในบทที่แล้ว) สำหรับการเรียนธรรมศึกษา ตรี โท เอก นั้น ประเมินว่า มีแม่ชีผู้ผ่านการสอบวิชานักธรรมเอก ไม่ต่ำกว่าสองถึงสามหมื่นคน (ในจำนวนนี้มีผู้ที่สึก และไม่ได้เป็นแม่ชีแล้ว) และคาดว่ามีแม่ชีผู้สอบผ่านวิชาพระอภิธรรม ไม่ต่ำกว่า 2,000 คน (ทั้งแม่ชีและอุบาสิกา) (แม่ชีประทีปเสียงสังข์, 22 ธันวาคม 2543, แม่ชีเปรียญ 9, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม สำหรับวิชาบาลีศึกษานั้น ยังมีข้อวิจารณ์ว่าข้อสอบวิชาบาลีศึกษานั้น พระสงฆ์ผู้เกี่ยวข้องท่านได้เมตตาออกข้อสอบให้ง่ายกว่าข้อสอบของพระสงฆ์ เพื่อแม่ชีจะได้สอบผ่าน แต่ขณะเดียวกัน ตามข้อสังเกตของแม่ชีก็กล่าวว่า ข้อสอบยากกว่าที่พระสงฆ์ใช้สอบ ดังนั้น จึงเป็นประเด็นว่า จะเป็นไปได้หรือไม่ ที่จะใช้ข้อสอบเดียวกันที่เป็นมาตรฐานทั้งของพระและแม่ชี ให้อัตผลตามความสามารถโดยไม่ต้องคำนึงว่า ผู้สอบเป็นชายหรือหญิง เป็นพระหรือแม่ชี เพราะการสอบผ่านบาลี 9 นั้น เป็นความภาคภูมิใจและเป็นความใจกว้างของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้แม่ชี ได้ศึกษาวิชาบาลี ถึงแม้ว่าแม่ชีสอบได้เปรียญ 9 แล้ว “ศักดิ์และสิทธิ์” จะไม่เท่ากับพระก็ตาม กล่าวคือ พระสงฆ์ผู้สอบได้เปรียญ 9 จะได้รับพระราชทานพัดเปรียญจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนพระองค์ และได้รับนิตยภัต (เงินอุดหนุนเป็นรายเดือน) ส่วนแม่ชีมิได้เข้าร่วมในพระราชพิธีนั้น และไม่ได้รับนิตยภัต การปฏิบัติที่แตกต่างกันนี้มิได้เกิดจากความอคติ แต่สืบเนื่องมาจากปัญหาดั้งเดิมคือ แม่ชีมิได้มีสถานภาพเป็นนักบวชที่แท้จริงนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึงบทบาทของแม่ชีผู้สำเร็จเปรียญ 9 แล้ว บทบาทของท่านเหล่านี้คือ เป็นครูอาจารย์สอนและถวายความรู้แก่พระ เช่น สอนบาลีศึกษา สอนพระปริยัติธรรม สอนในศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนพระอภิธรรม สอนในวิทยาลัยแม่ชี และบางรูปช่วยสอนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของวัดบางแห่ง

นอกจากการมีโอกาสได้เรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้นแล้ว หน้าที่โดยตรงของแม่ชีที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปฏิบัติธรรมะ เนื่องจากสาเหตุการบวชของแม่ชีนั้นมีความหลากหลาย แม่ชีบางรูปบวชเพื่อมาสงบใจ แล้วก็อาจลาสิกขาไป แต่สำหรับแม่ชีที่ยังอยู่ในสภาวะแม่ชีแล้ว เป็นความ

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง “ฝึกใจ” และ “บวชใจ” เพื่อตนเอง และเพื่อการเคารพศรัทธาที่สังคมจะยอมรับแม่ชีมากขึ้นจากการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีข้อเสนอแนะจากภิกษุณีที่เห็นแบบอย่างการฝึกนักบวชหญิงในต่างประเทศว่า “นักบวชหญิงหรือแม่ชีควรได้มีเวลาภาวนาอย่างจริงจังครั้งละ 45 วัน กระทำอย่างนี้ปีละ 2 ครั้ง การภาวนาลักษณะนี้เรียกว่า Noble Silence ให้แม่ชีได้เรียนรู้และรู้จักตัวเอง รู้เท่าทันสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเองอย่างแท้จริง จนสามารถทำตัวเป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง (Spiritual leader) ได้” (ภิกษุณีโคตมี (ดร. เปรม สุขสวัสดิ์) 4 มกราคม 2544. ภิกษุณีไทยรูปแรกที่บวชในสายเถรวาท. สัมภาษณ์)

เมื่อแม่ชีเตรียมคุณสมบัติภายในของตนเข้มแข็งดีแล้ว แม่ชีสามารถทำงานภายนอก พร้อมๆ กับการฝึกจิตภายในตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) นั่นคือ แม่ชีสามารถปฏิบัติหน้าที่เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นทั้งทางด้านการศึกษา การสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี การศึกษาลักษณะนี้เป็นการศึกษาทั้งภายในและภายนอก การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง เป็นการเรียนรู้ด้วยการค้นคว้าด้วยตนเอง คือ สนทนาภายใน โยธัน กัลตุง กล่าวว่

ไวยาจน์ของคำว่า สนทนาภายใน ก็คือการภาวนาส่วนไวยาจน์ของคำว่า สนทนาภายนอก หรือแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น ก็คือการภาวนาร่วมกัน การภาวนาอาจหมายถึง การทำจิตใจให้ว่าง หรือหมายถึงการเตรียมใจให้สะอาดเพื่อเพิ่มพูนความละเอียดอ่อนทางจิตใจให้มากที่สุด อีกด้านหนึ่งการภาวนาก็เป็นการเติมเต็มทางใจไปด้วย...

ต่อไปนี้จะจำแนกการจัดการศึกษาเพื่อแม่ชีตามประเภทของการศึกษา ถึงแม่ชีจะเป็นพลเมืองไทย มีสิทธิ เสรีภาพ เท่ากับผู้อื่นตามรัฐธรรมนูญ แต่เป็นความจริงที่ว่า สถานศึกษาบางแห่งจะไม่รับแม่ชีเข้าเรียน ด้วยพิจารณาว่าแม่ชีอยู่ในสภาพนักบวช มิควรเรียนปะปนกับฆราวาสชายหญิง ในกรณีนี้จำเป็นที่จะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพของแม่ชี กล่าวคือ หากพิจารณาว่าแม่ชีเป็นฆราวาส ตามรัฐธรรมนูญไทย และตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 10 ระบุว่า “บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้อง จัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” หมายความว่า แม่ชี สามารถเข้าศึกษาในสถานศึกษาของรัฐใด ๆ ได้ แต่ในทางปฏิบัติ แม่ชีจะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของสถานศึกษาที่จะไม่รับแม่ชีในภาพ “เสมือนนักบวช” เรียนร่วมกับฆราวาสชายหญิง ดังนั้น ถ้าสังคมมองว่า แม่ชีเป็นเพียง ฆราวาสจริง แม่ชีก็ควรสมัครเรียนในสถานศึกษาใดก็ได้ ตามความสามารถ ทางสติปัญญาที่จะเข้าเรียนได้ ไม่ต้องเกรง “ภาพ” ความเหมาะสมหรือไม่ เหมาะสม แต่ในสภาพความเป็นจริง จะมีเพียงสถานศึกษาบางแห่งที่เพิ่ อนุญาตให้แม่ชีเข้าร่วมเรียนได้ตามระบบอย่างเป็นทางการ สถานศึกษาและ โครงการต่อไปนี้ เป็นที่ที่แม่ชีจะเข้าศึกษาได้

4.1 การศึกษาในระบบ

- 4.1.1 โครงการนำร่องมหัพชาบดีเถรีวิทยาลัย (มปถ.) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สังกัดคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ปริญญาตรี)

- 4.1.2 คณะพุทธศาสนา สาขาพระอภิธรรม (ปริญญาตรี)
 คณะพุทธศาสนา สาขาพระพุทธศาสนา (ปริญญาโท)
 คณะพุทธศาสนา สาขาพระพุทธศาสนา (หลักสูตรนานาชาติ
 ปริญญาโท)
 คณะพุทธศาสนา สาขาพระพุทธศาสนา (หลักสูตรปริญญา
 เอก) มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 4.1.3 วิทยาลัยศาสนศึกษา (ระดับปริญญาตรี)
 หลักสูตรศาสนาเปรียบเทียบ (ระดับปริญญาโท)
 หลักสูตรจริยศาสตร์ศึกษา (ระดับปริญญาโท)
 หลักสูตรพัฒนาระบบศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม
 เพื่อพัฒนาระบบ มหาวิทยาลัยมหิดล (ระดับปริญญาโท)
- 4.1.4 คณะศาสนาและปรัชญา วิชาเอกพุทธศาสตร์ (ปริญญาตรี)
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 4.1.5 ภาควิชาปรัชญา (ระดับปริญญาโท) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย
- 4.1.6 ระดับปริญญาตรีและโท ทุกคณะของมหาวิทยาลัยเกริก
- 4.1.7 ระดับปริญญาตรีและโททุกคณะ ยกเว้นคณะวิทยาศาสตร์
 สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- 4.1.8 คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ปริญญาโท)
- 4.1.9 คณะศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ (ปริญญาตรี)

4.2 การศึกษานอกระบบ

- 4.2.1 การศึกษาหลักสูตร กศน. ในโครงการธรรมจารีณีวิทยาปากท่อ
- 4.2.2 การศึกษาหลักสูตร กศน. ในโครงการธรรมจารีณีวิทยาภาคเหนือลำพูน
- 4.2.3 การเรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษา

การเรียนธรรมศึกษาและบาลีศึกษานั้น แม่ชีสามารถเรียนได้จากวัดที่จัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา บาลีศึกษา และพระอภิธรรมศึกษา เช่น ที่วัดมหาธาตุ วัดปากน้ำ วัดสามพระยา เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีสำนักชีเปิดสอนด้วยตนเอง เช่น สำนักศาลาสันติสุข ต.ท่าตำหนัก อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม 93120 สำนักแม่ชีศาลาสันติสุขนี้ มีแม่ชีผู้สอนธรรมศึกษาและบาลีศึกษา จำนวน 11 รูป มีแม่ชีที่เป็นนักเรียนจำนวน 25 รูป โดยบาลีศึกษาแม่ชีจะจัดสอนเองในสำนักตั้งแต่นั้นไวยากรณ์จนถึงเปรียญ 7 สำหรับเปรียญ 8 และ 9 แม่ชีจะไปเรียนที่สำนักวัดปากน้ำ และวัดสามพระยา สำนักศาลาสันติสุขแห่งนี้ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย กับเงินนิธิซึ่งได้มาจากเงินบริจาคของประชาชน และปัจจัยของแม่ชีที่ได้จากการรับกิจนิมนต์ ไปสวดในงานศพ และงานขึ้นบ้านใหม่ ในการสอนบาลีศึกษาและธรรมศึกษานี้ การวัดผล จะส่งนักเรียนไปสอบธรรมศึกษาที่ศูนย์สอบวัดบวรนิเวศวิหาร และสอบวิชาบาลีศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (แม่ชีประนอม หวังปัด. 13 มกราคม 2544. แม่ชีสำนักศาลาสันติสุข. สัมภาษณ์)

4.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

โครงการอบรมแม่ชีต่อไปนี้เป็นการจัดขึ้นเพื่อเสริมการศึกษาของแม่ชี จัดโดยสถาบันแม่ชีไทยและองค์กรเอกชน เช่น เสขิยธรรมวิทยาลัย และคณะกรรมการเพื่อการศึกษาศาสนาและการพัฒนา

- 4.3.1 โครงการอบรมวิทยากรแม่ชีเพื่อสอนปริยัติธรรม (บาลีศึกษา ธรรมศึกษา) การสอนธรรมะ และวิปัสสนากรรมฐาน
- 4.3.2 โครงการอบรมวิทยากรแม่ชีเพื่อสอนวิชาชีพเสริมรายได้
- 4.3.3 โครงการของเสขิยธรรมวิทยาลัย
- 4.3.4 โครงการสนับสนุนบทบาทแม่ชีไทยของคณะกรรมการศาสนา เพื่อการพัฒนา (ศพพ.)
- 4.3.5 สาขาวิชาศึกษา

สำหรับโครงการสาขาวิชาศึกษานั้น จัดโดยแม่ชีคณิสย์ เสถียรสุด จะไม่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ เพราะจะมีการศึกษาโดยเฉพาะอีกเรื่องหนึ่ง

สำหรับโครงการอบรมวิทยากรทั้งทางธรรมและทางวิชาชีพนั้นได้กล่าวถึงในบทที่ 3 แล้ว ดังนั้นในที่นี้จะได้อภิปรายการจัดการศึกษาเพื่อแม่ชี โดยองค์กรเอกชน เพื่อช่วยเหลือพัฒนาแม่ชี ดังต่อไปนี้

เสขิยธรรมวิทยาลัย เป็นโครงการศึกษาทางเลือกของสงฆ์ ที่จัดให้แม่ชีและอุบาสิกา “ได้ศึกษาธรรมวินัยหรือพุทธธรรมพร้อมองค์ความรู้อื่น ๆ ที่รอบด้าน และการเข้าใจต่อสังคมที่เชื่อมโยงต่อกัน” (เสขิยธรรม 2543, 1.6)

เป็นหลักสูตร 2 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2544 - 2545 โดยแบ่งการอบรมเป็นช่วงๆ ครั้งละ 1 เรื่องของเนื้อหาหลักสูตรแต่ละช่วงใช้เวลาประมาณ 5 - 10 วัน หลักสูตรที่จะอบรม ได้แก่

1. ภาวนากับการดำรงพรหมจรรย์ในสังคมปัจจุบัน
2. บทบาทของสตรีต่อการดำรงอยู่ของพุทธศาสนา
3. การสื่อธรรมอย่างมีส่วนร่วม
4. การทำงานเป็นกลุ่มและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน
5. การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง
6. วิเคราะห์โครงสร้างสังคม
7. การให้คำปรึกษาแก่เด็กและสตรี
8. การเยียวยาและรักษาสุขภาพตามแนวพุทธศาสนา
9. การขุดตัวดูงาน

เมธีผู้เข้ารับการอบรมนี้ จะไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ และจะรับสมัคร เมธีและอุบาสิกากำหนด 25 ท่านเท่านั้น ลักษณะการเรียนจะเป็นการเรียน

โดยกระบวนการเรียนรู้เป็นการมีส่วนร่วม และผ่านประสบการณ์เน้น ทดลองปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรมที่จัดเตรียมให้หรือตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้เรียนรู้อย่างมีความสุขและสนุก ทุกคนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการเรียนที่สอดคล้องระหว่าง ศีล สมาธิ ปัญญา

โครงการอบรมแม่ชี่ของเสขิยธรรมวิทยาลัยนี้ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คือ ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต และให้ทุกคนรวมทั้งสังคมมีส่วนร่วมในการร่วมจัดการเรียนการสอน เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นแม่ชี่นั้น ส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม บางท่านคิดว่าตนเองมีวุฒิสูงเกินกว่าที่จะไปเรียนต่อ จึงคิดจะตัดตนเองและภาวนาหรือทำกิจภายในวัดรับใช้พระสงฆ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่เมื่อมีโครงการที่เปิดโอกาสให้แม่ชี่ผู้มีความสนใจอยากเพิ่มพูนความรู้ และโครงการนั้นให้โอกาสแก่ผู้เรียนเท่าเทียมกันในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้แม่ชี่ที่ขาดความมั่นใจให้กล้าที่จะแสดงออกและแบ่งปันความรู้สึก และประสบการณ์จากสถานการณ์จริง อันเป็นประโยชน์ในการจะร่วมกันนำธรรมะไปใช้แก้ไขปัญหา ดังนั้นการจัดการศึกษาให้แม่ชี่ในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย ในลักษณะเช่นนี้ นับว่ามีความสำคัญและตรงกับความต้องการของแม่ชี่ และสอดคล้องกับหลักการในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้น หน่วยงานเอกชนอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาแม่ชี่ได้แก่ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) ซึ่งมีโครงการพัฒนาบทบาทแม่ชี่ไทย ได้จัดโครงการอบรมแม่ชี่เป็นระยะๆ เช่น “โครงการศึกษาทางเลือกเรื่องสร้างสรรค์ชุมชนและการทำงานเป็นทีม” เป็นเวลา 5 วัน 5 คืน ระหว่างการอบรมนี้ แม่ชี่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ “ทั้งในด้านจุดมุ่งหมายในการออกบวชการดำเนินชีวิตประจำวัน การแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ การทดลองวิเคราะห์สังคมหรือชุมชนรอบๆ ตัวของแม่ชี่เอง และแม่ชี่มีองภาพสังคมภายนอกอย่างไร” (พุลฉวี เรื่องวิชาจร. 2542, 107)

นอกจากจะจัดการอบรมการศึกษาทางเลือกในหัวข้อต่างๆ แล้ว คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาฯ ยังได้ร่วมมือกับโครงการผู้หญิงของ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม (INEB) จัดโอกาสให้แม่ซีไทยได้ พบปะรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักบวชหญิงในพุทธศาสนาของประเทศอื่น เช่น ระหว่างวันที่ 21-30 ก.ค.2543 แม่ซีไทยได้มีโอกาส เยือนสำนักและวัดต่างๆ ที่พระสงฆ์และแม่ซีได้ทำงานเพื่อสังคมได้เรียนรู้ การเยียวยาและการแพทย์พื้นบ้าน (อารยา พยุ่งพงศ์ 2543, 62) ได้มีโอกาส ร่วมการประชุมนานาชาติพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมครั้งที่ 9 ณ บูมชน สังกวอทย (Sarvodaya) เมืองมอราตวา ประเทศศรีลังกา (พุลฉวี เรื่องวิชาการ 2543, 50) การร่วมประชุม การพบปะ พูดคุย การได้ฟังความคิดเห็นจาก ผู้อื่นเหล่านี้เป็นการเรียนที่ไม่สามารถหาได้จากการศึกษาในระบบ เป็นการ เพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ และเป็นการกระตุ้นและท้าทายให้แม่ซีได้ มีบทบาทต่อสังคมในด้านต่างๆ และทำให้แม่ซีมีมั่นใจและตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญที่แม่ซีจะสามารถทำให้กับสังคมเป็นอย่างดี

4.4 วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้ในการ จัดการศึกษาให้แก่มแม่ซี

ในบทนี้ได้พิจารณาถึง สถานที่ โอกาส และเนื้อหาวิชาที่แม่ซีควรได้ ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยภาพรวมแล้วมีความพยายามจะจัดการ ศึกษาเพื่อแม่ซีเพิ่มขึ้น โดยสถาบันสงฆ์และหน่วยงานของรัฐรวมทั้งเอกชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ปัญหาที่จะพิจารณาคือ หลักสูตรที่จะ เป็นจุดเด่น ที่จะเตรียมแม่ซีให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ให้มีความ

สามารถเพียงพอที่จะไปสั่งสอนและช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ควรเป็นในลักษณะที่จะวิเคราะห์ ดีความและประยุกต์ใช้หลักธรรม ในพระพุทธศาสนา ท่าทีแบบพระพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม เช่นปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาโสเภณี การที่จะฝึกและเตรียมแม่ซีให้มีความสามารถ “ดีความเชิงวิจารณ์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา” ได้นั้นต้องอาศัยความแม่นยำในหลักคำสอนของธรรม และวินัยที่แม่ซีได้เรียนจากการเรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษานั้น มีความสำคัญต่อภวาระนักบวช แต่การจำข้อธรรมได้โดยปราศจากการนำไปเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง จะทำให้การนำพุทธศาสนาไปเผยแผ่สอนต่ออย่างไม่มีประสิทธิภาพ และเป็นการแยกพุทธศาสนาออกจากโลก แห่งความเป็นจริง ในปัจจุบันคำถามว่า พระพุทธเจ้าสอนอะไร แม่ซีสามารถตอบได้โดยยกข้อธรรมมาบรรยายได้เป็นชุดๆ แต่ถ้าถามว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาสามารถลดความขัดแย้ง ลดปัญหาแรงงานเด็ก และนักบวชได้มีทางออกเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ อย่างเป็นบ้าง เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับกระบวนการเรียนรู้ที่พึงจัดให้แก่แม่ซี

นอกจากนั้น การศึกษาที่พึงประสงค์สำหรับแม่ซีในสภาพปัจจุบัน ควรพยายามให้เกิดกระบวนการวิจัย และขบวนการแก้ปัญหาในชุมชนเป็น ขบวนการเดียวกัน กล่าวคือ สภาพของชุมชนที่ติดเชื้อโรคเอดส์ สมาชิกในครอบครัวต้องออกจากงานเนื่องจากการเลิกจ้าง ขาดอาชีพ แม่ซีควรได้เข้าไปคิดวิจัย ตั้งคำถามหาสาเหตุ และร่วมมือกับชาวบ้านและชุมชนในการ วิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสังคมด้วยการพิจารณาเหตุปัจจัย ความเป็นเหตุเป็น ผลตามบริบทที่ปัญหานั้นๆ เกิดขึ้น ศึกษาข้อเท็จจริงที่มีชาวบ้านถูกเลิกจ้าง เกิดความยากจน ความท้อแท้ หาเหตุผลปัจจัยที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น แล้วสรุปเป็นองค์ความรู้ที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ไม่ว่าจะเกิด

ขึ้นที่ใด แล้วหาทางแก้ไขได้ตามแนวการวิเคราะห์แบบอริยสัจ 4 แม่ชีผู้อยู่ในชุมชนที่มีปรากฏการณ์เช่นนี้ จะสามารถสร้างองค์ความรู้จากฐานราก (Grounded Theory) (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 2543, 10) แล้วร่วมมือกับชาวบ้าน หาทางแก้ไข เช่น ระดมการสร้างงานเริ่มจากในครอบครัว กระตุ้นให้เกิด “จิตสำนึก ท้องถิ่น” ว่า ชุมชนสามารถรวมตัวแล้วแก้ปัญหาได้ ท้องถิ่นและชุมชนมีศักยภาพ และภูมิปัญญาที่จะแก้ไข แม่ชีอาจร่วมในโครงการอบรมการสร้างอาชีพในครอบครัว เช่น ทำตะไคร้หอมกันยุง ทำผงซักฟอก ทำน้ำยาสระผมจากพืชพื้นบ้าน การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้คือ กระบวนการเรียนรู้ที่สถานศึกษาควรฝึกให้แม่ชีได้มีความคุ้นเคยเมื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน ดังนั้น จึงเห็นว่า การที่สถานศึกษาต่างๆ เปิดรับแม่ชีเข้าร่วมเรียนในคณะสาขาวิชาต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับปริญญาตรี แลปริญญาโท สิ่งนั้นจะไม่มีคุณค่าเท่าที่ควร ถ้าแม่ชีเข้ามาเพียง “เล่าเรียน” เพื่อรับความรู้ที่สถานศึกษาจะป้อนให้ แต่แม่ชีควรได้ถือโอกาสนี้มา “ศึกษา” เพื่อตั้งคำถาม เพื่อการเรียนรู้ ทุกอย่างในชีวิต ไม่เฉพาะมิติด้านจิตวิญญาณ สังคม ธรรมชาติ และโลก (โยธัน กัลตุง 2542, เสขิยธรรม 60)

เอกสิทธิ์ของการเป็นนักศึกษาที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เวลา 4 ปี ในการเพิ่มพูนคุณค่าภายในให้แก่ชีวิตตนเอง เพื่อความเจริญ เพื่อความองงาม ถ้าทั้งหมดที่เธอต้องการเป็นเพียงประกาศนียบัตรแผ่นเดียวเท่านั้น เธอก็เป็นคนฉ้อฉลหลอกหลวง

(โยธัน กัลตุง 2542, เสขิยธรรม, 60)

ดังนั้น การจัดการศึกษาให้แก่แมชชีที่พึงประสงค์ควรเน้นให้แมชชีมีพัฒนาการด้วยการเรียนรู้ความเป็นจริงในสังคม แล้วนำพุทธธรรมที่ตนรู้ และมีประสบการณ์ไปเชื่อมโยงในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งการจัดการศึกษาในลักษณะนี้สอดคล้องกับสาระของหลักสูตรระดับอุดมศึกษา มาตรา 28 ที่จะ “พัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูง และการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนาสังคม” (มาตรา 28 : พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

การจัดการศึกษาให้แมชชีเพื่อการเตรียมความพร้อมนั้น ควรดูความสนใจความจำเป็นที่เข้ากับสภาวะของแมชชีด้วย เช่น ในสภาพความเป็นจริง แมชชีส่วนใหญ่ขาดความมั่นใจตนเอง ขาดความรู้เกี่ยวกับการทำงานร่วมกัน ขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิ และสถานภาพความเป็นนักบวชของตนเอง การศึกษาที่เหมาะสมจะต้องกระตุ้นให้แมชชีเข้าใจว่า “ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” (มาตรา 22 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) นั่นคือ การจัดการเรียนการสอนให้ “แมชชีเป็นศูนย์กลาง” การจัดการศึกษาที่เรียกว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” อาจใช้คำอื่นๆ เรียกได้ เช่น “การศึกษาองค์รวม การศึกษาทางเลือก การศึกษาแบบประชาธิปไตย หรือการศึกษาเสรี” (วิภาวี โอบุณานนท์ 2544, 34)¹ ดังนั้นการจัดการเรียนให้แมชชีเป็นศูนย์กลาง จึงเป็นวิธีการศึกษาที่ให้คุณค่าแก่ความต้องการ ความสนใจและความสามารถของแมชชีนั่นเอง อาจกล่าวได้ว่าการที่มีการจัดโครงการต่างๆ ซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น จะเป็นการเตรียมความพร้อมให้แมชชีได้เร็วขึ้น อย่างไรก็ตามก็ดี มิได้หมายความว่า การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ และการจัดการศึกษานอกระบบนั้นไม่มีความสำคัญ ในความเป็นจริง แมชชีต้องการความสนับสนุนด้านการศึกษาในทั้ง 3 ระบบ กล่าวคือ การจัดการศึกษาในระบบทั้งโดยคณะสงฆ์และสถาบันแมชชีไทยเอง และโดยมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน รวมทั้งการให้การ

ศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้แม่ชีได้มีโอกาสเตรียมตัวเพื่อการเรียนต่อในระดับสูงต่อไป เพราะแม่ชีส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก และขาดความต่อเนื่องในด้านการศึกษา ดังนั้นระบบ กศน. จะเป็นการเปิดโอกาสให้แม่ชีได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป ขณะเดียวกันการศึกษาตามอัธยาศัย ก็จะช่วยเตรียมพร้อมเฉพาะด้าน โดยเฉพาะความพร้อมที่จะให้แม่ชีได้ทำงาน เพื่อออกไปช่วยสังคมโดยตรง

-
- ¹ งานนี้ได้กล่าวถึงคำพูดของ ดร. แพท มอนต์โกเมอรี่ นักศึกษาชาวอเมริกัน ที่ได้รับเชิญมาจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การจัดการศึกษาที่ยึดเป็นศูนย์กลาง” วันที่ 19 กันยายน 2543 ณ ห้องประชุมสำนักงานการประถมศึกษา

บทที่ 5

บทสรุป ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และมาตรการการปฏิบัติ

การวิจัยเรื่องภารกิจทางการศึกษาเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของแม่ชีนี้พบว่าการทำงานด้านการศึกษาของแม่ชี มีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวคือ จากการวิจัยทั้งภาคเอกสาร และการสัมภาษณ์แม่ชีและผู้เกี่ยวข้องต่างๆ พบว่า แม่ชีได้มีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน ทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบ แม่ชีได้จัดการเรียนการสอนให้แก่แม่ชีด้วยกันเอง เช่น จัดตั้งวิทยาลัยแม่ชีแห่งแรก “มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย” โดยความร่วมมือของคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และสถาบันแม่ชีไทย นอกจากนี้ แม่ชีได้เป็นกำลังสำคัญในการสอนในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และแม่ชีได้ร่วมสอนศีลธรรมและวิชาพุทธศึกษา ในโรงเรียน

ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และร่วมถวายความรู้ธรรมศึกษา บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษา แก่พระภิกษุในมหาวิทยาลัยสงฆ์ บางวิทยาเขตอีกด้วย

ในด้านการศึกษานอกหลักสูตร แม่ชีได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน แม่ชีได้สอนในหลักสูตร กศน. และร่วมสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาหลักสูตร กศน. ในสำนักของแม่ชี รวมทั้งตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อีกด้วย ในด้านวิชาปริยัติธรรม แม่ชีได้จัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ตริ โท เอก บาลีศึกษา และอภิธรรมศึกษา ในสำนักของตนเอง แก่แม่ชีและอุบาสิกที่สนใจ

นอกจากนั้น แม่ชีได้จัดโครงการอบรมธรรมะ การบวชผู้ปฏิบัติธรรม จัดอบรมวิชาชีพเบื้องต้น ร่วมอบรมความรู้ด้านสุขภาพอนามัยแก่ผู้สูงอายุ ให้คำแนะนำรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นการจัดการศึกษาความอภัยาศัยที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อชุมชน

อาจกล่าวได้ว่า บทบาทของแม่ชีครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบ ถึงแม้ว่าจะยังมีจุดอ่อน เช่นเรื่องแนวคิดในการจัดการศึกษา วิธีการเรียนการสอน ที่บางครั้งอาจยังไม่สมบูรณ์ตามทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน ขาดกิจกรรมและการใช้เทคโนโลยีในการช่วยจัดการเรียนการสอน และการทำงานของแม่ชีจะเป็นเฉพาะกลุ่มยังไม่กระจายการทำงานและการร่วมมือให้แม่ชีส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมช่วยจัดการศึกษาได้ ถ้าแม่ชีได้รับการเตรียมพร้อมเรื่องความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากกว่านี้ จะไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าแม่ชีจะสามารถมีบทบาท

เรื่องการศึกษา เป็นทรัพยากรบุคคลที่สามารถทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนา และประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

ในบทนี้จะสรุปวิเคราะห์ปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ที่เป็นส่วนสนับสนุนที่ทำให้ภารกิจทางด้านการศึกษาของแม่ชีดำเนินไปได้ด้วยดี สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และส่วนที่เป็นอุปสรรคให้เกิดข้อจำกัดในการทำงานด้านการศึกษาของแม่ชี โดยจะใช้การวิเคราะห์ในลักษณะ SWOT เพื่อจะให้เห็นประเด็นปัญหาและได้ข้อเสนอแนะทั้งนโยบายรวมทั้งมาตรการที่เป็นรูปธรรม

5.1 ปัจจัยที่เป็นจุดเด่น (Strengths)

ปัจจัยที่เป็นข้อสนับสนุนการทำงานด้านการศึกษาของแม่ชี เป็นปัจจัยที่มาจากภายใน ได้แก่

5.1.1 ความรับผิดชอบต่ออนาคตของพระพุทธศาสนาร่วมกันของพุทธบริษัท 4¹

พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอยู่คู่ชาติไทยมาเป็นเวลานาน ความเข้มแข็ง ความเจริญก้าวหน้า หรือความตกต่ำอ่อนแอ ล้วนเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจ (วิชา) และความประพฤติ (จรณะหรือจริยะ) ของพุทธบริษัท 4 ทั้งสิ้น ความมั่นคงของพระพุทธศาสนามิใช่เป็นหน้าที่เฉพาะของพระภิกษุสงฆ์ (ในประเทศไทยยังไม่มีกรรฐ์พินการบวชภิกษุณีอย่างเป็นทางการ) อนาคต

ของพระพุทธศาสนามีได้ขึ้นอยู่กับนักบวชชาย (หญิง) นี้แต่คู่เดียว หากแต่ฆราวาสชายหญิง ผู้เป็นอุบาสก อุบาสิกาต้องรับผิดชอบต่อความอยู่รอดอย่างมีประสิทธิภาพในยุคที่พุทธศาสนาได้รับผลกระทบจากความทันสมัย ความเจริญทางเทคโนโลยี ความมีอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยม พุทธบริษัททั้ง 4 นี้จะต้องนำพาพระพุทธศาสนาทั้งในเรื่องความรู้ ความเข้าใจข้อธรรม และการนำไปใช้ได้จริง ในสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน

ดังนั้นแม่ชีตามสถานภาพที่กำลังระหว่างความเป็นนักบวชและความเป็นอุบาสิกา ก็จะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบนี้ไม่ได้ วัตรปฏิบัติทั้งทางธรรมและบทบาททางโลก เป็นสิ่งที่แม่ชีได้รับการคาดหวังจากสังคม ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภิกษุสงฆ์ ถ้าความรู้สึกรับผิดชอบต่ออนาคตของพระพุทธศาสนายังคงมีอยู่ ทุกฝ่ายในสังคมตั้งแต่คณะสงฆ์ แม่ชี และสังคม ควรจะได้ช่วยกันประคับประคองให้แม่ชีได้มีวัตรปฏิบัติ และบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการศึกษา จึงถือว่าความรู้สึก รับผิดชอบของพุทธบริษัท 4 นี้ จะเป็นแรงผลักดันอันสำคัญที่จะช่วยให้แม่ชีได้มีการศึกษาที่เหมาะสม และได้กระทำประโยชน์ทางด้านการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางโลกและทางธรรมได้ทั้งสิ้น

5.1.2 คำสอนของพระพุทธศาสนาในหัวข้อเรื่องอทัปปัจจยา

เป็นคำสอนที่เน้นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งในโลก “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ” (วิงคสุตฺต ส. นิ. 16/6 - 17/ 3 - 4)² ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม ระหว่างนักบวชกับชาวบ้านมิสามารถตัดขาดแยกออกจากกันได้เด็ดขาด เมื่อฆราวาสหรือชาวบ้านมี

ความทุกข์ไม่ว่าในเรื่องเศรษฐกิจ ความเดือดร้อนใด ๆ นักบวชกับฆราวาสจะมีหน้าที่เอื้อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน คำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่อง “ทิศ 6” ก็สนับสนุนการทำหน้าที่ การมีหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคคลในแต่ละคู่ความสัมพันธ์ แม่ชื่ก็เช่นกัน เมื่อแม่ชื่มองเห็นความเดือดร้อนของเด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กยากจน รวมทั้งหญิงในสังคมที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเงินไขหลาย ๆ ประการ แม่ชื่ก็จะชวนชวรายใช้ความพยายาม และความสามารถเท่าที่มีอยู่ช่วยเหลือตามสติปัญญา งานด้านการศึกษาเคยเป็นงานหลักของพระสงฆ์ในอดีต ปัจจุบันรัฐได้เข้ามาทำหน้าที่นี้แทน แต่เมื่อใดที่การศึกษายังไม่ครอบคลุมทั่วถึงด้วยเหตุใด ๆ ก็ตาม นักบวชรวมทั้งแม่ชื่ก็ควรเข้าไปช่วยร่วมรับภาระ ดังนั้น คำสอนเรื่องการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทุกอย่างเกี่ยวพันกัน เป็นคำสอนที่สนับสนุนให้แม่ชื่ไม่นั่งดูตาย ร่วมช่วยสังคมในด้านการศึกษาเท่าที่จะทำได้

5.1.3 ความเป็นเพศหญิง และบุคลิกภาพของผู้หญิงโดยทั่วไป

เป็นข้อสนับสนุนให้แม่ชื่เหมาะที่จะทำงานกับเด็ก ผู้สูงอายุ และผู้หญิง ด้วยความเป็นผู้มีความละเอียดอ่อนในด้านความรู้สึก จะทำให้แม่ชื่เป็นที่ไว้วางใจ และปรับตัวเข้าได้ง่ายกับเด็ก ผู้สูงอายุ จึงเป็นการดี และเหมาะสมที่ผู้หญิงจะทำงานร่วมกับเด็ก ไม่ว่าจะเด็กเล็ก เด็กหญิง วัยรุ่น ชาวบ้านกลุ่มสตรี และผู้สูงอายุ ดังนั้น การมีบทบาทในด้านการศึกษา จึงเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับแม่ชื่ ผู้มีความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลกที่จะเยียวยาบุคคลทั้งหลาย ทั้งทางการให้ความรู้ ความเข้าใจชีวิตตามสภาพความเป็นจริง และทางความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพได้ ต่อไป

กับทั้งงานบางงานอาจขัดกับพระวินัย ถ้าพระหรือนักบวชชายจะต้องเข้าไปสัมผัสกับผู้หญิง เช่น การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และการสอนอาชีพให้แก่หญิงผู้เคยขายบริการทางเพศ แม้จะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้โอกาสนี้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในการช่วยเหลือสตรีผู้ด้อยโอกาส และเป็นเหยื่อของเงื่อนไชทางสังคมเหล่านี้ ดังนั้นด้วยคุณสมบัติเรื่องสถานภาพความเป็นหญิงของแม่ชีเองก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แม่ชีน่าที่จะได้ทำบทบาททางด้านการศึกษามากขึ้น

5.1.4 การส่งเสริมความคิดแบบพุทธศาสนาเพื่อสังคม(Engaged Buddhism)

ที่ผ่านมาพระพุทธศาสนาถูกมองว่าเป็นศาสนาที่เน้นการนั่งสมาธิ เจริญภาวนา เพื่อความหมดทุกข์ส่วนตน แต่ในความเป็นจริงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ครอบคลุมการทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีนักบวชพระภิกษุเช่นชาวเวียดนามชื่อดixinh thant ผู้เป็นที่รู้จักของสังคม ได้เน้นความคิดเรื่องการทำงานเพื่อผู้อื่น ก็คือการฝึกจิตภายในของตนเองด้วยนั้น การเน้นความเข้าใจเช่นนี้ เป็นอีกแรงหนึ่งที่เป็นปัจจัยให้แม่ชีผู้มีบทบาทโดยตรงได้แก่การสั่งสอนธรรมะ การอบรมจิตสมาธิภาวนา ได้ทำงานเพื่อสังคมและชุมชนพร้อมๆ กันด้วย เช่น การสอนอาชีพ การสอนการดูแลสุขภาพ การร่วมสร้างสรรค์ชุมชนให้พึ่งตนเองได้ เพราะการช่วยเหลือสังคมก็จัดเป็นการฝึกจิตและปฏิบัติธรรมะด้วยระดับหนึ่ง ภารกิจด้านการศึกษาของแม่ชีนั้นก็เป็นการช่วยเหลือสังคม ดังนั้น การจัดการเรียนทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัยก็จัดเป็นการฝึกจิตและปฏิบัติธรรมะด้วย

5.2 ปัจจัยที่เป็นจุดอ่อน (Weaknesses)

ปัจจัยภายในที่เป็นอุปสรรค และทำให้งานด้านการศึกษาของแม่ชีไม่ราบรื่นและไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรจะเป็นได้แก่

5.2.1 สถานภาพ (Status)

สถานภาพที่ไม่แน่ชัดของแม่ชี เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อบทบาทที่สังคมคาดหวัง และมีผลถึงสิทธิบางประการ รวมทั้งการยอมรับจากคนในสังคม เพราะการที่แม่ชีไม่ได้เป็นนักบวช ทำให้แม่ชีขาดสิทธิ ในการที่จะได้รับการสนับสนุนในการทำหน้าที่ทางด้านศาสนาและการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กล่าวคือ

มาตรา 14 ความว่า บุคคล ครอบครั้ว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุน หรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคล ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
2. เงินอุดหนุนจากรัฐ สำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด
3. การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี สำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

จากข้อความในมาตรา 14 นี้ ภาพสองภาพเกิดขึ้นกับแมชชี กล่าวคือ สังคมโดยเฉพาะหน่วยราชการส่วนใหญ่จัดแมชชีเป็นองค์กรหนึ่งของสถาบัน ในพระพุทธศาสนา เป็นภาพที่สังคมคาดหวังบทบาทที่มีประโยชน์จากแมชชี แต่ในทางปฏิบัติของแมชชี ภาพอีกภาพหนึ่งซึ่งเป็นภาพที่สะท้อนข้อเท็จจริง ในภาวะปัจจุบันก็คือ แมชชียังมิได้มีสถานภาพอยู่ในสถาบันศาสนาเช่น พระสงฆ์ ดังนั้น รัฐโดยกรมการศาสนาไม่อาจให้เงินอุดหนุนแก่แมชชี ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนดได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่นในกรณีแมชชีจัดการศึกษาอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ถ้าไม่พิจารณาว่าอยู่ใน ประเด็นการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือไม่ โดยพิจารณาตามข้อเท็จจริงแมชชีได้ทำ หน้าที่นี้จริง ปฏิบัติงานจริง แต่เนื่องจากแมชชีไม่เป็นพระ ไม่ได้สังกัดวัด จะขออนุมัติจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ ในสำนักชีไม่ได้ ขณะเดียวกัน ถ้าแมชชีทำงานในศูนย์นี้ในฐานะครูพี่เลี้ยงช่วยเหลือเด็ก แมชชีก็ไม่มีคุณสมบัติ ตามคำจำกัดความที่ระบุว่า ครูพี่เลี้ยงเด็ก คือ “คฤหัสถ์” สิ่งนี้คือข้อเท็จจริง ที่สืบเนื่องมาจากปัญหาสถานภาพที่ไม่ชัดเจน

สิทธิอื่นๆ ที่แมชชีเองไม่ต้องการเรียกร้องให้ตนเอง แต่สังคมที่มีใจ เป็นธรรม ควรที่จะได้เผื่อแผ่ความเข้าใจ และการยอมรับให้มากขึ้น เช่น ใน กรณีแมชชีสอบได้เปรียญ 9 การปฏิบัติของทางราชการในด้านสิทธิและสิ่ง ที่ควรจะได้รับนั้นไม่เป็นเช่นภิกษุ หากเราไม่พูดถึงประเด็นคำนำหน้าชื่อ แมชชี คงไม่ปรารถนาจะให้สังคมเรียกตนเองว่า “มหา” ในคำภาษาบาลีเพศหญิง แต่การที่สังคมได้สนับสนุนยกย่อง ให้เกียรติผู้มีความสามารถในระดับเท่า กันหรือใกล้เคียงกัน เป็นสิ่งที่สังคมควรจะนำมาพิจารณาอีกครั้ง

สิทธิประการอื่นๆ ที่ไม่ใช่เรื่องใหญ่แต่ก็สามารถเอื้ออำนวยให้การทำภารกิจทางศาสนาและการศึกษาของแม่ชีราบรื่นขึ้น สะดวกขึ้น เช่น สิทธิในการขอรับค่าลดหย่อนในการรักษาพยาบาล ในการขึ้นรถประจำทาง รถไฟ หรืออื่นๆ ที่สังคมได้ให้แก่ภิกษุสงฆ์ในฐานะนักบวช ถ้าแม่ชีมีสถานภาพที่แน่นอน เช่น พระสงฆ์ แม่ชีคงได้รับการปฏิบัติที่เป็นบรรทัดฐานที่เหมาะสม

5.2.2 การบวช สาเหตุและแรงจูงใจในการบวช รวมทั้งความพร้อมในด้านการศึกษา

การบวชเป็นแม่ชีของพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย ให้เสรีภาพแก่หญิง ผู้ต้องการอาศัยร่มเงาความสงบเป็นที่พึ่งทางจิต เพื่อศึกษาธรรมะ หรือเพื่อสาเหตุอื่น ๆ ที่รองลงมาเป็นเวลาช้านาน เสรีภาพนี้ มีทั้งประเด็นบวกและลบต่อการดำรงตนในฐานะคล้ายนักบวชของแม่ชีด้วย เช่น การบวชไม่ต้องผ่านขั้นตอนการทดสอบความตั้งใจ และความจริงจังในการเข้ามาปฏิบัติธรรมะ มิได้มีโอกาสคัดคนที่มีคุณสมบัติทั้งความรู้และความประพฤติที่พร้อม เพื่อที่จะได้แม่ชีที่มีคุณภาพมาเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณฝ่ายหญิง ในสภาวะที่ประเทศไทยยังไม่มีภิกษุณีอย่างเป็นทางการ มีแต่หญิงที่ละบ้านเรือน และเมื่อได้บวชเป็นแม่ชีแล้ว ก็มิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่า จะต้องฝึกหัดเรียนรู้ธรรมวินัยอย่างไร หรือนานเท่าไร จนแน่ใจว่าแม่ชีเข้าใจพระพุทธศาสนาในระดับลึก ที่เกิดจาก “ปฏิเวธ” หรือขั้นภาวนามยปัญญา การกล่าวเช่นนี้อาจเป็นการคาดหวังที่สูงเกินไปสำหรับแม่ชี แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้ละทิ้งบ้านเรือนมาบวช เช่น ภิกษุณีสงฆ์ และแม่ชีนั้น ได้รับการคาดหวังว่า จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมากกว่าฆราวาสผู้ครองเรือน มีความสามารถนำข้อธรรมที่ได้ศึกษามาเชื่อมโยงกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ทำให้สามารถเป็นที่พึ่งของฆราวาสได้ ในประเด็นสาเหตุและแรงจูงใจใน

การบวชนั้น อาจจะเป็นการไม่ยุติธรรมกับแม่ชีทั่วไป ที่คนส่วนใหญ่มองว่าการบวชเป็นแม่ชีคือการหนีปัญหาทางโลก มาพึ่งพิงพระพุทธศาสนา และเมื่ออาการความทุกข์คลายลงแล้ว แม่ชีนั้นก็จะมีสึกออกไป ทำให้แรงจูงใจที่จะบวชนาน เพื่อช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาขาดหายไป และยังมีประเด็นว่า ในช่วงชีวิตหนึ่งของผู้หญิงควรได้บวชเป็นแม่ชีอย่างน้อยหนึ่งครั้ง เช่นที่เกิดกับธรรมเนียมปฏิบัติของชายไทย ซึ่งบางครั้ง “ข้างเผือก” ที่อาจเข้ามาบวชด้วยสาเหตุประการใดก็ตาม เมื่อได้ลิ้มรสพระธรรมวินัยของพุทธศาสนา อาจเปลี่ยนใจเป็นการบวชตลอดไป และสามารถกระทำคุณูปการแก่วงการพุทธศาสนาได้

เรื่องคุณสมบัติในด้านการศึกษาทั้งทางโลกทางธรรม ก็เป็นตัวชะลอบทบาทการทำงานให้สัมฤทธิ์ผลของแม่ชีได้ กล่าวคือ แม่ชีที่ขาดการอบรมการฝึกฝน หรือขาดความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมพอสมควร ไม่อาจปฏิบัติงานได้สมบูรณ์ เท่ากับผู้ที่ผ่านการฝึกอยู่ในท่ามกลางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังเช่นนักบวชหญิงในพระพุทธศาสนาของประเทศอื่นได้รับการฝึกอบรมก่อนการบวช แต่อย่างไรก็ตาม ตามที่รัฐ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ได้ร่วมจัดการเรียนการสอนเพื่อแม่ชีมากขึ้นนั้น แม่ชีสามารถใช้โอกาสนี้ปรับเปลี่ยนสถานภาพโดยกำเนิด มาสู่สถานภาพที่เป็นที่ยอมรับด้วยการกระทำ ด้วยความสามารถ และเป็นการสอดคล้องกับมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ระบุว่า “บุคคลควรได้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และเป็นการสอดคล้อง กับหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ตัดสินบุคคลว่าดีหรือชั่วด้วย “กรรม” หรือ การกระทำ มิใช่ด้วยเพศที่เป็นชายหรือหญิง เป็นพระ หรือแม่ชี

5.2.3 ข้อจำกัดในการทำงานของสถาบันแม่ชีไทย

การรวมกลุ่มในการทำงานของสถาบันแม่ชีไทย เกิดขึ้นด้วยเจตนาดีของกลุ่มแม่ชี และภิกษุที่ต้องการวางระเบียบแม่ชีไทยให้อยู่ในระเบียบแบบแผนเดียวกันและมีบทบาทที่เหมาะสมต่อพระศาสนาและสังคม เป็นการขจัด “ผู้ปลอมบวช” ที่ต้องการอาศัยชุดหรือเครื่องแบบของแม่ชี เพื่อการหาเลี้ยงชีพส่วนตัว อันจะทำให้ภาพพจน์ของแม่ชีที่ปฏิบัติดีต้องมัวหมองไปด้วย

อย่างไรก็ตาม สถาบันแม่ชีไทยยังไม่เป็นศูนย์รวมที่แท้จริงของแม่ชีทั่วไป และการช่วยเหลือสนับสนุนกิจการในด้านต่างๆ แก่แม่ชีทั่วประเทศยังกระทำไม่ได้ทั่วถึง ที่เป็นเช่นนี้มีใช่เป็นการย่อหย่อนในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการ หรือแม่ชีท่านใด แต่อาจสืบเนื่องมาจากระเบียบปฏิบัติและวิธีปฏิบัติงานไม่ได้รับการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ระเบียบปฏิบัติที่สถาบันแม่ชีไทยใช้อยู่นี้ เป็นฉบับเดียวกับที่ใช้เมื่อเริ่มแรก คือ พุทธศักราช 2514 การดำเนินงานตามหมวด 2 ข้อ 7 ที่ระบุว่า “กรรมการบริหารที่จะได้รับเลือกตั้งต้องมีพรรษาไม่ต่ำกว่า 10 พรรษา” นั้น อาจจะเป็นข้อจำกัดในด้านวัยวุฒิแก่แม่ชีรุ่นใหม่ ในการมีโอกาสได้เข้าร่วมเป็นกรรมการบริหาร เป็นความจริงที่ว่า ผู้ทรงวัยวุฒินั้น มีความรอบคอบ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิต วัตรปฏิบัติ มีประสบการณ์มีความตั้งใจดี และรอบคอบในการกระทำ และการตัดสินใจ แต่การกำหนดเช่นนี้ อาจเป็นการจำกัดการร่วมงานของแม่ชีผู้อ่อนวัยวุฒิ ข้อเสนอแนะที่อาจเป็นไปได้คือ แม่ชีผู้ที่จะร่วมเป็นกรรมการบริหารนั้น อาจมีอายุพรรษาไม่ต่ำกว่า 5 พรรษา แต่ต้องผ่านการฝึก “Noble Silence”⁴ (การบำเพ็ญภาวนาฝึกจิตในแนวสมถวิปัสสนา) อย่างน้อย 3 ปี ปีละ 2 ครั้งๆ ละประมาณ 30 - 45 วัน อย่างจริงจัง การฝึกเช่นนี้อาจเป็นเครื่องกลั่นกรอง

“วุฒิมหาวิท” ในการบวช และการปฏิบัติธรรมได้ประการหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า การจัดการบริหารที่พึงประสงค์นั้นควรตัดสินด้วย “ศีลาจาวัตร” มากกว่าที่จะ กำหนด หรือวัดกันด้วยอายุพรรษาสูงแต่เพียงอย่างเดียว ผู้ผ่านการฝึกอบรม จิตตามข้อเสนอนี้ ถึงแม้จะมีวัยวุฒิน้อย แต่คงจะเป็นเครื่องให้ความมั่นใจได้ ว่า “อึดตา” “ความยึดมั่น” และ “การอดเบ่งเรื่องคุณวุฒิมหาวิทศึกษา” จะถูก ขัดเกลามาได้ด้วยความสำนึกที่ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมอย่างลึกซึ้ง วิธีนี้ สถาบันแม่ชีไทยอาจได้แม่ชีรุ่นใหม่ที่มีความประมาณตน มีคุณวุฒิและมีความสามารถที่จะร่วมคิด ร่วมทำ เคียงบ่าเคียงไหล่กับแม่ชีผู้มีอายุพรรษาสูง ที่จะคอยประดับประดาและชี้แนะแนวทางที่สมควรจะเป็นต่อไป

5.3 ปัจจัยที่เป็นโอกาส (Opportunities)

ปัจจัยที่เป็นโอกาสนี้ เป็นปัจจัยภายนอกที่ช่วยเสริมให้การทำงานของ แม่ชีเด่นชัด รบรื่นมากขึ้น

5.3.1 ความคิดเรื่องสิทธิสตรี (Women's Rights)

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ปัจจุบันแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรีเป็นความคิดที่แพร่หลาย และมีผลกระทบในทางปฏิบัติที่จะมีความพยายามไม่ละเมิดสิทธิของผู้หญิงกลุ่มใดๆ สิทธิสตรีที่กำลังกล่าวถึงนี้เป็นแนวคิด “สตรีนิยมแนวพุทธสายกลาง” ที่จะไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง ไม่ตึง และไม่หย่อนจนเกินไป กล่าวคือ นักสตรีนิยมชาวคริสต์ ชื่อ Rebecca S. Chopp (Musser and Price 1992, 190 - 1) ได้แบ่งประเภทต่างๆ ของสตรีนิยมไว้ดังนี้

1. กลุ่มเรียกร้องความเท่าเทียมกันอย่างเสรี (Liberal Egalitarianism) กลุ่มนี้จะเรียกร้องความเสมอภาค สิทธิ และเสรีภาพที่ผู้หญิงควรจะได้รับ เช่น สิทธิการมีนักรบวชหญิงเพื่อให้เสมอภาคกับการมีนักรบชาย
2. กลุ่มนักคิดที่ต้องการแสดงความรู้สึกโดยผ่านประสบการณ์แบบผู้หญิง (Romantic Expressivist) กลุ่มนี้จะขอโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ การตีความในเรื่องต่างๆ จากมุมมองของผู้หญิงที่อาจต่างจากชาย โดยเฉพาะในเรื่องประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ
3. กลุ่มผู้หญิงที่ต่อต้านลัทธิชายเป็นใหญ่ จึงแยกตัวออกมามีเฉพาะศาสนาของผู้หญิง ชุมชนของผู้หญิง (Sectarian Separateness)
4. กลุ่มที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน (Radical Transformist) กลุ่มนี้ต้องการลบล้าง “ภาพ” และ “การให้คุณค่า” แบบเดิม เช่น ผู้ชายมีเหตุผล ผู้หญิงเจ้าอารมณ์ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบทางสังคมใหม่

แนวคิดแบบที่ 4 นี้ อาจนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่าง สอดคล้องกับแนวคิด “สตรีนิยมฝ่ายพุทธสายกลาง” ที่เป็นการตัดสินคุณค่าการกระทำของคนด้วย “กรรม” ด้วย การกระทำ ที่อยู่บนพื้นฐานของกุศลมูล (ห่างไกลจากความหลงผิด ความโกรธ ความอยากโดยไม่มีที่สิ้นสุด) มิได้ตัดสินเพราะเป็นผู้ชาย หรือเพราะเป็นผู้หญิง สตรีนิยมแบบพุทธนี้ ยังประกอบด้วย “ความเมตตากรุณา” เมตตาทั้งผู้ชายและผู้หญิง ทั้งพระและแม่ซึ่งสมควรได้รับผลของการปฏิบัติ “พรหมวิหาร 4” เท่าๆ กัน กล่าวคือ ถ้าแม่ซึ่งมีวัตรปฏิบัติดี พระก็ควรจะพลอยยินดีกับการปฏิบัติและผลงานที่ดีของแม่นั้น

ด้วย การร่วมมือกันทำความดี ดีกว่าการแข่งขันทำให้พระพุทธศาสนาวิวัฒนาการ
 ดังนั้น สตรีนิยมแนวพุทธนี้ เน้น หลักกรรม เน้น การปฏิบัติพรหมวิหาร 4
 เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างพระภิกษุ และแม่ชี หรือถ้า
 เป็นไปได้ ระหว่างภิกษุและภิกษุณี ตามหลักอิทัปปัจจยตา ด้วยเหตุนี้ หลัก
 สตรีนิยมแนวพุทธ จะไม่สุดโต่งที่จะเรียกร้องให้มีชุมชนของนักบวชหญิงโดย
 เฉพาะ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่บุคคลบางกลุ่มยอมรับไม่ได้ เพราะอาจจะสุดโต่งใน
 ด้านความรู้สึกว่า มีความพยายามในการสร้างอาณาจักรของผู้หญิงขึ้นมา
 ชุมชนของนักบวชหญิงหรือแม่ชีที่พึงประสงค์นั้น แม่ชีสามารถมีที่อยู่เป็น
 สัดส่วนตัวของตนเองได้และควรเป็นชุมชนที่ให้แม่ชีมีอำนาจปกครองตนเอง มี
 ระเบียบแบบแผนที่ร่วมกันคิดในหมู่แม่ชีที่จะสนองประโยชน์ร่วมกัน ขณะเดียว
 กันจะไม่เรียกร้องการตัดขาดจากการพึ่งพา การเกื้อกูลสนับสนุนจากชุมชน
 ของพระภิกษุ การพึ่งพานี้จะไม่อยู่ในลักษณะของ “วัดบวราร” ของชุมชน
 ภิกษุสงฆ์ ในกรณีการทำงานทั้งภิกษุและแม่ชีควรทำงานร่วมกันได้ แม่ชีอาจ
 มีจุดเด่นในการอบรมการศึกษาเด็กเล็ก ภิกษุอาจช่วยสอนอาชีพการเกษตร
 และการก่อสร้างในชุมชน ภิกษุออกบิณฑบาตรับอาหารเพื่อมาช่วยเกื้อกูล
 เลี้ยงเด็กเล็กในศูนย์ หรือวัดของพระภิกษุช่วยให้คำปรึกษา หาทางสนับสนุน
 ภารกิจของสำนักแม่ชีด้วยวัตถุดิบและธรรมทาน

ดังนั้น แนวคิดสตรีนิยมจากตะวันตก หรือจากคริสตศาสนา เป็น
 ปัจจัยภายนอกที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่ง ที่จะเรียกร้องให้สังคมไทยยอมรับบทบาท
 ให้คุณค่าและยอมรับแม่ชีอย่างที่เราควรจะเป็นมากกว่าที่ผ่านมา

5.3.2 ความพยายามที่จะฟื้นฟูการบวชภิกษุณีจากสตรีชาวพุทธ นานาชาติ

สืบเนื่องมาจากกระแสสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี และการเรียกร้อง ความสมบูรณ์ของ พุทธบริษัท 4 ที่สังคมเริ่มให้ความสนใจกับการรื้อฟื้นการ บวชภิกษุณีมากขึ้น ทำให้มีการแสดงเหตุผลสนับสนุนความคิดที่ว่า การ รื้อฟื้นการบวชภิกษุณีในประเทศไทย ซึ่งเป็นพุทธศาสนาเถรวาทนั้น อาจ ทำได้ยากเนื่องจากเหตุผลเรื่องความสมบูรณ์ถูกต้องในการบวชตามพระวินัย ซึ่ง ประเด็นนี้เป็นประเด็นลึกซึ้ง และต้องการการศึกษาและอภิปราย นอก เหนือ ไปจากขอบเขตของการวิจัยนี้ แต่อย่างไรก็ตาม กระแสเรียกร้องการรื้อฟื้น การบวชภิกษุณีมีผลไม่มากนักเกี่ยวกับแม่ชีหรือกลุ่มนักบวชหญิงที่มีอยู่ แล้วในประเทศไทยว่า แม่ชีเหล่านี้ก็สามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ เช่น ภิกษุ และภิกษุณี แม่ชีผู้ที่มีตัวตนปรากฏในสังคมไทยมาเป็นเวลา ช้านานแล้วนั้น ควรจะได้รับ ความอนุเคราะห์ ความเห็นใจ ความเข้าใจ ในเรื่องเกี่ยวกับสภาพ และช่วยสนับสนุนการศึกษา การฝึกอบรม เพื่อ แม่ชีจะได้มีบทบาทที่มีคุณภาพต่อสังคมและพุทธศาสนาต่อไป ดังนั้น จึง อาจกล่าวได้ว่า กระแสการบวชภิกษุณี อาจเป็นแรงกระตุ้นจากภายนอก แรงหนึ่ง ที่ทำให้สังคมหันมาสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มผู้หญิง ที่เรียกว่า “แม่ชี” นี้อย่างเป็นจริงเป็นจังในที่สุด

5.3.3 การปฏิรูปการศึกษาและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ตามที่ได้มีแนวคิดและการลงมือปฏิบัติ หรือให้มีชุมชนการเรียนรู้ที่ เหมาะสม มีการเน้นการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน มีการจัด

ระบบโครงสร้างองค์กร การจัดระบบครู บุคลากรทางการศึกษา และการสนับสนุนให้สถาบันศาสนามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นปัจจัยภายนอกจากสังคมที่ช่วยกระตุ้นให้สังคมหันมาพิจารณาความเป็นจริงว่า กลุ่มแมชชีได้มีบทบาทในการศึกษาเพียงใดที่จะสนองต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ภารกิจด้านการศึกษาของแมชชีสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ สังคมโดยรวมมีส่วนสนับสนุน หรืออคติใด หรือความคิดใดที่มีส่วนเป็นอุปสรรคต่อการภารกิจด้านการศึกษาของแมชชี

5.4 อุปสรรค (Threats)

สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของแมชชีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกได้แก่

5.4.1 การทำงานเพื่อช่วยเหลือแมชชียังไม่ประสานสอดคล้องอย่างจริงจัง

จะเห็นได้ว่า แมชชีได้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย การรวมตัวของแมชชีได้เริ่มขึ้นในรูปของสถาบันแมชชีไทย ประมาณปี 2514 เวลาผ่านมาเกือบ 30 ปี สภาพปัญหาของแมชชีอันเกี่ยวเนื่องกับสถานการณ์ภายในได้มีการแก้ไขอย่างจริงจัง การเรียกร้องให้แมชชีปรับปรุงคุณภาพทางด้านความประพฤติ ความสามารถ ทั้งทางธรรมและทางโลกแต่ฝ่ายเดียว โดยสังคมไม่ได้ร่วมมือด้วยนั้น เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมใดๆ เช่น การปฏิบัติจากคณะสงฆ์และทัศนคติของสงฆ์บางกลุ่มที่มีต่อแมชชี หรือการปฏิบัติของหน่วยราชการใดๆ ต่อแมชชี ที่ไม่เอื้อต่อความเจริญก้าวหน้าของสภาวะ

แม่ชีนั้น อาจเรียกได้ว่า เป็น “ความไม่ชอบธรรมทางสังคม” เป็นสิ่งสมควรที่จะได้รับการแก้ไข กล่าวคือ องค์ประกอบและแรงสนับสนุนจากสังคมส่วนหนึ่ง และการปรับปรุงคุณสมบัติของแม่ชีเองอีกส่วนหนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่ต้องเกิดควบคู่กันไป หน่วยงาน เช่น กรมการศาสนา ควรเป็นหัวแรงใหญ่ในการช่วยเหลือกิจการของแม่ชี ร่วมกับคณะสงฆ์และสังคมภายนอก ข้อเท็จจริงในปัจจุบันมิได้มีการประสานงานอย่างจริงจังที่จะพิจารณาปัญหาที่แท้จริงของแม่ชี การดำเนินงานและสิทธิใดๆ ที่แม่ชีพึงได้รับจึงไม่ราบรื่นเท่าที่ควรจะเป็น

5.4.2 ระบบการศึกษาไทยทั้งของรัฐและของสงฆ์ยังไม่สมบูรณ์

ถึงแม้จะมีความพยายามปฏิรูปการศึกษา แต่ก็เห็นได้ว่า ในทางปฏิบัติ นั้น การเรียนการสอนธรรมะทั้งในสถานศึกษาของรัฐ และสงฆ์ ยังไม่สามารถปฏิบัติได้จริง การศึกษาของแม่ชีก็อยู่ภายใต้ข้อเท็จจริงนี้ กล่าวคือ การปฏิรูปการศึกษาเรียกร้องให้ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” การเรียนธรรมศึกษาบาลีศึกษาในปัจจุบันของแม่ชี อาจจะเป็นเพียงการท่องจำอย่างเดียว การท่องจำมีความสำคัญในการเรียนรู้ แต่ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาต่อไปนอกเหนือจากท่องจำอย่างเดียว กล่าวคือ ผู้เรียนอาจขาดการพัฒนา ที่จะทำความเข้าใจ แล้วนำความเข้าใจนี้ไปเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม ปัญหาที่เกิดในสังคมเรียนแล้วแยกส่วนเรียน เรียนแล้วรู้อยู่ในห้องเรียนเท่านั้น สิ่งนี้มิใช่ความผิดของแม่ชี แต่เป็นข้อบกพร่องของระบบการศึกษาที่มีมาช้านาน ในส่วนของ การปฏิรูปการศึกษา มีเครื่องชี้ที่แสดงว่า ผู้เรียนยังไม่เข้าใจวิธีการของการปฏิรูปการศึกษา ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังคำกล่าวดังต่อไปนี้

ไม่เห็นด้วยกับการวัด และประเมินผลนักเรียนจากชิ้นงานโครงการ โดยไม่มีการสอบกลางภาค ซึ่งแย่มากเพราะงานเยอะ ทำไม่ทัน และ บั๊จจัยหลายอย่างไม่เอื้อ เช่น ทำกิจกรรมมากทำให้เวลาอ่านหนังสือ น้อย ขณะที่มหาวิทยาลัยยังคงคัดเลือกโดยใช้ระบบเก่า ไม่เปิดโอกาสให้ เด็กทำกิจกรรม นักเรียนที่โดดเด่นทางกิจกรรม ไม่สามารถเข้า มหาวิทยาลัยได้ถ้าไม่สอบ...

(อรรถนญา ตูวิเชียร 2544, 4)

ถึงแม้ข้อความที่ยกมานี้ จะเป็นความคิดเห็นของนักเรียนมัธยมที่มี ต่อระบบการศึกษาแบบใหม่ ในความพยายามที่จะปฏิรูปการศึกษา แต่ก็เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นปัญหาว่า ยังมีความไม่ราบรื่นในระบบการเรียนรู้ ในการจัดการศึกษาของไทย แมชชีในปัจจุบันได้เข้าไปมีส่วนร่วม ทั้งในการ จัดการศึกษา และรับการศึกษาที่ผู้อื่นจัดให้ ก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผล จากความไม่สมบูรณ์ของระบบการศึกษาไทย

5.5 นโยบายและข้อเสนอแนะมาตรการการปฏิบัติ

คงเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การปฏิบัติรวมทั้งการแก้ปัญหาใดๆ ให้สำเร็จ มิสามารถกระทำได้โดยการแก้เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง การจะปรับปรุงและ พัฒนาบทบาทและภารกิจด้านการศึกษาของแมชชีนั้น มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิ ที่สืบเนื่องมาจากสถานภาพ ดังนั้นในงานวิจัยนี้จะได้กล่าวถึงนโยบายด้าน การยกสถานภาพของแมชชีด้านการศึกษา ด้านการดำเนินงานของสถาบันแมชชี ไทย และด้านเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อแมชชี นโยบายด้านต่างๆ เหล่านี้ จะ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญต่อภารกิจทางการศึกษาของแมชชีให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

5.5.1 นโยบายด้านการยกสถานภาพของแม่ชีให้เป็นนักบวช

5.5.1.1 จัดสัมมนาเพื่อเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้ง พระ แม่ชี ขมารवास นักจิตวิทยา นักการเมือง นักกฎหมาย นักวิชาการ นักการศาสนา มาระดมความคิดเห็นว่า การจะยกสถานภาพของแม่ชีควรเริ่มด้วยวิธีใด และสถานภาพนั้นควรเป็นอย่างไร ขอบเขตของสถานภาพนั้นมีมากมายเพียงไร จะทำอย่างไรให้เหมาะกับพระธรรมวินัย และเหมาะกับฐานะานุรูปของแม่ชี ในสังคมปัจจุบัน

5.5.1.2 จัดทำประชาพิจารณ์ เพื่อระดมความคิดเห็นจากประชาชน เกี่ยวเนื่องกับความคิดในการยกสถานภาพของแม่ชีให้เป็นนักบวช อย่างเป็นทางการ

5.5.1.3 รวบรวมรายชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน ร่วมเข้าชื่อร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อเสนอและขอให้พิจารณากฎหมาย “คณะแม่ชี” ตามสิทธิของบุคคลในมาตรา 170 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชาวไทย และหมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ (เกียรติฟ้า เลาะห์พรสวรรค์ 2542, 12)

5.5.1.4 เพิ่มบัญญัติว่าด้วยสถานภาพของแม่ชีไทยในกฎหมายของสงฆ์ เนื่องจากแม่ชีไทยไม่ปรากฏการรับรองสถานภาพทางนิตินัยไว้ ณ ที่ใดในบัญญัติของกฎหมายอันรวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (เกียรติฟ้า เลาะห์พรสวรรค์ 2542, 12)

5.5.1.5 ให้นำหน่วยราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น กรมการศาสนาหรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เสนอพระราชบัญญัติอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา⁵ เนื้อหาของพระราชบัญญัติให้สามารถครอบคลุมการรับรองสถานภาพอย่างเป็นทางการของแม่ชี สิทธิและบทบาทของแม่ชีได้อีกทางหนึ่ง

5.5.1.6 เสนอให้คณะสงฆ์พิจารณาให้คำแนะนำให้แม่ชีถือศีล 10 แทนศีล 8 เพื่อจะได้เป็น “นักบวช” เหมือนสามเณร⁶

อย่างไรก็ดี การออกพระราชบัญญัติเพื่อปรับปรุงสถานภาพของแม่ชื่อนั้น ในอดีตได้มีความร่วมมือระหว่างกรมการศาสนา และคณะแม่ชีโดยการนำของแม่ชีคุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ ได้ร่วมกันร่าง พ.ร.บ. แม่ชี แต่ยังไม่สำเร็จ (แม่ชีคุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ, 9 มกราคม 2544. สัมภาษณ์.) ขณะเดียวกัน ท่านพระธรรมปิฎกก็ได้กล่าวถึงความพยายามที่จะมีพระราชบัญญัติแม่ชีไทย เป็นการตอบคำถามของแม่ชีคັນสนีย์ เสถียรสุต⁷ ใจความโดยสรุปว่า การจะมีกฎหมายเพื่อรับรองสถานภาพของแม่ชื่อนั้น ควรคำนึงว่า สถานภาพเป็นเรื่องสัมพันธ์กับการอยู่ร่วมในสังคมนี้ สถานภาพที่พึงประสงค์ของแม่ชี ควรอยู่บนหลักการที่จะทำให้สภาพแวดล้อมหรือระบบการอยู่ร่วมกัน การปกครอง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (แม่ชี) เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคน ควรเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา (ไตรสิกขา) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กฎหมายเพื่อแม่ชื่อนี้ต้องมีหลักการสอดคล้องกับท่าทีในพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมเกื้อหนุนในการสร้างแม่ชีที่ดี ดังนั้น เนื้อหาสาระในพระราชบัญญัติแม่ชื่อนี้ ควรต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพื่อมิให้มีจุดอ่อนที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใน พ.ร.บ. สงฆ์เช่นในปัจจุบันนี้ นอกจากนั้น

นายแพทย์ประเวศ วะสี^๑ ก็มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการมี พ.ร.บ. แม่ชื่ว่า ไม่ต้องการให้พระราชบัญญัติแม่ชื่อนี้เข้าไปอยู่ภายใต้ระบบราชการแบบพระ เพราะเป็น ความสัมพันธ์ทางดี เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่าใครขึ้นกับใคร แม่ชื่อาจขาดอิสระ อิสระภาพมีความสำคัญ เพราะทำให้มนุษย์ได้สัมผัสความจริง และจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง

เป็นที่น่าสังเกตว่า มีผู้คัดค้านไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายนี้ เพราะเกรงว่าจะทำให้แม่ชื่ขาดอิสรภาพไม่คล่องตัวในการทำงาน ต้องขออนุญาต และอยู่ใต้การปกครองของคณะสงฆ์ (คุณวยพร เขื่อนแก้ว, โครงการผู้หญิงผู้ประสานงานองค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม, 24 มกราคม 2544. สัมภาษณ์.) อย่างไรก็ตาม ยังมีความจำเป็นในการระบุสถานภาพที่แน่ชัดของแม่ชื่เพื่อสิทธิที่พึงมีพึงได้ กฎหมายที่จะออกมานี้ จะต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบ กฎหมายจะต้องหลีกเลี่ยงจุดอ่อนที่เกิดกับ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ การออกกฎหมายนี้พึงคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกื้อกูลต่อการจัดระเบียบการปกครองของแม่ชื่ การบริหาร การจัดการ สิทธิ หน้าที่ บทลงโทษ และอื่นๆ และต้องการกฎหมายที่ปกครองแม่ชื่เพื่อการศึกษาไตรสิกขานั้นเอง ในทางปฏิบัติ อาจนำผลจากการสัมมนา และการทำประชาพิจารณ์ ที่ได้กล่าวถึงในเบื้องต้นมาเป็นหลักในการพิจารณาเนื้อหาของ พ.ร.บ. แม่ชื่ ในเรื่องนี้ต้องอาศัย ผู้ทรงคุณวุฒิหลายสาขา ตั้งแต่พระภิกษุแม่ชื่ ผู้รอบรู้พระธรรมวินัย ผู้เชี่ยวชาญในด้านการบริหารจัดการ นักกฎหมาย พระและแม่ชื่ผู้ปฏิบัติงานจริงในชุมชน ในสังคม นักจิตวิทยา นักการศึกษา นักวิชาการศาสนา และผู้เชี่ยวชาญด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ประเด็นสำคัญคือ ทำอย่างไรที่จะได้ระเบียบที่เหมาะสมที่ระบุว่า แม่ชื่ คือ ใครในสังคมไทย มีสถานภาพ ศักดิ์ และสิทธิ และหน้าที่อย่างไรที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและกฎระเบียบบ้านเมือง

5.5.2 นโยบายด้านการศึกษา

5.5.2.1 พัฒนาหลักสูตรการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกของแม่ชีให้ตรงกับความต้องการของแม่ชีและชุมชน และให้มีการนำไปใช้ให้มากที่สุด โครงการนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ โดยเฉพาะกรมศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐบาล รวมทั้งภาคเอกชน ช่วยกันระดมความคิดและพัฒนาหลักสูตรให้ดีที่สุด

5.5.2.2 สนับสนุนให้แม่ชีได้มีโอกาสรับการศึกษาอบรมเพิ่มเติม โดยเฉพาะการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะโครงการอบรมต่างๆ เช่น อบรมการเผยแผ่ธรรมะอย่างมีส่วนร่วม อบรมการเป็นผู้นำกลุ่ม อบรมวิชาชีพที่เป็นความต้องการของตลาด อบรมการบำบัดโรคโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อให้แม่ชีได้มีความรู้ที่เหมาะสม เพื่อนำไปเผยแพร่และมีบทบาทในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5.2.3 พิจารณาหากฎเกณฑ์ในการเทียบโอน (ผลการเรียน) ความรู้ที่แม่ชีรูปใดรูปหนึ่งมีเป็นพิเศษ เช่น ความรู้ที่อยู่ในประเภทการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องการรักษาโรคด้วยสมุนไพร การนวดแผนโบราณ ฯลฯ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญกับแนวคิดในการจัดการศึกษาว่า ควรเน้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และเป็นการส่งเสริมรักษาภูมิปัญญาไทย เพื่อให้เกิดความภูมิใจและการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

5.5.2.4 สนับสนุนด้านทุนทรัพย์และจัดหาสถานศึกษาให้แก่แม่ชีผู้ต้องการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป

5.5.2.5 จัดโครงการให้แม่ชีได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักบวชหญิงในพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ของประเทศอื่นๆ และระหว่างแม่ชีและนักบวชหญิงต่างศาสนา นอกจากนี้ควรมีการจัดโครงการทัศนศึกษาเพื่อให้แม่ชีได้เรียนรู้ชีวิตสภาพความเป็นอยู่ การศึกษาและการทำงานของนักบวชหญิงประเทศอื่นๆ ซึ่งคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาและโครงการผู้หญิง องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมได้ริเริ่มจัดแล้ว หน่วยราชการ เช่น กรมการศาสนา หรือมหาวิทยาลัยอื่นๆ ควรได้ร่วมมือจัดโครงการในลักษณะนี้ให้สม่ำเสมอและทั่วถึง ให้แม่ชีไทยทั่วประเทศได้มีโอกาสเรียนรู้

5.5.2.6 จัดโครงการให้แม่ชีได้เรียนรู้ปัญหาของชุมชน ได้ใกล้ชิดชุมชน เพื่อร่วมมือกันหาทางแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้น

5.5.2.7 จัดกลุ่มกิจกรรมให้แม่ชีได้ร่วมวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและให้บริการแก่สังคม ซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยที่แม่ชีสามารถแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้

5.5.2.8 จัดอบรมการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้แก่แม่ชี เช่น การสืบค้นข้อมูลบน Internet

5.5.2.9 พัฒนาเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศในลักษณะศูนย์ศึกษาเพื่อให้แม่ชีได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

5.5.2.10 พัฒนาและปรับปรุงสถานศึกษาของแม่ชีที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัย และมีประสิทธิภาพในการเตรียมความพร้อมให้แม่ชี

5.5.3 นโยบายด้านการดำเนินงานของสถาบันแม่ชีไทย

5.5.3.1 ปฏิรูปการบริหารการจัดการของสถาบันฯ และปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับของมูลนิธิสถาบันฯ ฉบับที่ใช้อยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ให้คล่องตัวและเอื้อต่อการช่วยเหลือแม่ชีให้มากที่สุด

5.5.3.2 ตกแต่งปรับปรุงสำนักงานของสถาบันฯ ให้เป็นสถานที่เหมาะสมที่จะให้บริการแก่ผู้มาติดต่อ รวมทั้งการจัดเก็บเอกสาร ข้อมูลการจัดทำสถิติต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษา การทำงานของแม่ชีให้เป็นระบบ

5.5.3.3 จัดสื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น วารสาร วิทยุ หรือโทรทัศน์ เว็บไซต์ในคอมพิวเตอร์ ให้แม่ชีได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงาน เผยแพร่คำสอน เพื่อให้แม่ชีได้มีการสื่อสารกับสังคมมากขึ้น

5.5.3.4 ให้สถาบันฯ ได้มีบทบาทในการสนับสนุนและช่วยเหลือการทำงาน และ กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่างๆ ของแม่ชีทั่วประเทศ กล่าวคือ สถาบันแม่ชีไทยควรเป็นศูนย์กลางของแม่ชีส่วนใหญ่อย่างแท้จริง นโยบายและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในส่วนนี้ แม่ชีต้องได้รับความร่วมมือจากสังคมมาช่วยอบรมให้คำแนะนำ ต้องการทุนทรัพย์และต้องการทรัพยากรบุคคลทั้งแม่ชีและฆราวาส ผู้อุทิศตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสถาบันแม่ชีไทย

5.5.4 นโยบายด้านทัศนคติที่ดีต่อแม่ชี

5.5.4.1 ให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเปลี่ยนทัศนคติของพระบางกลุ่มที่มองแม่ชีเป็นผู้รับใช้พระในวัด กล่าวคือควรให้คุณค่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งด้วย “วิชาและจรณะ” ความรู้ และการกระทำ โดยให้ความเข้าใจแก่พระสงฆ์และแม่ชีเจ้าสำนักว่า การเป็นแม่ชีที่ดีมีจำเป็นจะต้องเป็นผู้ขยันขันแข็งทำงานในวัดแต่เพียงอย่างเดียว การศึกษาต่อทั้งทางธรรมและทางโลก และการทำกิจกรรมเพื่อสังคมอื่นๆ เช่น สอนหนังสือเด็ก หรือร่วมโครงการอบรมต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ก็เป็นเครื่องชี้ว่าแม่ชีเป็นผู้รักการพัฒนาตน รักสังคม และเป็นแม่ชีที่ดีด้วย ขณะเดียวกัน ให้ความเข้าใจแก่ตัวแม่ชีเกี่ยวกับทัศนคติต่อตนเอง คุณค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาได้ เรียนรู้ได้ และเปลี่ยนสถานภาพของตนได้ด้วยการกระทำ

5.5.4.2 ให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องการทำบุญว่าทำได้หลายวิธี วิธีหนึ่งคือ การทำบุญกับแม่ชีด้วยการสนับสนุนวัตถุดิบปัจจัย การใส่บาตร กำลังใจ การเชิญร่วมประกอบพิธีทางศาสนา การสนับสนุนด้านการศึกษาและการปฏิบัติงานด้านต่างๆ ของแม่ชี

5.5.4.3 สนับสนุน เชิดชู และประกาศเกียรติคุณด้วยการเผยแพร่ความดี หรือบทบาทที่ดีเด่นของแม่ชีในด้านต่างๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้แม่ชีได้เสียสละ และทำประโยชน์ต่อไป

5.5.4.4 ตั้งเครือข่ายชุมชนของผู้มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ ต้องการสนับสนุนและช่วยเหลือแม่ชี เครือข่ายนี้มีความเอื้ออาทรต่อวิถีชีวิตของแม่ชี และพร้อมที่จะช่วยร่วมแก้ไขปัญหามา เพื่อให้แม่ชีได้มีสถานภาพและบทบาทที่ดีขึ้นและจะได้ร่วมกันทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาต่อไป

¹ เรื่องการรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา¹ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธปณิธานให้เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททั้ง 4 (คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) โดยพุทธปณิธานดังกล่าว ได้แก่

1. พุทธบริษัท 4 มีการศึกษาพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์จนมีความเข้าใจแจ่มแจ้ง
 2. พุทธบริษัท 4 มีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยตามที่ได้ศึกษามาแล้วนั้น
 3. พุทธบริษัท 4 มีการเผยแผ่พระธรรมวินัยตามที่ได้ศึกษาและปฏิบัติจนเห็นผลมาแล้ว ให้ชนหมู่อื่นได้เข้าใจแจ่มแจ้งตามไปด้วย
 4. เมื่อเกิดปัญหาการปรับปรวาท คือ การกล่าวร้ายจ้วงจาบ หรือเกิดการเข้าใจผิดขึ้นในพระธรรมวินัย บรรดาพุทธบริษัท 4 ก็รับเอาเป็นธุระแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไปด้วยดี (มหาปรินิพพานสูตร ที่มณีกาย สุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ข้อ 95 หน้า 105-107)
- ² ดูรายละเอียดในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) หน้า 143-144, 464)
- ³ ดูรายละเอียดระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย ในภาคผนวก
- ⁴ ข้อเสนอแนะจากคำสัมภาษณ์ พระภิกษุณีโคตมี (ดร. เปรม สุขสวัสดิ์) 4 มกราคม 2544
- ⁵ เป็นข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิในที่ประชุมคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2544
- ⁶ เป็นข้อเสนอแนะจากพระสุธีวรญาณ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2544
- ⁷ จากบทสนทนาเกี่ยวกับพระราชบัญญัติแม่ชีไทย และสาระของธรรมวินัยระหว่างท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก โดยมีแม่ชีคันศรีย์ เสถียรสุด เป็นผู้ร่วมถาม เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2539
- ⁸ คำบรรยายเรื่อง สถานภาพแม่ชีไทย โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวส วะสี เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2539

- ⁹ แนวคิดเรื่องการออกพระราชบัญญัติแมชชีน ได้เรียนรู้มาจากข้อวิจารณ์ของ ศ. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในเรื่องการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ และประมวล เพ็งจันทร์ “การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เอกสารหมายเลข 4 ของศูนย์ข้อมูลคณะกรรมการการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.)

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. กองศาสนศึกษา. กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). **คู่มือครู
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. อัดสำเนา.
- _____. (2542). แนวทางการดำเนินงานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2543). ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- คณะกรรมการการศาสนาเพื่อการพัฒนา. (2542). “อบรมธรรมอย่างไรที่
เปลี่ยนแปลงคนระดับลึก” **เสถียรธรรม, 9**
- จดหมายข่าวมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย, 2 (3,2543).**
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2528). “แม่ชีท่านคือใครในวันนี้.” **สมาธิ, 1.**
- ณรงค์ เส็งประชา (2532). **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็น-
สโตร์.
- พระธรรมปิฎก (2536). **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธ-
ธรรม.
- ประภัสสร มโนวรรณ. (15 ธันวาคม 2543). “เยาวชนโรงเรียนอนุโมงค์วิทยาคม
จ.ลำพูน สัมภาษณ์.” **มติชน**.
- ปิยะวัต บุญหลอ. (13 มกราคม 2544). “หัวหน้าสำนักงาน สกว. ภาคใต้
สัมภาษณ์.” **มติชน**.

พระคุณฐิติ เมธงกูโร, (บรรณานิการ) (2531). **พระพุทธศาสนากับการศึกษาไทย : แนวคิดและประสบการณ์**. กรุงเทพฯ : มุลินนิธิโกมลคิมทอง.

พูลฉวี เรื่องวิชาการ. (2542). “การประชุมนานาชาติ พุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมครั้งที่ 9.” **เสขิยธรรม, 9**.

_____. (2543). “สร้างสรรค์ชุมชนสำหรับสมาธิไทย”. **เสขิยธรรม, 10**.

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (21 กันยายน 2543). “มหาวิทยาลัยกับบทบาทในการฟื้นฟูท้องถิ่น.” มติชน.

มุลินนิธิสถาบันแม่ชีไทย. มปป, มปป.

แม่ชีเกตนีสิริ น สัจกุล, (5 กันยายน 2543). “พระพุทธศาสนาในมหานานาชาติในประเทศไทย.” สยามรัฐ.

ยุทธ ศักดิ์เดชนันต์ (2522). **สังคมศาสตร์ : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมมนุษย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โยธิน กัลตุง. (2543). **เสขิยธรรม, 4**.

รหัสฉุกเฉิน, 26 ตุลาคม 2543.

เล็ก เขใสโม, กรรมะภิกษุณี (2534). “ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่ออนาคตของสตรีชาวพุทธ” ใน **เอกสารการประชุมนานาชาติ เรื่อง “สตรีชาวพุทธ” 25-29 ตุลาคม 2543 ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต จ.ปทุมธานี**

วิภาวี โอฐถานนท์. (2543). “จงวางใจในเด็ก การศึกษาที่มีเด็กเป็นศูนย์กลาง **อาจารย์สาร, 27**. (2).

สัมโมทนียกถา. (2542). **เมืองแก้ว, 5**.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). (2544) “นักวิจัยรุ่นเยาว์ : ผลผลิตจากรายงานการวิจัยแบบไทย.” **มติชน**.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543). รายงานสถิติด้านศาสนาของประเทศไทย ปี 2542. กรุงเทพฯ.

โสภณ สุภาพงษ์. (9 มกราคม 2544). “เรื่องเพิ่มการลงทุนการศึกษาช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้” **มติชน**.

หลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต (2543). คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.

อารยา พยุ่งพงศ์. (2543) “นักบวชหญิงกับการเยียวยาและการแพทย์พื้นบ้าน” **เสขิยธรรม, 10**.

Barnes, Nancy J. (1996) *Buddhist Women and the Nuns' Order in Asia in Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements In Asia*. by Christophers. Queen and Sallie B., King Albany : State University of New York Press.

Gould, Julius and Kalb, William L. (eds). (1965) Status by Dorrian Sweetser in **A Dictionary of the Social Sciences**, Ontario : The Free Press.

Khine, Me Me. (1999). **Burmese Buddhist Nun in the Theravada Tradition and their Attitudes towards Social Work**. Master's Thesis, Faculty of Arts in Religious Studies, Graduate School of Philosophy and Religious Studies, Assumption University, Thailand.

- Kraft, Kenneth (1999) **The Wheel of Engaged Buddhism : A New Map of the Path**. New York : Weatherhill.
- Lottermoser, Friedgard Dr. (1991). "Buddhist Nuns in Burma" **Sakyadhita Newsletter**, Summer, Vol 2, No. 2.
- Queen, Christopher S. (ed.). (2000). **Engaged Buddhism in the West**. Boston : Wisdom Publications.
- Queen, Christopher S. and King, Sallie B. (eds) (1996). **Engaged Buddhism : Buddhist Liberation Movements in Asia**. Albany : State University of New York Press.
- The Board of Sri Lanka Bhikshuni Order. (2001). **Golden Temple, Bambulla, Sri Lanka**. Weeraratne, D. Amarasri. **Island Newspaper** Colombo, Sri Lanka, 4th April 1998.

ว่าง

ກາກຜູກ

ว่าง

ถ่ายลง

ถ่ายลง

ถ่ายลง

ถ่ายลง

ระเบียบปฏิบัติ
ของ
สถาบันแม่ชื้อไทย อันเป็นฝ่ายธุรการ
ของ
มูลนิธิสถาบันแม่ชื้อไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์
พุทธศักราช 2514

N N N

สถาบันแม่ชื้อไทย อันเป็นกิจการส่วนหนึ่งของมูลนิธิสถาบันแม่ชื้อไทย ตามตราสารของมูลนิธิสถาบันแม่ชื้อไทยข้อ (2 (1)) คือเพื่อให้แม่ชื้อทั้งหลายมีระเบียบปฏิบัติตรงกัน จึงตั้งระเบียบปฏิบัติสำหรับแม่ชื้อไทยเป็นส่วนภายในทั่วไปดังนี้

หมวดหนึ่ง
บททั่วไป

F F F

1. ระเบียบนี้ให้ชื่อว่าระเบียบของสถาบันแม่ชื้อไทย
2. ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2514
3. ให้ยกเลิกระเบียบอื่นใดที่ขัดแย้งต่อระเบียบนี้

4. ให้คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยรักษาการตามระเบียบนี้
5. สถาบันมีสำนักงานเลขานุการทำหน้าที่ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป และแบ่งส่วนงานออกเป็นแผนกดังนี้
 1. แผนกส่งเสริมการศึกษาและอบรม
 2. แผนกเผยแผ่ศีลธรรม
 3. แผนกประชาสัมพันธ์
 4. แผนกผลประโยชน์และหาทุน
 5. แผนกบำเพ็ญประโยชน์
 6. แผนกสงเคราะห์แม่ชี และตรวจ - ดูแลความปลอดภัย

หมวดสอง

การดำเนินงาน

L L L

6. สถาบันแม่ชีไทยดำเนินงานโดยคณะกรรมการบริหาร และมีคณะกรรมการอีกคณะหนึ่งเป็นที่ปรึกษา กรรมการบริหารมีจำนวนไม่เกิน 25 ท่าน กรรมการที่ปรึกษามีจำนวนไม่จำกัด กรรมการบริหารคณะนี้ดำรงตำแหน่งสี่ปี ผู้ที่เคยได้รับเลือกแล้วมีสิทธิที่จะได้รับเลือกอีกโดยแม่ชีผู้มีคุณสมบัติข้อ 7 และ 8 ผู้ที่มาร่วมประชุมครั้งที่มีการเลือกนั้นเป็นผู้เลือก และแม่ชีผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวนั้นย่อมมีสิทธิได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร และที่ปรึกษาด้วย กรรมการบริหารและกรรมการที่ปรึกษาเป็นผู้ร่วมกันคัดเลือกประธานกรรมการและรองประธานกรรมการอีกสองท่าน จากกรรม

การบริหารด้วยคิดคะแนนตามลำดับเป็นเครื่องตัดสิน และเลือกเลขานุการจาก กรรมการบริหารภายหลังจากการเลือกประธานกรรมการและรองประธาน กรรมการแล้ว การแต่งตั้งประธานกรรมการและรองประธานกรรมการ ให้ที่ ประชุมประกาศแต่งตั้งในนามของสถาบัน ส่วนกรรมการบริหาร นอกนั้น เลขานุการและกรรมการที่ปรึกษาให้ประธานกรรมการ เป็นผู้แต่งตั้ง

7. แม่ชีผู้มีหน้าที่เลือกกรรมการบริหาร และมีสิทธิ์ในการได้รับ เลือกตั้งเป็นกรรมการบริหารต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ก. มีความประพฤติดี
- ข. มีพรรษาไม่ต่ำกว่า 10 พรรษา
- ค. เป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้แทนของสำนักๆ ละ 3 รูป
- ฅ. มีวิทยฐานะ คือ ได้ธรรมศึกษาเอก หรือมหาดิทธิกรรมเอก หรือมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับของแม่ชีในสำนัก
- ง. มีสุขภาพดี

กรรมการบริหารพันตำแหน่งก่อนวาระเมื่อ

- ก. ตาย
- ข. ลาออก
- ค. กรรมการบริหารจำนวนกว่าครึ่งให้ออก

8. แม่ชีผู้มีสิทธิ์เป็นกรรมการที่ปรึกษาต้องมีคุณสมบัติดังนี้

- ก. มีความประพฤติดี
- ข. มีพรรษาไม่ต่ำกว่า 10 พรรษา
- ค. เป็นหัวหน้าหรือผู้แทนของสำนัก

กรรมการที่ปรึกษาพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

ก. ตาย

ข. พ้นจากความเป็นหัวหน้าหรือความเป็นผู้แทนสำนัก

9. กรรมการบริหารมีหน้าที่ดำเนินงานในนามของสถาบัน เพื่อความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าของแม่ชืไทยเพื่อเพิ่มความเลื่อมใสยิ่งขึ้นในแม่ชืไทยแก่ประชาชนเพื่อช่วยเหลือแม่ชืและเพื่อให้แม่ชืมีความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนยิ่งขึ้น ด้วยการควบคุมดูแลจัดการทั่วไปโดยแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง สิ่งที่ต้องปรับปรุง ส่งเสริมสิ่งที่ส่งเสริม สร้างใหม่สิ่งที่ควรสร้างใหม่ และเลือกประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ และเลขานุการ และเลือกตั้งกรรมการที่ปรึกษา

10. กรรมการที่ปรึกษามีหน้าที่ดำเนินงานของสถาบันด้วย เป็นที่ปรึกษาของกรรมการบริหารต่าง ๆ และให้ความเห็นชอบในการเลือกกรรมการ รองประธานกรรมการและเลขานุการ

11. ให้มีการประชุมกรรมการบริหารสามเดือนต่อหนึ่งครั้ง ถ้ากรรมการบริหารจำนวนกว่ากึ่งขอให้จัดประชุมพิเศษเพื่อกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ประธานกรรมการเรียกประชุมกรรมการบริหาร ในการประชุมต้องมีกรรมการบริหารมาประชุมอย่างน้อยกึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะจัดเป็นองค์ประชุม ประธานกรรมการเป็นประธานของที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อาจมาประชุมได้ให้รองประธานกรรมการท่านที่หนึ่งเป็นประธานของที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการท่านที่หนึ่งไม่อาจมาประชุมได้ให้รองประธานกรรมการท่านที่สองเป็นประธานของที่

ประชุม ถ้าประธานกรรมการ รองประธานกรรมการอีกสองท่านไม่อาจร่วมประชุมได้ และมีได้มอบหมายให้กรรมการผู้ใดผู้หนึ่งเป็นประธานของที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการผู้ใดผู้หนึ่งเป็นประธานของที่ประชุม

12. การลงมติให้ถือคะแนนเสียงข้างมาก กรรมการท่านหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเท่ากันให้ประธานของที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นเป็นเสียงชี้ขาด

13. ให้มีการประชุมใหญ่ประจำปีๆ ละหนึ่งครั้ง โดยกรรมการของสถาบันฯ ทั้งสองประเภท หัวหน้าสำนัก ผู้แทนสำนักทั่วไปที่มีได้เป็นกรรมการ เพื่อพบปะหารือข้อมูลจากข้อเสนอของที่ประชุมใหญ่นี้ และรวบรวมนำไปพิจารณาเพื่อปฏิบัติต่อไปในทางที่สมควร

14. ประธานกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

- ก. เป็นผู้แทนของสถาบันในกิจการต่างๆ
- ข. ควบคุมดูแลกิจการของสถาบันฯ
- ค. ประกาศระเบียบแต่งตั้ง โยกย้าย ถอดถอนกรรมการและเจ้าหน้าที่
- ฅ. เป็นหัวหน้าของแม่ชีไทยในสถาบันแม่ชีไทย
- ง. เป็นประธานของที่ประชุม

15. รองประธานกรรมการมีหน้าที่ตามที่ประธานกรรมการมอบไว้ และให้รองประธานท่านที่หนึ่งทำหน้าที่แทนประธานกรรมการเมื่อประธานกรรมการ ไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการท่านที่หนึ่งไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้รองประธานท่านที่สองทำหน้าที่แทน

16. ให้มีคณะเจ้าหน้าที่สำนักงานเลขานุการปฏิบัติกิจการทั่วไปของสำนักงาน สำนักงานเลขานุการประกอบด้วยเลขานุการหนึ่งท่าน ผู้ช่วยเลขานุการหนึ่งท่าน และเจ้าหน้าที่ในคณะอีกไม่เกิน 6 ท่าน โดยประธานกรรมการเป็นผู้แต่งตั้ง เจ้าหน้าที่คณะนี้ดำรงตำแหน่งสี่ปีและมีการเลือกใหม่ทุกสี่ปี ผู้ที่เคยได้รับเลือกแล้วมีสิทธิที่จะได้รับเลือกอีก

17. ผู้ช่วยเลขานุการให้ประธานกรรมการกับเลขานุการร่วมกันเลือกจากแม่ชีผู้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้มีสิทธิรับเลือกเป็นเลขานุการ เว้นแต่เรื่องพรรษากล่าวคือต้องมีพรรษาไม่ต่ำกว่า 8 พรรษา ส่วนเจ้าหน้าที่ในคณะเลขานุการให้เลือกผู้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้มีสิทธิรับเลือกเป็นผู้ช่วยเลขานุการ เว้นแต่เรื่องกล่าวคือต้องมีพรรษาไม่ต่ำกว่า 6 พรรษา

18. สำนักงานเลขานุการมีหน้าที่ดังนี้

- ก. ควบคุมดูแลแผนกต่างๆ ของสถาบันตลอดจนรับ-จ่าย
- ข. ทำหน้าที่ฝ่ายธุรการเกี่ยวกับฝ่ายสารบรรณ ฝ่ายทะเบียนฝ่ายบัญชี ฝ่ายติดต่อและฝ่ายปฏิคม
- ค. จัดการประชุมของสถาบันฯ ตามคำสั่งของประธานกรรมการเจ้าหน้าที่สำนักงาน

เลขานุการพ้นตำแหน่งก่อนวาระเมื่อ

- ก. ตาย
- ข. ลาออก
- ค. กรรมการบริหารจำนวนกว่าครึ่งให้ออก

19. เลขานุการมีหน้าที่ดังนี้

- ก. เป็นหัวหน้าเจ้าหน้าที่สำนักงานเลขานุการ
- ข. ปฏิบัติตามประธานกรรมการสั่ง
- ค. เป็นเลขานุการของที่ประชุม

20. ผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่ช่วยเลขานุการปฏิบัติงานตามที่เลขานุการมอบหมายและปฏิบัติหน้าที่แทนเลขานุการเมื่อเลขานุการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เจ้าหน้าที่ในคณะนอกนี้มีหน้าที่ช่วยเลขานุการปฏิบัติงาน

หมวดสาม การปฏิบัติ

P P P

21. แมชีทุกท่านต้องมีหนังสือสุทธิบรรณประจำตัว เพื่อเป็นเครื่องแสดงหลักฐาน ไม่เป็นแม่ชีไร้สังกัดและเมื่อจะสึกจากความเป็นแม่ชีต้องมอบสุทธิบรรณนั้นแก่หัวหน้าสำนัก

22. แมชีทุกสำนักต้องส่งบัญชีสำมะโนครัวสำรวจของแม่ชีทุกท่านที่อยู่๕ในสำนักของตนไปที่สำนักงานสถาบันปีละหนึ่งครั้งภายในเดือนสิงหาคมของแต่ละปีเพื่อรวบรวมเก็บไว้เป็นหลักฐาน เช่นเดียวกับทางคณะสงฆ์และจะได้ทราบจำนวนแม่ชีทั้งหมด

23. ผู้แรกจะเข้ามาบวชในสำนักแม่ชีใด ต้องมีผู้รู้ทางสำนักแม่ชีนั้นเป็นผู้รับรอง ตามระเบียบที่ทางสำนักจะแจ้งให้ทราบ และต้องได้รับอนุมัติการบวชในสำนักนั้นจากหัวหน้าสำนักและกรรมการ สำนักเป็นเอกฉันท์ กับต้องศึกษาในข้อธรรม 9 ข้อให้เข้าใจ

1. คำขอบวช
2. มรรยาท 5
3. กรรมบถ 10
4. คำอาราธนาและสมาทานศีล 8
5. องค์ของศีล 8 (องค์สำหรับตัดสิน)
6. เมถุนสังโยค 7
7. เสขียวัตร 75

8. สาราณียธรรม 6

9. อุปกิเลส 16

ต้องท่องข้อความข้อ 1 ถึงข้อ 6 ให้ได้ก่อนจึงจะบวชได้

24. ไม่ควรบวชสตรีที่ทุพพลภาพหรือเป็นโรคติดต่อทุกชนิด และสตรีที่ขราเกินควร ไม่สามารถบำเพ็ญกิจวัตรได้

25. ในการบวชต้องบวชในหมู่ภิกษุครบองค์สงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เว้นไว้แต่ในถิ่นที่ไม่สามารถหาภิกษุครบ 4 รูปได้ ในกรณีเช่นนี้การบวชจะบวชในภิกษุเพียง 2 รูปก็ได้

26. แม่ชีต้องโกนผมโกนคิ้วเดือนละ 1 ครั้ง และต้องใช้เครื่องนุ่งห่มแบบเดียวกัน คือ เสื้อชั้นในแขนเดียวอยู่ข้างซ้าย ไม่ใส่เสื้อยกทรง เสื้อชั้นนอกคอกกลมขิดคอ แขนสามส่วน ผ้านุ่งใช้ผ้าถูธรรมดา ไม่ใช่ผ้าถูสำเร็จ ไม่ใช่ผ้าลูกไม้ทุกชนิดติดเครื่อง นุ่งห่มอันเป็นเครื่องประดับเกินความจำเป็น เครื่องนุ่งห่มต้องใช้สีขาว ไม่ใช่สีอื่นนอกจากผ้าสำหรับนุ่งอาบน้ำ หรือผ้าสำหรับใช้อยู่ในป่าให้ใช้ผ้าสีเครื่องแบบครูได้บ้าง เครื่องนุ่งห่มต้องรักษาให้สะอาดอยู่เสมอ และต้องไม่นำเครื่องแบบของแม่ชีมาแต่งให้เด็กเป็นการทำเล่น และแม่ชีไม่ควรนำเครื่องแต่งตัวของฆราวาสมาแต่งแม้จะเป็นการทดลองก็ตาม

27. แม่ชีต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเมื่อเวลาออกนอกบริเวณสำนัก เวลารับแขกทุกประเภท เวลาไปหาพระและ เวลาบริโภคอาหาร แม่ชีควรใช้รองเท้าสันเตี้ย และเลือกสีที่สุภาพไม่มีลวดลาย ไม่สวมหมวกออกนอกสำนัก หรือในกาละเทศะอันไม่สมควร ให้ใส่แต่เวลาทำงานตากแดดตากฝนใน

สำนักควรรู้ร่วมที่มีสี่สุภาพไม่มีลวดลาย และไม่กางร่มคันเดียวกันเดินสองท่านไปไหนๆ แม่ของใช้อื่นเช่น กระเป๋าทรงย่าม ควรรู้ใช้สาวให้เหมาะสมแก่ภาวะของตนเช่นเดียวกัน

28. เมื่อบวชแล้วต้องเอาใจใส่ในการท่องสวดมนต์ ต้องเข้าประชุมทำวัตรเช้า เย็น ทุกวัน ต้องเรียนธรรมศึกษาเป็นอันดับแรก และเรียนบาลี อภิธรรม หรือวิชาอื่นที่เหมาะสมแก่ภาวะของแม่ชี แม่ชีต้องไม่ศึกษาวิชาต่างๆ ทางโลกปะปนกับฆราวาสนอกสำนัก แต่ในสำนักไม่ห้าม และวิชาที่ศึกษานั้นต้องไม่ขัดกับภาวะของแม่ชี

29. แม่ชีผู้บวชใหม่ จะต้องอยู่ศึกษาเล่าเรียนในสำนักนั้น ถ้ามีความประสงค์จะอยู่ในสำนักอื่น ต้องให้หัวหน้าสำนักและคณะกรรมการเห็นสมควรว่า มีความประพฤติถูกต้องตามระเบียบของสถาบัน จึงจะอนุญาตให้ไปได้ แต่ถ้าแม่ชีนั้นไม่ประพฤติตามระเบียบของสถาบัน ก็ไม่ควรอนุญาตให้ไป ถ้าจะไปจริงๆ ก็ต้องให้สึกเสียก่อนจึงจะไปได้

30. แม่ชีต้องไม่เป็นหมอดู หมอนวด ทรงเจ้าเข้าผี เป็นหมอเวทมนต์ และไม่เล่นการพนันทุกชนิด แม่ชีต้องถือศีลรักษาศีล แม่ชีต้องไม่ไว้เล็บยาว ไม่ทาเล็บ ไม่สูบบุหรี่ และไม่ใช้ลูกประคำห้อยคอ

31. แม่ชีไม่ควรทำความคุ้นเคยสนิทสนมกับบุรุษ ภิกษุ สามเณรแม่เป็นญาติกันก็ตาม เมื่อมีธุระจำเป็นที่จะรับรองหรือพูดคุยกัน ให้รับรองในสถานที่สมควรและพร้อมด้วยองค์ 3 คือ ไม่ลับหู ลับตาและมีเพื่อนหญิงที่รู้ความอยู่เป็นเพื่อน ถ้าเกิน 1 พุ่มไปแล้วห้ามรับรอง การไปหาภิกษุ หรือสามเณร ถ้าไม่จำเป็นไม่ควรไป ถ้าจำเป็นจะต้องไปให้มีเพื่อนหญิงที่รู้ความ

ไปด้วย ต้องไปอย่าให้เกิน 1 ทุ่ม เว้นแต่จำเป็นที่สุด เช่น เกิดอันตราย หรือ เรื่องเกี่ยวกับการเจ็บการตาย แม่ชื่ไม่ควรเดินทางร่วมกับ ภิกษุสามเณร ตามลำพัง แม้จะมีฝ่ายละหลายรูปก็ตาม ต้องมีฆราวาสไปด้วย

32. แม่ชื่ต้องไม่ติเตียนทานของผู้บริจาต ในเวลารับประทานอาหาร ห้ามติเตียนอาหารและพูดคุยกัน แม่ชื่ผู้ป่วยไข้ประสงค์จะรับประทานอาหาร มื้อเย็นต้องลาจากเพศแม่ชื่ก่อน เมื่อหายป่วยแล้วจึงบวชใหม่ นับพรรษาไปใหม่ และ แม่ชื่ไม่ควรร่วมวงอาหารกับฆราวาส และแม่กับเนกขัมมจารีณี (ธรรมจารีณี)

33. เกี่ยวกับคำพูด แม่ชื่ต้องกล่าววาจาสุภาพและให้สรรพนามที่เหมาะสมแก่เพศภูมิของตน ในเวลาพูดกับแม่ชื่หรือคนอื่น ต้องไม่ใช้วาจา ดุหมั่นเหยียดหยามล่วงเกินแม่ชื่ด้วยกัน ต้องเปิดโอกาสให้แม่ชื่ด้วยกันตักเตือน หรือสั่งสอนโดยธรรม เมื่อมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นในสำนักและได้พิจารณาเสร็จสิ้นไปแล้ว ต้องไม่นำเรื่องนั้นมาพูดถึงและไม่พูดถ้อยคำที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะหรือสำนัก ไม่ควรนำเรื่องภายในออกไปภายนอก โดยเฉพาะที่นำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะ ไม่ควรพูดสวด ชู้ ตวาด กล่าวโทษผู้อื่นโดยการคาดคะเน ไม่ควรพูดอวดคุณความดีที่มีในตน เพื่อให้ผู้อื่นนับถือ ต้องไม่เป็นแม่สื่อ ไม่ควรส่งเสียงดังในที่ประชุม

34. แม่ชื่ต้องไม่อยู่บ้านนานโดยไม่มีเหตุจำเป็น หากญาติสนิทป่วย ไข้หนัก ไม่มีผู้อื่นช่วยรักษาพยาบาลหรือตนเองตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นจะไป เพื่อรักษาพยาบาลได้คราวละไม่เกิน 1 เดือน

35. จดหมายทั้งเข้าและออกจากสำนักแม่ชี ต้องให้หัวหน้าสำนัก หรือกรรมการผู้ได้รับหน้าที่ตรวจ ได้ตรวจเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมลทิน อันจะเกิดแก่แม่ชีได้

36. ห้ามแม่ชีเลี้ยงเด็กชาย และห้ามนำเด็กหญิงอายุต่ำกว่า 7 ขวบมาเลี้ยงในสำนัก เว้นแต่จำเป็นและเป็นการชั่วคราว ซึ่งได้รับอนุมัติจากเสียงส่วนมากในสำนักแล้ว และต้องควบคุมเด็กที่อยู่ในความปกครองไม่ให้ทำความเดือดร้อนก่อนความรำคาญแก่ผู้อื่น เด็กหญิงอายุเกิน 15 ปี ต้องให้บวชเป็นแม่ชีจึงจะอยู่ได้ หากไม่บวชจะอยู่ในสำนักไม่เกิน 3 เดือน เว้นไว้แต่คนรับใช้ และผู้มาปฏิบัติ (ไม่ควรร จู๋ ม กอดรัดเด็ก)

37. แม่ชีไม่ควรติดตั้งเครื่องโทรทัศน์ในที่อยู่ของตน ส่วนวิทยุเครื่องบนที่กเสียงต้องเปิดเฉพาะเรื่องที่ไม่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ และห้ามเปิดเสียงดังเกิน ประมาณ จะเป็นการรำคาญแก่ผู้อื่น

38. แม่ชีต้องไม่รับจ้างทำอะไรๆ ทั้งในและนอกสำนัก ไม่รับใช้ฆราวาสเพื่อสินจ้างรางวัล แม่ชีต้องไม่ทำการค้าขายและเป็นนายหน้าซื้อขาย ไม่ไปเที่ยวตั้งต้นเทียนและขายทองในสถานที่อื่นๆ เว้นไว้แต่ในวัดที่ปกครองตนเอง และไม่เที่ยวแจกฏีกาเรียไร ตามบ้านเรือนที่มีโชฎะติมิใช่ปวารณา โดยอาศัยวัดสำนักภิกษุ ครูอาจารย์ เป็นเครื่องอ้าง

39. แม่ชีที่มาจากสำนักอื่น ประสงค์จะอยู่ในสำนักใด ต้องได้รับอนุมัติจากหัวหน้าสำนักนั้น หรือคณะกรรมการของสำนักนั้นเสียก่อนจึงจะอยู่ได้ และเมื่ออยู่แล้วต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสำนักนั้นทุกอย่าง และถ้าเสียความประพฤติ ก็หมดสิทธิที่จะอยู่ในสำนักนั้นต่อไป

40. แม่ชีผู้บวชใหม่แม้มีอายุมากก็ควรทำความเคารพยำเกรงแม่ชีผู้บวชก่อนแม้อายุน้อยกว่าเมื่อประพฤติดี ถ้าหัวหน้าสำนัก หรือ เพื่อนพรหมจรรย์ ตักเตือนด้วยเมตตาจิต ต้องทำความเอื้อเฟื้อและเคารพไม่แสดงอาการโกรธ โต้เถียง พุดจาจุกราน เมื่อจะแสดงความคิดเห็นของตนก็ควรแสดงอย่างมีเหตุผลและสุภาพ

41. แม่ชีต้องมีการอธิษฐานพรบวช เมื่อความจำเป็นเกิดขึ้น ก็ควรสวดตาหะไป คือ ไปได้ไม่เกิน 7 วัน ความจำเป็นที่ควรไปได้ คือ ญาติป่วยหนัก ไปเพื่อระงับการสีกของเพื่อนพรหมจรรย์ ไปเพื่อกิจพระศาสนา

42. แม่ชีอยู่ในสำนักใด ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าสำนักนั้น ต้องขึ้นประชุมเพื่อแสดงโทษ และรับฟังโอวาทจากหัวหน้าสำนัก หรือผู้แทนหัวหน้าเดือนละ 2 ครั้ง คือ วันโกนกลางเดือน และสิ้นเดือน

43. แม่ชีผู้ที่จะเป็นหัวหน้าสำนักนั้น ต้องได้รับเลือกจากคณะแม่ที่อยู่ในสำนักเดียวกัน และเจ้าอาวาสที่ปกครองสำนักนั้นเห็นสมควรด้วย ควรมิรองหัวหน้าด้วยการเลือกตั้งดังกล่าวแล้ว เมื่อหัวหน้าสำนักถึงแก่กรรม และยังมีได้มีการเลือกตั้งหัวหน้าใหม่ ให้รองหัวหน้าทำหน้าที่แทนหัวหน้าไปก่อนจนกว่าจะมีการเลือกตั้งหัวหน้า และรองหัวหน้า

44. หัวหน้าสำนักต้องเป็นผู้แทนของสำนักในกิจการต่างๆ ต้องประพฤติตนให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยของสถาบัน เมื่อไม่เอื้อเฟื้อต่อระเบียบวินัย และข้อวัตรปฏิบัติ ให้แม่ชีที่อยู่ในสำนักนั้นประชุมเลือกหัวหน้าขึ้นปกครองใหม่ ผู้เป็นหัวหน้าไม่ควรจัดการบวชพราหมณี (ธรรมจารินี) ระเบียบนี้ควรแจ้งให้เจ้าอาวาสที่ปกครองสำนักทราบก่อน (แม่ชีที่อยู่ในวัด)

หมวดที่สี่

บทลงโทษ

จ จ จ

45. ระเบียบนี้ ถ้าแม่ชีฝ่าฝืนไม่ยอมทำตามครั้งที่ 1 ให้แม่ชีผู้เป็นหัวหน้าสำนักว่ากล่าวตักเตือน ถ้าขึ้นละเมิดเป็นครั้งที่ 2 อีก ให้หัวหน้าสำนักนำเข้าสู่ที่ประชุมลงโทษตักเตือน ถ้าไม่เข็ดหลาบ ขึ้นทำซ้ำอีกเป็นครั้งที่ 3 ให้ที่ประชุมพิจารณาลงพรหมทัณฑ์ คือห้ามแม่ชีอื่นคบหาสมาคมกับแม่ชีนั้น ห้ามร่วมประชุมงดทำกิจกรรมของหมู่ชีวาระยะหนึ่ง ตามระยะเวลาที่ประชุมกำหนด ถ้าขึ้นละเมิดทำซ้ำ หรือทำผิดร้ายแรงเพียงครั้งเดียวให้ที่ประชุมสั่งให้สึก หรือไล่ออกจากสำนักนั้น (ถ้าบวชมาจากที่อื่น) และยึดสุทธิบรรณ

หมวดที่ห้า เบ็ดเตล็ด

N N N

เรื่องที่นั่งของแม่ชี ถ้าเป็นไปได้ให้ปฏิบัติดังนี้

- ก. ถ้าเขาจัดที่นั่งให้เป็นพิเศษ ต้องนั่งรวมกัน ณ ที่นั้น ไม่นั่งปะปนกับฆราวาส
- ข. ถ้าเขามีได้จัดที่นั่งให้เป็นพิเศษ หรือที่นั่งของแม่ชีเขาจัดเตรียมไว้ มีฆราวาสนั่งเต็มไม่สามารถจะปฏิบัติตามข้อ ก. ได้ ก็ให้หาที่นั่งที่ควรโดยนั่งรวมกันเป็นหมู่แม่ชี
- ค. ในที่สูงต่ำ ถ้าเลือกได้ให้เลือกนั่งหลังภิกษุสามเณร แต่หน้าฆราวาส แม้ในการยืนเดินก็ควรปฏิบัติอย่างเดียวกัน

ตามกติกาที่กล่าวมานี้ ผู้มุ่งปฏิบัติธรรมหวังสันติสุขทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพ ควรประพฤติให้เป็นไปโดยถูกต้องแม้จะบกพร่องพลั้งเผลอ ฟังยินดีน้อมรับฟังด้วยความเคารพ ก็จะมี ความเจริญทุกทิวาราตรีกาลชื่อว่าไม่เสียหายเกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนาบำเพ็ญประโยชน์ตนอย่างเต็มที่ เป็นพลเมืองดีของชาติ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของศาสนา เป็นบุรพชนที่ดีของอนุชนภายหน้า จึงขอให้ทุกท่านจงมีกำลังกาย กำลังใจปฏิบัติเพื่อความสุสุขสวัสดิ์ทิวีคุณตลอดไป ปราศจากอุปัทวันตรายทั้งปวงตลอดกาลนานเทอญ

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

หมวดวิชาบังคับ

- ภาษาไทย (7)
- คณิตศาสตร์ (3)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิต (13)
- พื้นฐานวิชาชีพ (3)
- ภาษาต่างประเทศ
- วิทยาศาสตร์

4 หมวดวิชา

หมวดวิชาเลือก

- ภาษาไทย 1 (9)
- คณิตศาสตร์ 1 (9)
- คณิตศาสตร์ 2 (9)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคเหนือ 1 (9)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 (9)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคกลาง 3 (9)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคใต้ 4 (9)
- อาชีพที่เป็นการฝึกทักษะ (200 ชม. = 1 หมวดวิชา)
- ภาษาอังกฤษ (9)
- ภาษาอังกฤษ (9)
- วิทยาศาสตร์ 1 (9)
- วิทยาศาสตร์ 2 (9)

3 หมวดวิชา

7 หมวดวิชา

หมายเหตุ

จะเลือกเรียนหมวดวิชาบังคับหรือวิชาเลือกก่อนก็ได้
การเลือกเรียนในหมวดวิชาเลือก จะต้องเรียงตามลำดับ
จะเรียนหมวดวิชาบังคับหรือวิชาเลือกก่อนก็ได้

วิชาชีพที่เลือกผู้เรียนจะเลือกเรียนหรือเทียบหรือโอนได้ทั้ง 3 หมวดวิชาตามวิธีการและเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

จะเลือกเรียนหมวดวิชาใดก่อนก็ได้

ผู้ที่จบหลักสูตรต้องเรียนหมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชาและหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า 3 หมวดวิชา รวมไม่น้อยกว่า 7 หมวดวิชา (53 หน่วย)

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

หมวดวิชาบังคับ

- ภาษาไทย 1
- สังคมศึกษา 1
- พลานามัย
- วิทยาศาสตร์
(เลือก 1 สาขาวิชา)
 - วิทยาศาสตร์ 1
 - วิทยาศาสตร์กายภาพชีวภาพ
(เลือกวิทยาศาสตร์ 3 ไม่ได้)
 - วิทยาศาสตร์ 2
(ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา)
(เลือกวิทยาศาสตร์ 3 ได้)
- พื้นฐานวิชาอาชีพ
(เลือก 1 สาขาวิชา)
 - ช่างอุตสาหกรรม
 - เกษตรกรรม
 - คหกรรม
 - พาณิชยกรรม
 - ศิลปหัตถกรรม
 - ศิลปกรรม

หมายเหตุ นักเรียนต้องเรียนหมวดวิชาบังคับ 5
หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อย
กว่า 3 หมวดวิชา และจะต้องร่วมกิจกรรม
ตามที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด

หมวดวิชาเลือก

- ภาษาไทย 2
- ภาษาไทยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- สังคมศึกษา 2
- สังคมกับชีวิต
- วิทยาศาสตร์ 3
- วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- คณิตศาสตร์
- ภาษาต่างประเทศ
 - ภาษาอังกฤษเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - ภาษาอังกฤษเพื่อการศึกษาต่อ
 - ภาษาอังกฤษแบบเข้ม
 - ภาษาฝรั่งเศส
 - ภาษาเยอรมัน
 - ภาษาญี่ปุ่น
 - ภาษาอาหรับ
 - ภาษาบาลี
- ศาสนศึกษาพื้นฐาน
- วิชาอาชีพ
- วิสัยทัศน์เพื่อพัฒนาอาชีพ
- อาชีพสัมพันธ์
- การยกระดับอาชีพ
- การศึกษาช่องทางการประกอบอาชีพ
- การฝึกทักษะและฝึกประกอบอาชีพ
- พื้นฐานเฉพาะอาชีพ
- เสริมอาชีพ
- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

กิจกรรม

ปรับปรุงจาก หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2530)

ที่ปรึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง

ดร.สิริพร บุญญานันต์

ดร.นันทสาร สีสลับ

นางสาวพิณสุดา สิริธังศรี

นางสาวพูนสิริ อัครกะพู่

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ที่ปรึกษากลุ่มงานศาสนา

ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักนโยบายและแผนฯ

ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักพัฒนาการเรียนรู้ฯ

นักวิจัย

ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา

อาจารย์ประจำภาควิชามานุษยศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

บรรณาธิการและคณะทำงาน

นางสาววลัยพร ศิริภิรมย์

นักวิชาการศึกษา

นายนภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม

นักวิชาการศึกษา

พิสูจน์อักษร

นางณตรนิต หนูสูงแก้ว

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

ข้าราชการประจำกลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

1. นางสาวพูนสิริ อัครกะพู่
2. นายนภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม
3. นายสมพงษ์ ผุยสาธรรม
4. นางสาววลัยพร ศิริภิรมย์

เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรของชาติให้คุ้มค่า
หากท่านไม่ใช่หนังสือเล่มนี้แล้ว
โปรดมอบให้ผู้อื่นไปให้ประโยชน์ต่อไป